SOSIAL ØKONOMEN

NR. 6 – JUNI 1983 – 37 ÅRG.

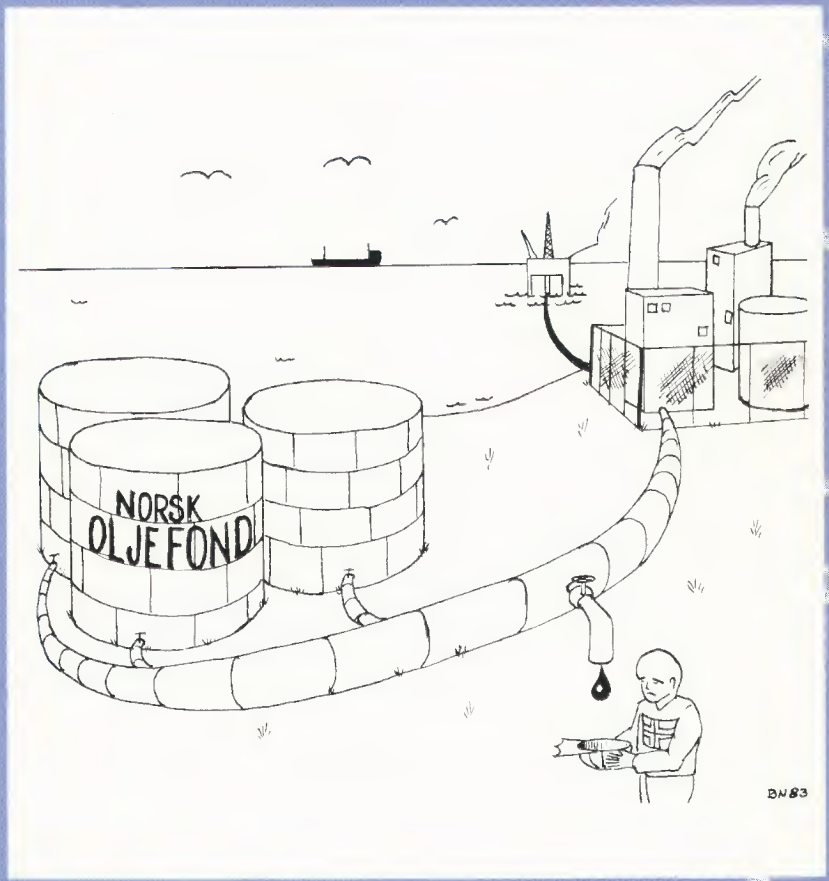

Tempoutvalget – trauste forslag på spinkelt grunnlag

INNHOLD:

Tempoutvalget – Skatt – Sysselsetting – Boligprisene – Schweigaard – Funksjonsfordeling kommune /stat – Fiskekapasitet – Selskapsformer

Innhold

Nr. 6 1983 – 37. årg.

3
OLAV BJERKHOLT OG LORENTS LORENTSEN:
Tempoutvalgets innstilling – trauste forslag på spinkelt grunnnlag

5
ERLING EIDE:
Realbeskatning og nominalismen i norsk rett

7
TOR HERSOUG:
Dynamisk skattepolitikk – til vederkvegelse og fortvilelse

11
ASBJØRN FIDJESTØL:
Sysselsettingsutviklingen i et 5-års perspektiv

15
MICHAEL HOEL:
Boligprisene har allokeringsvirkninger

16
TORE JØRGEN HANISCH:
Historisk portrett av Anton Martin Schweigaard

19
FORENINGSNYTT

ARTIKLER:

20
JAN SERCK-HANSSEN:
Funksjonsfordeling og inntektssystemer

27
SJUR D. FLÅM OG RÖGNVALDUR HANNESSON:
Usikre fangstkvoter og optimal kapasitet i ringnotflåten

33
TERJE HANSEN OG WIDAR SALBUVIK:
Avkastning og risiko ved ulike selskapsformer

39
NYE FORSKNINGSRAPPORTER

TEGNING:
Bjørn Naggum

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038–1624

Arbeidsløysa.

I revidert nasjonalbudsjett for 1983 heiter det: «Foruten økningen i friksjonsledighet kan arbeidsledighetsøkningen i Norge i de senere år i det aller vesentligste føres tilbake til tre typer problemer:

- for sterk vekst i lønnskostnadene pr. produsert enhet sammenlignet med våre handelspartnere,
- strukturelle problemer som på varig basis bare kan løses gjennom kostnadsreduksjoner, og investeringer og omstillinger,
- svikt i den internasjonale etterspørselen.»

Før dette har regjeringane i fleire år snakka om at det er nødvendig med ei innstramming i den økonomiske politikken og da særleg i finanspolitikken. Lenge verka det som om alle partia frå Høgre til Arbeidarpartiet var samde om at ei innstramming trongst. Derfor er det oppsiktsvekkande at eit punkt om mindre innanlandsk etterspørsel som følgje av ein strammare økonomisk politikk, manglar på lista over.

Forklaringa kan vera at alt snakket om tilstrammingar berre var snakk, eller at regjeringa ikkje trur at ein strammare økonomisk politikk vil føra til at vi i ein periode får fleire ledige. Det siste er i så fall neppe anna enn rein ønsketenking.
Bakgrunnen for at mange var så opptatt av tilstrammingar var vel at dei meinte at kostnadsnivået er for høgt i Norge i forhold til i andre land og at vi, om ikkje noko blir gjort, vil enda med ein tradisjonell konkurranseutsett sektor som er alt for liten. Det er sannsynlegvis slik med det økonomiske systemet vi har at for å få til den kostnadsutviklinga som da er nødvendig, så kan vi ikkje ha så sterkt press i arbeidsmarknaden som vi hadde i 70-åra. Mindre press i arbeidsmarknaden må normalt gå saman med at vi får fleire arbeidsledige. Vi vil bli tvungne til ei tilstramming før eller seinare, og dess tidlegare vi strammar til, dess mildare kan tiltaka vera.

Det er ei ærleg sak å meine dette, og vi synes dei politikarane som framleis meiner det same, burde tala ope ut om det. Enten dei har rett eller ikkje, så vil det stå respekt av politikarar som seier: «Ja, vi har vore med på å gjennomføra dei tilstrammingane alle snakka om, og det har ført til at ein del er blitt ledige, men slik landet vårt fungerer, er det nødvendig for å unngå at vi får ei verkeleg stor arbeidsløyse om nokre år».

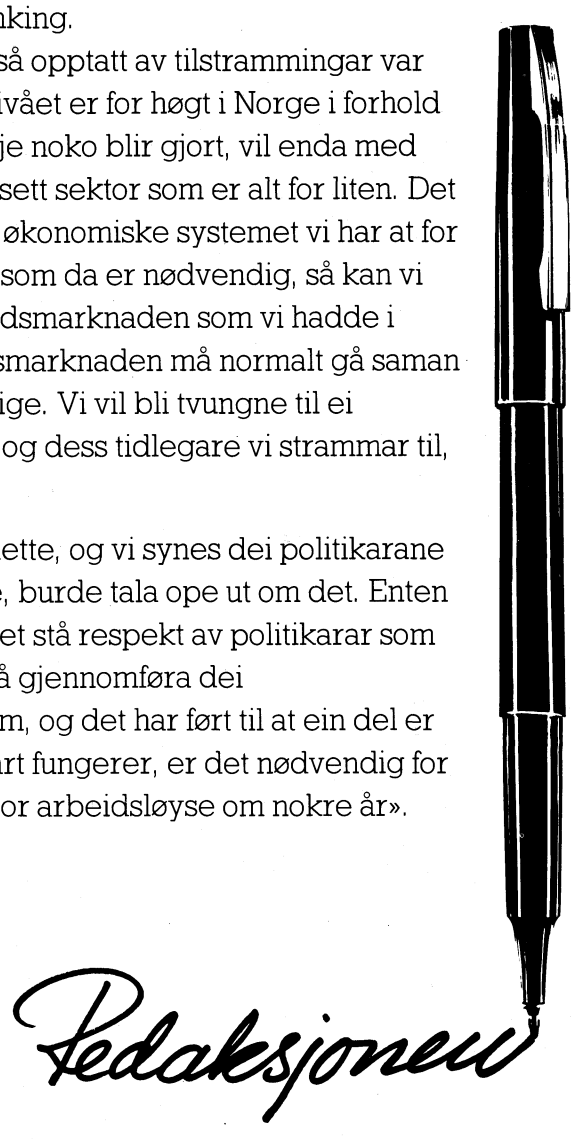

NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING
INVITERER TIL KURS OM

ØKONOMI OG KOMMUNALT SELVSTYRE

ESSO MOTOR HOTEL, TRONDHEIM 27. OG 28. SEPTEMBER 1983

PROGRAM

TIRSDAG 27/9:

11.00–11.45 Et historisk perspektiv på det kommunale selvstyre
Direktør Helge Seip, Datatilsynet

11.45–12.30 Funksjonsfordelingsprinsipper og beskatningsrett
Høyskoledosent Stein Østre, Nordland distriktshøyskole

12.30–13.00 Debatt

13.00–14.00 Lunsj

14.00–14.45 Økonomiske betraktninger om det kommunale selvstyre i Danmark
Forskningsleder Palle Mikkelsen, Amtkommunernes og kommunernes forskningsinstitutt

14.45–15.15 Debatt

15.15–16.00 Statlig styring av kommunal virksomhet – et kommunalt synspunkt
Plan- og budsjettsjef Bjarne Jensen, Kristiansand kommune

16.00–16.45 Statlig styring av kommunal virksomhet – et statlig synspunkt
Byråsjef Melchior Joranger, Finansdepartementet

16.45–17.00 Kaffe/te-pause

17.00–17.30 Debatt

17.30–18.15 Interkommunal utjevning og forslagene til nye tilskuddssystem
Underdirektør Lars Wilhelmsen, Kommunal- og arbeidsdepartementet

18.15–18.45 Debatt

20.00 Middag

ONSDAG 28/9:

09.00–09.45 Kommunalt selvstyre i planlegnings- og utbygningssammenheng
Finansrådmann Knut Olav Moen, Oppegård kommune

09.45–10.15 Debatt

10.15–11.00 Kommunalt selvstyre i helse- og sosialsektoren
Planleggingssjef Tor Borgenvik, Helsedirektoratet

11.00–11.30 Debatt

11.30–12.30 Lunsj

12.30–13.15 Fylkeskommunen, selvstyre og fremtiden
Fylkesrådmann Åge Danielsen, Nordland fylkeskommune

13.15–13.45 Debatt

13.45–14.00 Avslutning med kurskritikk

Ordstyrer:
Planlegger Bjørn Bleskestad,
Statistisk Sentralbyrå

Programkomite:
Stein Østre – Nordland distriktshøyskole
Bjørn Bleskestad – Statistisk Sentralbyrå
Bjarne Jensen – Kristiansand kommune

Påmelding innen 27. juni til NSF, Storgt. 26, Oslo 1

Påmelding til kurset
ØKONOMI OG KOMMUNALT SELVSTYRE

Navn:

.....

Kursavgift:
Kr. 1 500,– for medlemmer
» 1 700,– for øvrige
ekskl. opphold

Medlem av NSF?.....

Avgift kr. ..... oversendes
☐ Bankgiro 6001.05.13408
☐ Postgiro 516 78 87
☐ Sjekk vedlagt

Arbeidsgiver: .....

Adresse: .....

..... tlf.: .....

.....
Underskrift

Aktuell kommentar:

Tempoutvalgets innstilling – trauste forslag på spinkelt grunnlag

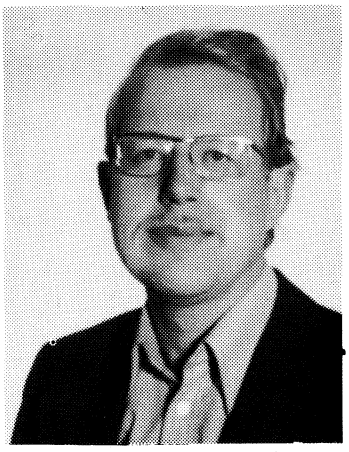

Olav Bjerkholt

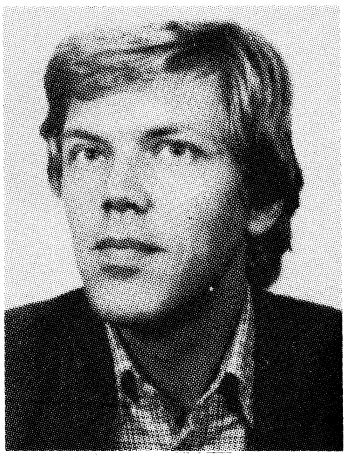

Lorents Lorentsen

De som hadde ventet på startsignalet til den store oljebonanzaen, må fortsatt vente. Tempoutvalget foreslår ingen lettsindige disponeringer av den norske oljeformuen. Oljeinntektene bør ifølge utvalget dryppes jevnt og kontrollert inn i norsk økonomi, og hele tiden bør vi ha opptjente inntekter i bakhånd. Tempoutvalgets forslag vil nok ha en sterk appell til de som er opptatt av kortsiktige finanspolitiske styringsproblemer. Hovedkritikken mot utvalget er at det ikke har gitt noen tilfredsstillende behandling av det grunnleggende spørsmålet: Hvordan skal vi tilpasse oss den usikkerheten som er forbundet både med framtidige oljeinntekter og øvrig økonomisk utvikling? Eller, hvordan skal vi velge tempo?

OLAV BJERKHOLT OG
LORENTS LORENTSEN

Nok en gang har Hermod Skånland som formann satt sitt navn under en utredning som vil stå sentralt i økonomisk debatt framover. Tempoutvalgets oppgave har *ikke* – slik navnet syntes å antyde – vært å gi konkrete råd om utvinningstempoet i årene framover. Den oppgave som utvalget fikk ifølge mandatet, var kort og godt å utrede alle viktige makroøkonomiske virkninger og sammenhenger i forholdet mellom oljevirksomheten og resten av samfunnsøkonomien. Et såpass omfattende mandat sprenger naturligvis rammen for det et utvalg kan makte i løpet av ett års arbeid, selv med omfattende bistand av utredninger og analyser fra departementer og forskningsinstitusjoner. På denne bakgrunn kan det fortone seg som nokså spesielt at innstillingens konklusjon er så sterkt konsentrert om en skisse av et system for den finanspolitiske håndtering av oljeinntektene på kort og mellomlang sikt. Det er mulig at utvalget har rett i at det er dette som det er viktigst å gjøre noe med, og at den mistillit til rasjonaliteten i vårt politiske system som det vel uttrykker, er berettiget.

Ikke desto mindre er de oppgaver som er nevnt i mandatet, om de direkte og indirekte virkninger av oljevirksomheten, av stor viktighet i et samlet perspektiv. Siden St. meld. nr. 25 (1973–74) har informasjonsgrunnlaget endret seg vesentlig både når det gjelder norsk petroleumsvirksomhet og utsiktene for resten av norsk økonomi. Verdifulle erfaringer er høstet både om virkemåten i norsk økonomi og om utviklingen i internasjonale olje- og gassmarkeder. Utvalget gir en punktvis gjennomgang og vurdering av de virkninger som utnyttingen av petroleumsforekomstene vil ha, direkte gjennom aktiviteten på sokkelen, indirekte ved bruken av inntektene og endel andre momenter som sosial utvikling, muligheten for ulykker og betydningen for utenrikspolitiske forhold. Alle disse virkningene vil avhenge av omfanget av virksomheten. MSG-modellen er brukt til å beregne en rekke alternative utviklingsbaner.

Blant de oppgaver i mandatet som er dårligst dekket i innstillingen, er vurderingene av de forhold som knytter seg til usikkerheten i de framtidige oljeinntekter. En liten åpen økonomi som den norske, vil alltid være utsatt for usikkerhet i sin avhengighet av omverdenen. I løpet av 1970-årene har usikkerheten endret seg fra å bli oppfattet – med Leif Johansens ord – som «krusninger på overflaten» av en i hovedsak determinert utviklingsbane til et vesentlig trekk ved den økonomiske utvikling. Knapt noen gang har utsiktene for norsk økonomi vært så avhengige av en enkelt internasjonal pris som tilfellet er med oljeprisen.

Utvalgets måte å illustrere betydningen av usikkerhet om oljeprisen på er ved å trekke opp ulike scenarioer basert på ulik prisutvikling med horisont fram til 2025. Denne teknikken kan få fram dimensjonene i usikkerheten, men den får ikke fram selve kjernen i problemet, nemlig hvordan vi tilpasser oss usikkerheten *underveis,* når vi ikke vet hvilken prisbane vi er på. Når og hvordan går vi over fra å anta at prisutviklingen er et kortsiktig avvik fra den prisbane vi «tror på» til en annen prisbane? Heller ikke knyttes usikkerheten om oljeprisen til annen usikkerhet både i og utenfor oljesektoren. Utvalgets analyse mangler her både et egnet begrepsapparat og tilfredsstillende empiriske illustrasjoner.

Et viktig aspekt ved behandlingen av usikkerhet

er muligheten for «hedging» gjennom næringsutviklingen, dvs. utvikling av en næringsstruktur som gjør økonomien mer robust overfor store avvik fra forventet utvikling av priser og andre usikre størrelser. Utvalgets bidrag her er bare noen spredte bemerkninger om betydningen av et variert næringsliv.

Et annet sentralt aspekt er omfanget av oljevirksomheten fra et formuesforvaltningssynspunkt. Utvalget forkaster konklusjonene i en utredning utført av Michael Hoel om nåverdien av oljeformuen under ulike forutsetninger med den begrunnelse at det er urealistisk å tenke seg et vesentlig avvik over tid mellom inntektene fra olje og bruk av inntektene. Nåverdibetraktningene trekker stort sett i retning av en sterkt forsert utvinning i forhold til hva som synes realistisk i dag. Det er mye som taler til fordel for utvalgets standpunkt her. Men et akkumulert avvik (overskudd) mellom inntekter og bruk kan vel helt realistisk tenkes å komme opp i flere hundre milliarder kroner uten at det skulle være større problemer med å sikre og forvalte en slik formue. Usikkerhet om avkastning av petroleumsformuen og alternative plasseringer av den er et sentralt element i vår framtidige formuesforvaltning. Usikkerheten burde også vært innarbeidet i nåverdibetraktningene på en slik måte at holdninger til risiko og hvilke virkninger det bør få for omfanget av oljevirksomheten kom klart til uttrykk.

Utvalget har ikke gitt seg i kast med modeller for intertemporær optimalisering under usikkerhet. Formålet måtte være å poengtere hvordan valget av utbyggingsplaner vil avhenge av graden av usikkerhet ved ulike disponeringer, av myndighetenes vurderinger av motstridende mål for samfunnsutviklingen, som f.eks. inntektsvekst veid mot stabilitet i bosettings- og næringsmønster og hvordan akkumulert viten om bl.a. reservegrunnlag og markedsutvikling bør trekkes med i vurderingene. Med det analyseapparat som er tilgjengelig, er det rimelig at utvalget har avstått fra å anbefale at myndighetene bruker en slik tilnærmingsmåte. Med de valgmuligheter vi står overfor, kunne en nærmere drøfting av selve søke- og valgprosessen likevel vært interessant.

Utvalget skjærer nokså enkelt gjennom flokene ved å foreslå at det etableres en tommelfingerregel for hvor stor del av total innenlands bruk av varer og tjenester (eksklusive oljeinvesteringer) som bør kunne finansieres av statlige oljeinntekter. I dag er denne andelen ca. 6 prosent. Med 2,5 prosent vekst i resten av økonomien, ingen realprisstigning på olje og en gradvis økning av produksjonstempoet mot ca. 80 mill. t.o.e. i år 2000 vil vi kunne holde omtrent nåværende forbruksprosent framover. I tillegg til regelen om inntektsbruk foreslås opprettet et bufferfond som absorberer/avgir midler når inntektene avviker fra det som på forhånd er ansett som ønskelig å ta inn i budsjettet fra år til år. Poenget er å kutte forbindelsen mellom årlige inntekter og årlig bruk, slik at den løpende politikken ikke påvirkes av de årlige svingningene i oljeinntektene. Bruken av inntektene kan styres og jamnes ut over tid, inntektene får en ta som de kommer. Utvalget er av den oppfatning at over tid bør en legge til grunn at summen av inntekter skal være omtrent lik summen av utgifter, dvs. at vi i gjennomsnitt over en lengre periode skal «leve etter evne».

Buffertankegangen er ikke ny. Den lå indirekte

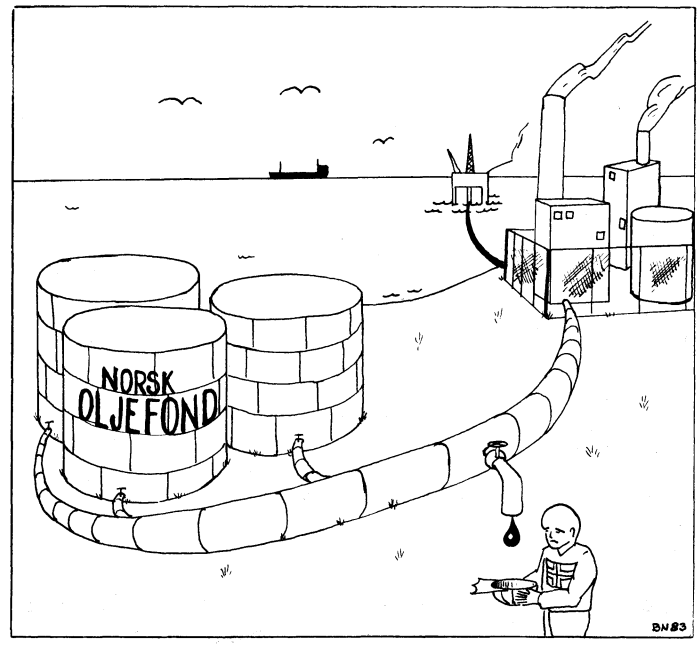

bak de vurderingene som førte til opplåning i utlandet for å finansiere oljeinvesteringer og motkonjunkturpolitikk i slutten av 1970-årene og tilbakebetalingen av utenlandslånene de siste par tre årene. Det nye med Tempoutvalgets forslag er at en går langt i retning av å skissere ett sett leveregler som binder opp kortsiktige finanspolitiske beslutninger ut fra mer langsiktige vurderinger.

Utvalget skisserer ingen bestemt institusjonell overbygning. Basert på eksisterende institusjoner kunne en kanskje tenke seg følgende ordning: Planleggingsavdelingen i Finansdepartementet utarbeider, som nå, langtidsprogram med 4 års horisont og perspektivskisser med 20–30 års horisont inklusive vurderinger av oljevirksomhetens omfang. På basis av disse utredningene kan så hvert nytt Storting i begynnelsen av perioden bestemme hvilke beløp som hvert av de påfølgende 4 år skal tas inn over statsbudsjettet. Hvis Norges Bank forvalter bufferfondet, vil hele ordningen kunne utformes innenfor etablerte institusjoner – og en holder seg innenfor den beskrankning at et Storting ikke kan binde det påfølgende. En av de store inntektspostene på budsjettet ville dermed være fastlagt, men handlefriheten til å føre en hvilken som helst økonomisk politikk ville for øvrig være som før. Som utvalget er inne på, vil en slik ordning være et pedagogisk framskritt. Et underskudd før lånetransaksjoner vil nå være et signal om at en øker den innenlandske etterspørselen mer enn den fastlagte planen for bruk av petroleumsinntekter tilsier. Det vil dermed bli enklere å forklare hensikten med og virkningene av endringer i finanspolitikken. Dagens noe uklare og referanseløse diskusjoner om betydningen av underskudd inklusive og eksklusive oljeskatter, ville det ikke være noe tap å slippe.

At utvalget har vært noe lettvint i sin behandling av usikkerheten, kan belyses ved en type problem som med stor sikkerhet vil oppstå ved forvaltningen av et bufferfond. Så lenge inntektene svinger smått og pent rundt en på forhånd antatt

Fortsettelse s. 10.

Aktuell kommentar:

Realbeskatning og nominalismen i norsk rett

Inflasjonen og dens konsekvenser er ennå ikke for alvor oppdaget i norsk jus, viser en foreløpig undersøkelse av Erling Eide. I den grad problemet overhodet behandles er tilnærmingsmåten svært forskjellig fra område til område.

(Red.)

ERLING EIDE[1])

Skattekommisjonen vurderer spørsmålet om man bør innføre et realbeskatningssystem i Norge. «Lekkasjen» har allerede avfødt en viss debatt om fordeler og ulemper ved et slikt system.

I denne forbindelse kan det være interessant å ta et raskt overblikk over hvordan inflasjonen behandles på andre rettsområder. Man kan derved kanskje få et bedre grunnlag for å diskutere hvordan man på en konsekvent måte skal kunne hanskes med prisutviklingen.

Min korte og delvis overfladiske gjennomgang vil vise at prisendringer behandles vidt forskjellig på de ulike rettsområder. I enkelte tilfelle hindrer rettsreglene enhver mulighet for å gi kompensasjon for en prisstigning, mens det på andre områder gis full kompensasjon – og mer enn det. Bildet kompliseres ved at det i juridisk litteratur sjelden diskuteres om gjeldende rett faktisk gir muligheter for kompensasjon. Og i den grad spørsmålet diskuteres er fremstillingen knapp og ofte misvisende. Man kan derfor med god grunn stille spørsmålet om inflasjonens betydning er tatt opp til alvorlig drøftelse i rettslig sammenheng.

For å begrunne disse påstander vil jeg ta utgangspunkt i et fundamentalt prinsipp i norsk rettstenkning: nominalismen. Dette prinsipp står sterkt bl.a. i pengekravsretten. Det går i korthet ut på at endringer i pengeverdien ikke skal kunne slå ut i justering av pengekrav. Har man lånt hundre kroner, vil gjelden anses oppgjort ved tilbakebetaling av samme beløp – selv om realverdien av hundrelappen er blitt halvert i løpet av perioden. «En krone er en krone», som det heter.

Kai Krüger (1978, s. 43) oppsummerer utslagene av den nominalistiske grunnholdning slik:

«(1) En kreditor kan ikke uten positiv hjemmel – og kanskje knapt nok da – kreve noen *automatisk oppregulering* av sin fordring i takt med prisstigningen . . .

(2) Kontraktsmessige forpliktelser som på grunn av prisutviklingen blir vesentlig mer byrdefulle i form av utgifter og uttellinger kan ikke kreves *revidert* under henvisning til bristende forutsetninger e.l.

(3) Det tap en kreditor lider ved å få sitt oppgjør for sent begrenser seg til positive dokumenterte utgifter. Det tas ved erstatningsberegning i kontraktsrettslige skadeoppgjør normalt ikke hensyn til *inflasjonstapet* i betraktning av at kravet fra stiftelses- eller forfallstidspunktet i seg selv har fått redusert verdi.

Uavkortet gjelder imidlertid ikke den nominalistiske linje i norsk rett.»

Ifølge dette sitat er det i hvert fall nødvendig med en positiv hjemmel for at en kreditor skal kunne kreve kompensasjon for prisstigning, men selv dette er kanskje ikke nok. F.eks. viste Gullklausulsaken at det ikke gir rettsbeskyttelse mot fall i pengeverdien å knytte en fordring til kronens gullverdi.

Nominalismen hindrer imidlertid ikke kompensasjon for endringer i pengeverdien hvis slik kompensasjon kan inkluderes i en rente. En nominell markedsrente vil jo normalt inneholde en komponent som gir uttrykk for markedets forventning om prisutviklingen. Det kan naturligvis hende at markedets (eller den enkelte markedsdeltagers) forventninger ikke slår til. Og i så fall vil nominalismen stille seg hindrende i veien for at denne feiltagelsen kan bli «rettet opp». Men hvis prisene ikke varierer altfor sterkt i den aktuelle periode, vil en markedsrente langt på vei gi en rimelig kompensasjon. Den betydning renten her har, blir ofte ikke berørt i juridisk litteratur hvor nominalismen behandles. Dette kan innebære at nominalismen på enkelte områder tillegges større betydning enn prinsippet faktisk fortjener.

Men innen skatteretten er prinsippets konsekvenser store og åpenbare. Det går imidlertid an å finne unntagelser fra regelen. Et eksempel er beskatning av fortjeneste ved salg av fast eiendom utenom næringsvirksomhet. Differansen mellom salgspris og innkjøpspris er i utgangspunktet skattbar inntekt. På grunn av inflasjonen kan denne differanse nominelt sett bli meget stor uten at dette tilsvares av noen reell formuesøkning hos eieren. Dette ble imidlertid etter hvert oppfattet som så urimelig at det ble innført en inflasjonsjustering av innkjøpsprisen ved beskatningen. Den korrigerte innkjøpspris øker dog ikke

[1]) Erling Eide er professor i sosialøkonomi ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.

like raskt som prisene ellers, slik at kompensasjonen ikke blir fullstendig.

Ved ekspropriasjon blir erstatningen ofte betalt en tid etter at rådigheten over eiendommen er overdratt. Rentetapet i ventetiden skal normalt erstattes. Det skal imidlertid ikke gis erstatning for eventuelt fall i pengeverdien i løpet av perioden, jfr. Fleischer (1978, s. 422). Dette tolkes i alminnelighet slik at det skal brukes en realrente. Nominalismen råder således i teorien også på dette område, og siden renten fastsettes ved skjønn, skulle man tro at teorien ble fulgt opp i praksis. Spredte eksempler tyder imidlertid på at det har vært en stigende tendens i de rentesatser som har vært brukt de senere år. Det er vanskelig å finne noen annen forklaring på dette enn at de benyttede satser har tatt farve av de relativt høye nominelle rentesatser vi ellers har hatt i det siste.

I forbindelse med en sak om personskadeerstatning (Rettstidende 1981, s. 138) bekreftet Høyesterett nominalismen som grunnleggende prinsipp. Saken gjaldt en alvorlig trafikkskade hvor lagmannsretten hadde tilkjent en yngre mann kr. 750 000 i erstatning for tap i fremtidig erverv. Om hvilken rentesats som skulle benyttes for å omregne fremtidige årlige tap til et engangsbeløp uttalte førstevoterende i Høyesterett:

> Jeg har funnet dette spørsmålet meget vanskelig. Med bakgrunn i dagens rentenivå og rentebevegelsene bakover i tiden, er det her spørsmål om å vurdere hva langtidsrenten må antas å ville bli helt frem til år 2023 for at S. skal beholde den nominelle erstatning han oppnår i dag. Jeg understreker nominell erstatning, idet jeg ikke kan se at det ved fastsettelsen av kapitaliseringsrenter også kan tas sikte på å dekke et forventet inflasjonstap. Jeg viser her til dommene . . ., hvoretter tap i fremtidig erverv vil måtte vurderes på grunnlag av dagens pengeverdi. Skadeserstatningsloven bygger på det samme syn, jfr. særlig Erstatningslovkomiteens innstilling . . .

Jeg har i en annen sammenheng (Eide, 1982) hevdet at Høyesteretts tolkning av Erstatningslovkomiteens innstilling er diskutabel, idet komiteen åpenbart går inn for ordninger som har til hensikt å sikre den erstatningsberettigedes levestandard. Dette må innebære at forventet inflasjon tas hensyn til ved beregningen av erstatningsbeløp. Høyesterett har imidlertid valgt å la det nominalistiske prinsipp gå foran.

Husleiereguleringen har til en viss grad virket i overensstemmelse med den nominalistiske ånd, selv om prinsippet kanskje ikke har vært uttrykt så eksplisitt på dette område. En konsekvent nominalisme har vi da heller ikke hatt. Særlig i den senere tid er husleiene et stykke på vei blitt oppregulert i overensstemmelse med prisstigningen.

Bortfesterne av tomter står i en vesentlig gunstigere posisjon enn gårdeierne. Festeavgiften beregnes i alminnelighet som en viss prosent av tomteverdien. Denne verdien settes gjerne lik omsetningsverdien av tomten. Hver gang festeavgiften reguleres, f.eks. hvert 10. år, legges omsetningsverdien i reguleringsåret til grunn for beregningen. Siden bortfesteren dessuten før eller senere kan overta tomten, vil festekontrakten innebære en verdisikring av den formue tomten representerer.

I motsetning til vanlige lånerenter bør derfor festeavgiften ikke inneholde noen kompensasjon for fall i formuens verdi p.g.a. forventet prisstigning. Hvis man brukte en markedsrente ved beregning av festeavgift, ville bortfesteren få dobbel kompensasjon for prisstigningen. Beregningen av festeavgiften bør således bygge på en realrente. Men siden festeavgiften holdes konstant mellom reguleringstidspunktene, vil realverdien av selve festeavgiften avta under inflasjon. Skal realavkastningen av tomten bli rimelig for hele reguleringsperioden, må derfor den rentesats som brukes justeres noe opp. Hvor mye avhenger av hvor lang tid det er mellom reguleringstidspunktene.

Rettstilstanden i øyeblikket er imidlertid neppe i overensstemmelse med disse betraktninger. I en skjønnsrettsdom i Tønsberg i 1981 ble det benyttet en rentesats på 7,5% for beregning av en festeavgift. Retten synes å betrakte dette som en vanlig markedsrente, og i så fall tar retten implisitt sikte på dobbel kompensasjon for prisstigningen. Ved en forventet prisstigning på 10%, vil den beregnede festeavgift gi en realavkastning på henimot 6%. Dette ligger vesentlig over den realavkastning som ellers gjelder for tomtegrunn i andre rettslige sammenhenger. Det er derfor ganske åpenbart at retten i sitt forsøk på å kompensere for fall i pengeverdien, er kommet i skade for å gi mer enn full kompensasjon.

Private forsikringskontrakter er i utgangspunktet ikke verdisikret. Når forsikringsselskapene skal beregne premier og pensjoner, må det gjøres en forutsetning om hvilken avkastning de kan få av den kapital de legger seg opp på grunnlag av premiene. For å sikre utlovede pensjoner, har Forsikringsrådet fastsatt at denne renten, grunnlagsrenten, skal være så lav som 4%.

I den senere tid har den nominelle avkastning på forsikringsselskapenes fonds vært langt høyere, idet mye av midlene er plassert i obligasjoner som gir en avkastning på omkring 10%. Nå tillater ikke Forsikringsrådet at de store overskudd som derved oppstår, hoper seg opp i selskapene. Derfor er det innført bonusordninger og garanterte tillegg som kommer forsiktingstagerne tilgode. På den måten får forsikringstagerne en viss kompensasjon for at de betaler inn gode kroner i premier og får utbetalt dårlige kroner i pensjon. Men siden forsikringsselskapenes finansielle plasseringer i gjennomsnitt ikke har gitt positiv realavkastning de siste 45 år, vil kompensasjonen naturligvis ikke bli fullstendig.

Utbetalingene fra Folketrygden er heller ikke formelt verdisikret, idet Stortinget til enhver tid bestemmer størrelsen G, som alle pensjoner bygger på.

Som siste eksempel skal kort nevnes at det ifølge bygnings- og entrepriserett er fullt tillatt med indeksregulering av anbud.

Denne korte oversikten skulle vise at inflasjonsproblemet behandles svært ulikt på forskjellige områder. En høyere grad av rettspolitisk konsekvens synes ønskelig. En systematisk gjennomgåelse av en rekke rettsområder er i så fall påkrevet. En slik gjennomgåelse vil bl.a. måtte omfatte en analyse av i hvilken utstrekning nominalistiske prinsipper faktisk blir lagt til grunn i lovforarbeider, lovtekster og rettsanvendelse. Dette spørsmål blir særlig aktuelt hvis nominalismen droppes som det generelle grunnlag i skatteretten. Det er en nær sammenheng mellom skatteretten og de områder

Forts. side 10.

Aktuell kommentar:

Dynamisk skattepolitikk – til vederkvegelse og fortvilelse

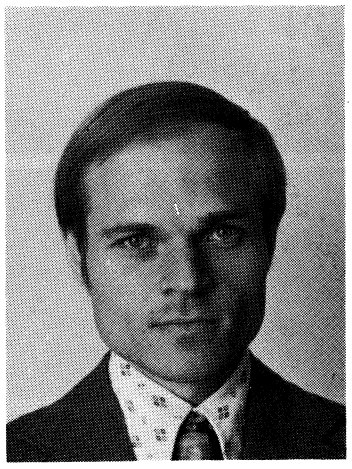

Kortsiktige virkninger av skattelettelser mhp. inflasjon, sysselsetting og handelsbalansen er usikre. Langsiktige virkninger av en mer skattelettelsesorientert politikk er større sysselsetting, men også høyere inflasjon og forverret handelsbalanse. Men hvis en slik politikk knyttes til lavere vekstrate for offentlige utgifter, er det mulig å få til både høyere sysselsetting, lavere inflasjon og bedre handelsbalanse. Den nødvendige tilstramning i offentlige utgifter kan imidlertid være politisk vanskelig å gjennomføre. Til slutt i artikkelen oppstilles mulige politikkalternativer. Ingen av dem synes enkle.

TOR HERSOUG

Flere ting er blitt lagt inn i begrepet dynamisk skattepolitikk. Blant annet er det blitt hevdet at lavere skatt vil stimulere folk til å arbeide mer. Kreativitet og dyktighet vil bli belønnet i større grad. Vekstkraften i økonomien vil derigjennom øke. Dette er argumenter i tråd med den såkalte tilbudssideøkonomi. Det er imidlertid ikke disse aspekter ved skattelettelser Høyreregjeringen, med finansminister Rolf Presthus i spissen, fremholder i forbindelse med fremleggelsen av sine forslag til statsbudsjett. Da sies det at folk trenger lavere lønnstillegg for å oppnå samme utvikling i realdisponibel lønn når det gis skattelettelser. Dermed vil bedriftenes lønnsomkostninger stige mindre og konkurranseevnen bedres. Inflasjonen blir også lavere. La oss konsentrere oss om denne siden ved skattelettelser og undersøke virkningene nærmere.

Realdisponibel lønn avgjørende

Umiddelbart etter fremleggelsen av regjeringens forslag til statsbudsjett siste høst kom det uttalelser fra flere hold innen LO, som kunne gi inntrykk av at skattelettelsene ikke ville bli tatt hensyn til ved kravene til årets lønnsoppgjør. Uttalelsene ble senere dempet og de var vel mer uttrykk for protest mot profilen for skattelettelsene enn en beslutning om ikke å moderere lønnskravene i lys av skattelettelsene. Med den finregning som har funnet sted ved årets lønnsoppgjør (som ved alle de senere oppgjør), når det gjelder å anslå forventet kjøpekraftsutvikling for ulike grupper, er det tydelig at skatteendringer tas hensyn til ved utforming av lønnskrav.

Mot en politikk med større skattelettelser blir det bl.a. argumentert med at samlet privatdisponibel inntekt vil øke og dermed også innenlandsk etterspørsel. Det bidrar til prispress og større importetterspørsel. Den økte etterspørsel skaper også større press på arbeidsmarkedet og dermed sterkere lønnsglidning og større krav ved neste tariffoppgjør. Alt i alt vil lønnsomkostningene kunne øke og de konkurranseutsatte næringer svekkes.

Dynamisk lønnsdannelsesmekanisme

Til grunn for argumentasjonen ligger altså en forutsetning om at det lønnstakerne egentlig er interesserte i, er den såkalte kjøpekraften, dvs. realdisponibel lønn. Lønnskrav dannes utfra forventet utvikling i kjøpekraft. For det annet argumenteres det med at lønnsøkningene vil bli større jo større etterspørselen etter arbeidskraft er. Det er nærliggende å kombinere disse synspunkter i en forutsetning om at det eksisterer en «Phillips-kurve»-sammenheng i økonomien, hvor økningen i disponibel reallønn avhenger av stramheten i arbeidsmarkedet, som vi f.eks. kan måle ved graden av arbeidsløshet. Når den samlede arbeidsstyrke er gitt, kan vi naturligvis like gjerne måle stramheten på arbeidsmarkedet ved samlet sysselsetting. Altså

(1) $r = g(L), g' > 0$

der r er den relative økning i realdisponibel lønn og L samlet sysselsetting. Hvis R er realdisponibel lønn, er altså $r = \Delta R/R$. $R = (1-t)W/P$, der W er nominell lønn, P nivået for konsumprisindeksen og t gjennomsnittlig skattesats.

En skattelettelse kan altså i første omgang føre til mindre lønnsøkning. Dette bedrer konkurranseevnen, eksporten kan øke og importen avta. Men det høyere innenlandske etterspørselsnivå, og den økte eksportetterspørsel vil øke sysselsettingen og derigjennom føre til krav om høyere vekst i realdisponibel lønn. Er det da mulig å møte dette krav om økt vekst i realdisponibel lønn med ytterligere skattelettelser? Eller: Gitt at vi har en dynamisk mekanisme i økonomien som symbolisert ved (1), er det da mulig på lang sikt å foreta stadige skattelettelser og på den måten holde lønnsøkningene nede, oppnå bedre konkurranseevne, lavere inflasjon og større

overskudd på handelsbalansen? Før vi besvarer dette spørsmålet, skal vi se litt nærmere på hva en langsiktig skattelettelsespolitikk innebærer.

En langsiktig politikk mer orientert mot skattelettelse

Fra 1960 til 1980 økte gjennomsnittlig skattesats (t) for enslige med gjennomsnittslønn fra 24,6% til 35,7%, og for en familie med to barn fra 9,6% til 20,8%, se Hersoug (1983 a). Det betyr at disponeringsandelen, 1-t, sank hhv. fra 75,4% til 64,3% og fra 90,4% til 79,2%. Over denne 19-års periode har det altså i gjennomsnitt funnet sted en skatteøkning fra år til år målt på denne måte. Den gjennomsnittlige vekstrate for faktoren (1-t) har vært hhv. –0,8% og –0,7% pr. år i perioden for de to husholdningstyper.

En politikk som hadde justert alle progresjonsintervaller, klassefradrag, minstefradrag, barnetrygdsatser, osv. i takt med prisstigningen, ville ha innebåret en skattelettelse i forhold til den faktisk førte politikk. Siden gjennomsnittlig reallønn (W/P) har økt i perioden, og fordi inntektsskatten er progressiv, ville likevel gjennomsnittlig skattesats ha økt noe i perioden, men mindre enn det som faktisk skjedde. Vi kunne si at en slik politikk ville være mer skattelettelsesorientert enn den politikk man faktisk fulgte.

Man kunne også ha tenkt seg en politikk hvor f.eks. alle progresjonsintervaller, fradrag, osv. ble justert i takt, ikke med prisstigningen, men med den gjennomsnittlige lønnsstigning. Da ville den gjennomsnittlige skattesats og (1-t) vært konstante gjennom perioden. Dette ville ha vært en ytterligere skattelettelsesorientert politikk. Det er naturligvis heller intet prinsipielt i veien for at disponeringsandelen (1-t) kunne ha økt i perioden. En mer skattelettelsesorientert politikk i forhold til den som er blitt ført i Norge, ville altså ikke bety at skattesatsen måtte gå mot null. Og selv om (1-t) skulle øke, kan det med moderat vekstrate skje gjennom en lang årrekke, lang nok til å kalles lang sikt, uten at t blir lik null. Samlet realskatt pr. innbygger behøver ikke å avta i perioden av den grunn. Produktivitetsvekst kan gi en økning i skattegrunnlaget som kompenserer for reduksjonen i t.

Vi skal nå sammenligne to alternative politikker hvorav den ene er mer skattelettelsesorientert, dvs. (1-t) stiger raskere, evt. synker saktere, enn ved den andre politikken. For øvrig antas alle ting like.

Kortsiktige virkninger

Hvis presset på arbeidsmarkedet ikke er for sterkt i utgangssituasjonen, er det rimelig å vente at til å begynne med blir lønnsøkningene lavest ved den politikk som gir minst skatteøkning. Den innenlandske prisøkning blir da relativt lavere og konkurranseevnen bedres. Dette bidrar til at importen vil avta og eksporten øke. Den innenlandske produksjon vil derfor øke. Dette blir ytterligere forsterket av den større vekst i privat disponibel inntekt. For å få til en slik produksjonsvekst, må tilbudet øke. Det skjer ved at innenlandsk pris øker i forhold til lønnssatsen. For at den realdisponible lønnsøkning skal bli som planlagt, må derfor lønnsnivået også øke, som igjen øker innenlandsk prisnivå. Da vi antar at importprisene, som inngår som del av konsumprisindeksen, ikke er avhengig av hvilken politikk som føres, vil lønnsøkninger føre til høyere reallønn selv om også prisene på innenlandskproduserte varer øker. De ovenfor beskrevne prosesser må antas å foregå samtidig. Alt i alt er det ikke usannsynlig at den mest skattelettelsesorienterte politikken fører til høyest sysselsetting, lavest inflasjon og størst eksport. Importvirkningen er i det tilfelle mer usikker da større innenlandsk etterspørsel bidrar til høyere import mens lavere vekst i innenlandske priser virker i motsatt retning.

Det høyere sysselsettingsnivå fører imidlertid til krav om større økning i realdisponibel lønn ved den mest skattelettelsesorienterte politikken. Da må lønnsnivået og innenlandsk prisnivå øke. Det bidrar til høyere inflasjon, høyere import og lavere eksport. Selv om denne effekten skulle gjøre seg gjeldende allerede i samme periode som prosessene beskrevet ovenfor, er det likevel mulig at totalvirkningen fortsatt er slik at den mest skattelettelsesorienterte politikken gir lavest inflasjon, høyest sysselsetting og mest fordelaktig handelsbalanse, men det er nå mer usikkert.

Langsiktige virkninger: høyere sysselsetting, høyere inflasjon, forverret handelsbalanse

I neste periode må det finnes rom for det krav om vekst i realdisponibel lønn som følger av det relativt høyere sysselsettingsnivå. Dette blir møtt med lavere skatt ved den mest skattelettelsesorienterte politikken og det demper veksten i nominell lønn. Men privat disponibel realinntekt, og dermed innenlandsk etterspørsel, øker ytterligere i forhold til den mindre skattelettelsesorienterte politikken.

Hvis man skal oppnå et vedvarende høyere sysselsettingsnivå ved den mest skattelettelsesorienterte politikken, må det i alle perioder fremover gis rom for større økning i realdisponibel lønn pga. Phillipskurveeffekten angitt ved (1). Det betyr at innenlandsk etterspørsel hele tiden vil øke raskere enn ved en mindre skattelettelsesorientert politikk. Denne etterspørsel retter seg dels mot import, men også mot innenlandsk produksjon. Relativt må stadig mer av innenlandsk produksjon rettes mot innenlandsk etterspørsel og stadig mindre mot eksport. For at tilbudet skal dekke den innenlandske etterspørsel, må pris på innenlandskproduserte varer stige relativt raskere i forhold til utenlandsk prisnivå. Lønnsnivået må da følge med for at veksten i realdisponibel lønn skal opprettholdes på sitt høyere nivå. Etter en viss tid er denne effekt nødt til å vinne over en evt. kortsiktig konkurranseevnegevinst ved at lønnsnivået stiger svakere til å begynne med pga. den mindre skattetyngende politikk. (Dette er mer presist og formalisert analysert i Hersoug (1983 b). Den langsiktige effekt av en mer skattelettelsesorientert politikk vil derfor bidra til lavere arbeidsledighet, men altså også til høyere lønns- og prisinflasjon og forverring av handelsbalansen.[1])

Dette betyr naturligvis ikke at det er bedre jo mer skatteskjerpende politikken er. Hvis betalingsbalansen er akseptabel og tåler en viss forverring og inflasjonsraten er trygg in-

[1]) En eventuell politikk med sterk vekst i disponeringsandelen (1-t) kan selvfølgelig opprettholdes bare i en begrenset periode. Men som tidligere nevnt kan en mer skattelettelsesorientert politikk i forhold til nærliggende alternativer i Norge, være en svakt positiv vekstrate for (1-t), eller endog en svakt negativ vekstrate. Og da må vi med god samvittighet kunne snakke om mulighetene for en slik politikk på lang sikt, selv om vår sikt ikke er uendelig lang.

nenfor tolererbare grenser, vil en mer skattelettelsesorientert politikk stimulere aktiviteten og redusere arbeidsledigheten. En sterkere vekstrate for offentlige utgifter vil ha virkninger i samme retning og det blir da et politisk avveiningsspørsmål om økt aktivitet skal fremmes ved sterkere vekst i privatdisponibel inntekt eller i offentlige utgifter.

Men resonnementene ovenfor viser at en mer skattelettelsesorientert politikk på lang sikt synes forfeilet utfra målsettinger om lavere inflasjon, bedring i konkurranseevnen og sikring av arbeidsplasser i konkurranseutsatte næringer. Er da alt håp ute for en dynamisk skattepolitikk slik vi her har definert det? Nei, ikke nødvendigvis.

Hvordan den dynamiske skattepolitikk kan virke etter hensikten

Hvis man endrer skattepolitikken i mer lettende retning og samtidig reduserer vekstraten for offentlige utgifter, kan man få nøytralisert den etterspørselsøkende effekt av skattelettelser. Arbeidsløshetsprosenten kan da holdes uendret og krav om økning i realdisponibel lønn ifølge (1) vil heller ikke påvirkes. En politikk med større vekst i disponeringsandelen (1-t), eller saktere fall i den, vil da medføre relativt lavere lønnsvekst. Følgelig vil også det innenlandske prisnivå øke relativt mindre, og dermed vil konkurranseevnen og handelsbalansen bli relativt bedre.

Med en passende dosering av endringene i vekstratene for offentlige utgifter og disponeringsandelen (1-t) er det mulig å få til både en viss reduksjon i langsiktig arbeidsledighet, reduksjon i inflasjonsraten og bedring i handelsbalansen.[2])

Vi sammenligner altså nå to alternativer, som vi kan kalle A og B. Politikk A innebærer en viss vekstrate for offentlige utgifter og en viss vekstrate (positiv eller negativ) for disponeringsandelen (1-t). Politikk B innebærer en mindre vekstrate for offentlige utgifter og en større vekstrate for disponeringsandelen. Ved passende størrelsesforhold mellom vekstratene i de to politikkalternativer kunne vi altså ved politikk B opprettholde høyere sysselsetting, lavere inflasjon og bedre handelsbalanse enn ved politikk A. Dette er den vederkvegende side ved den dynamiske skattepolitikk.

I forhold til politikk A innebærer politikk B prioritering av privat konsum fremfor offentlig konsum. Og det kan meget vel være slik at politikk B krever relativt betydelig lavere vekstrate for offentige utgifter for å få til relativt moderate bedringer mhp. sysselsetting, inflasjon og handelsbalansen i forhold til det som oppnås ved politikk A. Dette er det fortvilende aspekt ved den dynamiske skattepolitikk. Endel mener kanskje at det prinsipielt er bra at offentlige budsjetter trimmes, men når man vet hvor mange protester det fører til og hvor vanskelig det er i praksis å få gjennomført innstramninger i den offentlige sektor, er politikk B fremfor politikk A ikke noe enkelt og lettvint valg for politikere, og kanskje ønsker mange av dem heller ikke B fremfor A.

De siste års erfaringer

Fra og med 1981 er politikken blitt lagt om i mer skattelettelsesorientert retning, og fra og med 1982 er den reelle vekst i offentlige utgifter markert dempet i forhold til den trend som hadde vart i lang tid forut. Samtidig har arbeidsledigheten økt og forholdene i mange konkurranseutsatte bransjer blitt vanskeligere, altså tilsynelatende motsatt det våre teoretiske betraktninger skulle tilsi. Men man kan ikke dermed si at teorien er feil; forholdene har ikke vært sammenlignbare. Prisstigningen hos mange av våre viktigste handelspartnere og konkurrenter er blitt betydelig redusert, slik at vår konkurranseevne likevel ikke har bedret seg, og eksportmarkedene har vist en meget svak utvikling. Det er snarere god grunn til å tro at en mindre skattelettelsesorientert politikk også fra 1981 til i dag og større vekst i offentlige utgifter, ville ha ført til høyere inflasjon, forverret handelsbalanse og lavere sysselsetting i konkurranseutsatte næringer enn det vi har hatt.

Kanskje kunne man ha ført en noe mer ekspansiv etterspørselspolitikk uten at lønns- og prisnivået ville ha vært merkbart høyere. Det forutsetter altså at vår Phillips-kurve (1) hadde vært nesten horisontal (g' nær null) for det sysselsettingsnivå vi nå befinner oss på. Dette vet man ikke så mye om og meningene vil være delte. Men det er vel neppe for sterkt å si at hvis de offentlige utgifter hadde økt så sterkt at vi hadde hatt vesentlig høyere sysselsetting enn vi har i dag, ville sannsynligvis handelsbalansen vært betydelig forverret og inflasjonen adskillig høyere.

For øvrig kan det være på sin plass å understreke at 1–2 års observasjonstid er meget lite. Relasjon (1) og de øvrige sammenhenger for økonomien vi har resonnert ut fra, gjelder selvfølgelig ikke eksakt. Tregheter i tilpasning og de tusener andre mer eller mindre tilfeldige faktorer som spiller inn i virkelighetens verden, kan skape relativt store variasjoner i forhold til en modellrelasjon for enkeltstående år.

Virkelighetens dilemma

Det finnes neppe noen lettvint vei ut. Virkeligheten presenterer alternativer som alle har ulemper ved seg. Hvis man føler sterkt behov for å redusere inflasjonen og sikre sysselsettingen i konkurranseutsatte næringer, er det innenfor tankeskjemaet for denne artikkel bare tre alternativer:

1) Man velger en politikk mer i retning av politikk B, altså en mindre skattetyngende politikk, men da må man leve med strammere offentlige budsjetter.

2) Man reduserer etterspørselen, enten ved mindre vekst i offentlige utgifter, men ikke så markert som ved alternativ 1), og/eller øker skattene sterkere. Da kan man også oppnå lavere inflasjon og bedret handelsbalanse. Men prisen er høyere arbeidsløshet. Dette har langt på vei vært den politikk mange vestlige industriland har ført siden krisen fra midten av 70-årene.

3) Man kan prøve å bryte den dynamiske mekanisme symbolisert ved funksjonen (1). Hvis høyere sysselsetting ikke gir større krav til utvikling i realdisponibel

---

[2]) Vi har ved vår Phillips-kurve (1) forutsatt at skatteøkninger overveltes fullt ut i lønnsøkninger og at skattelettelser gir tilsvarende redusert lønn. Det er tenkelig at skattelettelser bare delvis tas hensyn til i lønnsdannelsen. I så fall ville den kortsiktige effekt av mindre skatt være mindre inflasjonsdempende, og en mer skattelettelsesorientert politikk på lang sikt ytterligere inflasjonsdrivende. Det ville også kreves større reduksjon i vekstratene for offentlige utgifter og disponeringsandelen for å få til en gitt reduksjon i arbeidsledighet og bedring i handelsbalansen på denne måten. For øvrig blir konklusjonene vi har trukket uendret.

lønn, kan man holde høy sysselsetting og relativt høy veksttakt for offentlige utgifter uten at hverken inflasjonsraten eller handelsbalansen behøver å bli uaksептabel. Dette fordrer sannsynligvis en relativt sterk inngripen i og omlegging av vårt nåværende system for lønnsdannelse. Slik Hermod Skånlands utspill i denne retning er blitt møtt, kan man ane at ganske formidable hindringer skal forseres før man eventuelt kommer dit.

REFERANSER

Hersoug, T., 1983 a, Utvikling i personlig inntektsbeskatning i Norge 1957–83, Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt, 15. juni.

Hersoug, T., 1983 b, Can tax cuts beat the Phillips-curve?, Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt, 16. juni.

Tempoutvalgets innstilling

Fortsettelse fra side 4.

bane, vil forvaltningen av fondet være uproblematisk. Men hva skal skje hvis oljeprisen dobles eller halveres like etter at Stortinget har vedtatt de beløpene som skal overføres til budsjettet for de nærmeste årene? Skal en da late som om ingenting har hendt – i la oss si fire år til, eller skal politikken umiddelbart legges om? Svaret bør her avhenge av hva som er årsaken til de endrete inntektsanslagene. Hvis f.eks. inntektsanslagene må justeres kraftig ned som følge av antatt varige forhold – som la oss si et teknisk gjennombrudd for alternativ energiproduksjon – er det neppe noen grunn til å vente i flere år med å justere løpende inntektsbruk. Hvis derimot nedjusteringene skyldes kortsiktig overskuddstilførsel av olje til spot-markedet, bør inntektsbruken ikke justeres. Det problematiske ved bufferfondet er å gjøre det robust overfor skiftende kortsiktige vurderinger, men fleksibelt overfor skiftende langsiktige vurderinger. Stemningen har en tendens til å skifte fort både blant politikere og økonomer, fra det samstemt pessimistiske til det samstemt optimistiske. Hvem som da skal stå fast på de langsiktige vurderingene og forsvare fondet mot stemningsbølger er noe uklart. Her er det nok i alle fall rom for noe mer smidige og begrunnede overføringsordninger til og fra fondet enn de som er drøftet av utvalget.

Bufferfondet og tommelfingerregelen om innenlands bruk av oljeinntektene vil – om de gjennomføres etter utvalgets hensikt – sikre oss mot å gjøre de store tabbene på kort og mellomlang sikt, og unngår vi de store tabbene stadig vekk så kommer vi vel ikke så verst ut på lang sikt heller. Sannsynligvis er det et fornuftig ambisjonsnivå. Så får det heller være at vi kanskje ikke når helt ut til yttergrensen av potensiell velferd.

Tempoutvalgets forslag synes i hvert fall å være godt i pakt med gamle (og gode?) norske forsikringstradisjoner, dypt forankret i den norske folkesjela. Forslagene minner i så måte påtakelig om bonden som gjemmer unna noen såkornsekker ekstra i tilfelle uår. Og helst burde ikke de andre folkene på gården vite om ekstrasekkene.

Realbeskatning og nominalismen i norsk rett

Fortsettelse fra side 6.

som eksemplene ovenfor er hentet fra. En konsekvent realbeskatning vil derfor berøre de fleste av de ovennevnte områder.

Hvis Skattekommisjonen selv ikke tar opp disse beslektede problemer, kan det være grunn til å overveie om det ikke bør utnevnes andre komitéer for å vurdere nominalismens stilling også på andre områder.

Man aner her en betydelig utredningsvirksomhet, og det kan vel kanskje være slik at de intellektuelle ressurser heller bør brukes til andre oppgaver.

REFERANSER

Eide, Erling (1982): Kapitaliseringsrente ved personskadeerstatning. Kritikk av en dom i Høyesterett. *Lov og Rett*, s. 30–42.

Fleischer, Carl August (1978: *Norsk ekspropriasjonsrett*, Universitetsforlaget.

Krüger, Kai (1978): *Pengekrav*, Universitetsforlaget.

Aktuell kommentar:

Sysselsettingsutviklingen i et 5-årsperspektiv

Den svake økonomiske utvikling i verdensøkonomien har siden sommeren 1982 gitt seg uttrykk i en markert øking i arbeidsløsheten også i Norge. I denne artikkelen vurderes mulige konsekvenser for sysselsettingen og utenriksøkonomien fram mot 1987. Sysselsettingen kan under visse forutsetninger bli om lag 100 000 lavere enn det som var antatt i Langtidsprogrammet 1982–85 der full sysselsetting ble lagt til grunn. Men svikten i sysselsettingen kan motvirkes ved tiltak som skattelettelser og økte offentlige utgifter og ved en nedgang i lønnsveksten.

ASBJØRN FIDJESTØL

Innledning

Når en skal skissere mulige utviklingsbaner for norsk økonomi framover, synes det rimelig å ta utgangspunkt i et av de utviklingsforløp som ble skissert i Langtidsprogrammet 1982–85. Alle de tre utviklingsforløp som ble skissert forutsatte en vekst i sysselsettingen på 0,8–0,9% regnet i årsverk. Dette tilsvarer om lag den naturlige tilvekst i arbeidsstyrken. Jeg har tatt utgangspunkt i Langtidsprogrammets middelalternativ. I Langtidsprogrammet ble det publisert tall for 1985 og 1990. De tall jeg har beregnet for 1987, kan derfor avvike noe fra de som ble brukt i arbeidet med Langtidsprogrammet.

Jeg har så sammenlignet utviklingen ifølge Langtidsprogrammet med alternative utviklingsbaner.

For sivilt offentlig konsum er det forutsatt 2% årlig vekst mot 3,5% i Langtidsprogrammet. Jeg har videre funnet det rimelig å redusere investeringene i sjøfart og oljeboring med vel ⅔og investeringene i oljeutvinning og rørtransport med vel ⅓ i forhold til Langtidsprogrammet. Også andre investeringer er noe nedjustert i forhold til Langtidsprogrammet. De faktiske tall for investeringene i 1982 ligger for øvrig også klart under anslagene som kan utledes av Langtidsprogrammet.

For norsk eksportvekst er det brukt to alternativer, et pessimistisk alternativ med 2% årlig eksportvekst og et moderat optimistisk med 4% eksportvekst.

For oljeprisene har jeg sett på et alternativ med konstant realpris på 30,5 dollar pr. fat fra og med 1983 og et alternativ med konstant realpris på 25 dollar pr. fat fra 1984. Dollarkursen er satt til 6,69.

Det er ikke lagt inn noen nedjusteringsfaktor for oljeproduksjonen. Oljeprisforutsetningene har ingen direkte virkning for sysselsettingen, men virkningen på utenriksøkonomien og for det offentliges finanser er betydelige.

Det er ikke tatt sikte på å skissere den mest sannsynlige utvikling, men å analysere hva som kan bli konsekvensene av en svak vekst i verdensøkonomien og oljeprisene. De forutsetninger som er valgt, er derfor forholdsvis pessimistiske.

Jeg har brukt MODIS-virkningstabeller for 1980 til å beregne virkninger av avvik fra Langtidsprogrammets middelalternativ. Det er også tatt hensyn til en del sammenhenger som ikke er spesifisert i MODIS. Dette er nødvendig for at analysen skal bli konsistent.

Tekniske forhold gjør at det i beregningene av sysselsettingsvirkninger ikke er tatt hensyn til at produktiviteten vil være høyere i 1987 enn i 1980. Dette medfører at sysselsettingsutslagene som beregnes, blir anslagsvis 10–15% for store. I tillegg kan det hevdes at en gitt prosentvis endring i produksjon vil gi en mindre prosentvis endring i sysselsetting. Siden tidsperspektivet er fem år har vi funnet det rimelig å se bort fra dette siste momentet.

Utviklingen fram mot 1987

Jeg ser først på et alternativ med svak vekst internasjonalt. Hovedresultatene er stilt opp i tabell 1. Volumtallene for brutto nasjonalprodukt, import og eksport ligger om lag 10% under nivået i Langtidsprogrammet, investeringene er 20% lavere og offentlig konsum vel 6% lavere. Antall årsverk utført av lønnstakere er 143 000 lavere enn i Langtidsprogrammet.

Av tabell 1 kan vi se både hvordan sysselsettingssvikten fordeler seg på næringer og hvordan den kan klassifiseres etter bakgrunnen for sysselsettingssvikten.

Av den totale svikt på 143 000 faller 31 000 på offentlig forvaltning, 49 000 på industri, 9 000 på bygge- og anleggsvirksomhet, 9 000 på sjøfart og 43 000 på tjenesteyting utenom sjøfart. Vi legger merke til at den relative nedgang er størst for industri og sjøfart.

Jeg skal nedenfor trekke fram de viktigste forklaringsfaktorer bak svikten i sysselsetting. Av den totale forskjellen på 143 000 skriver 37 000 seg fra forhold i oljesektoren, 26 000 hadde sammenheng med endrede forutsetninger i sjøfart, 37 000 har sammenheng med endringer i den øvrige private sektor, mens 43 000 skyldes endringer innen den offentlige sektor, spesielt en lavere vekst i offentlig konsum.

Anslagene for forskjellene i sysselsetting som følge av en svakere utvikling i olje og sjøfart er spesielt usikre, både fordi produksjons- og investeringsanslagene er usikre og fordi importandelen for investeringene er meget usikker.

Tabell 1. ***Avvik mellom langtidsprogrammet og pessimistisk framskriving for 1987.***

		Konsekvenser av endringer innen			
	LTP 1987	Olje og sjøfart	Fastlandet	Off. sektor	Sum endring
Nasjonalproduktets hovedkomponenter i faste 1980-priser, milliarder kroner:					
Privat konsum	158.4	÷ 3.9	2.9	÷ 0.8	÷ 1.7
Offentlig konsum	66.9	0.2	0.0	÷ 4.5	÷ 4.3
Bruttoinvestering i fast realkapital	104.9	÷ 16.8	÷ 3.4	÷ 1.0	÷ 21.2
Lagerendring	3.1	0.0	0.0	0.1	0.0
Eksport	155.9	÷ 15.6	÷ 3.0	0.0	÷ 18.6
Import	155.6	÷ 15.9	1.3	÷ 0.7	÷ 15.3
Bruttonasjonalprodukt	333.5	÷ 20.4	÷ 4.8	÷ 4.9	÷ 30.1
Sysselsatte lønnstakere i 1 000 årsverk:					
Alle næringer	1 577.8	÷ 63.5	÷ 36.9	÷ 42.7	÷ 143.1
Bedrifter	1 155.4	÷ 63.5	÷ 36.9	÷ 12.1	÷ 112.5
Stats- og trygdeforvaltningen	153.8	0.0	0.0	÷ 9.2	÷ 9.2
Kommuneforvaltningen	268.6	0.0	0.0	÷ 21.4	÷ 21.4
Industri	340.2	÷ 21.8	÷ 24.0	÷ 2.8	÷ 48.7
Bygge- og anleggsvirksomhet	122.5	÷ 0.7	÷ 5.2	÷ 2.8	÷ 8.7
Tjenesteyting	1 059.0	÷ 39.5	÷ 7.0	÷ 37.0	÷ 83.5
Øvrige næringer	56.1	÷ 1.4	÷ 0.7	÷ 0.1	÷ 2.2

For investeringene i sjøfart og oljeboring er det forutsatt at importandelen reduseres, noe som i en viss grad demper sysselsettingsutslagene. Det kunne være rimelig å gjøre en lignende forutsetning også for investeringer i oljeutvinning og rørtransport. Dette ville føre til at nedgangen i sysselsetting ble grovt regnet 15 000 mindre.

For den øvrige private sektor er høyere importandeler den viktigste faktor. Høyere relative priser innenlands enn antatt i Langtidsprogrammet er den viktigste årsak til dette. Det er forutsatt at prisstigningen i Norge fra og med 1986 tilsvarer gjennomsnittet for OECD-landene og at tilpasningen mot dette skjer gradvis.

Jeg har også sett på et alternativ der eksporten utenom olje og sjøfart vokser 2% sterkere pr. år og eksporten innen sjøfart 1% sterkere enn i det pessimistiske alternativet. Eksportveksten er derved også større enn i Langtidsprogrammet.

Den totale nedgang i sysselsettingen blir derved redusert til 110 000 istedenfor 143 000. Av en forskjell på 33 000 er 17 000 sysselsatte i industrien, 2 000 i sjøfart og 14 000 i annen privat tjenesteyting. Sysselsettingen i industri ligger likevel 32 000 lavere enn i Langtidsprogrammet.

Det er her forutsatt at investeringene ikke påvirkes av den økte veksten. Dersom en også tok hensyn til at høyere eksport ville gi høyere investeringer, ville forskjellen mellom de to alternativer for internasjonal utvikling bli større.

Som tidligere nevnt vil det være rimelig å nedjustere sysselsettingsutslagene med 10–15% som følge av at produktiviteten i 1987 vil være høyere enn i 1980. I tillegg kan det være rimelig å anta at sysselsettingsutslagene av lavere oljeinvesteringer enn i Langtidsprogrammet blir grovt regnet 15 000 årsverk mindre enn det som følger av beregningene. Legger en inn begge disse forhold blir forskjellen i sysselsetting mellom Langtidsprogrammet og alternativet med svak eksportvekst redusert til om lag 110 000 mens det tilsvarende tall for alternativet med noe sterkere eksportvekst blir om lag 80 000. I det sistnevnte tilfellet blir antall årsverk utført av lønnstakere om lag like stort i 1987 som i 1982.

Utenriksøkonomi og oljepriser

Jeg skal her se på konsekvenser for utenriksøkonomien i 1987 av alternative forutsetninger. Alle tall i dette avsnittet er i løpende priser.

I tilfellet med svak vekst i internasjonal økonomi og en realpris for olje på 30,50 dollar pr. fat kan en beregne at det blir et eksportoverskudd på 13,5 milliarder kroner. I tilfellet med relativt sterk internasjonal vekst blir det et eksportoverskudd på 19 milliarder kroner. For alternativet med en realpris for olje på 25 dollar pr. fat blir de tilsvarende tall et importoverskudd på 2,5 milliarder kroner og et eksportoverskudd på 3 milliarder kroner.

I 1982 var det et renteunderskudd på 12 milliarder kroner og et stønadsunderskudd på 3,4 milliarder kroner. Antar vi at renteunderskuddet holder seg konstant og at stønadsunderskuddet øker i takt med nominelt bruttonasjonalprodukt, blir rente- og stønadsunderskuddet 17 milliarder kroner i 1987.

Jeg har også beregnet Norges nettogjeld til utlandet i 1987 i forhold til bruttonasjonalproduktet. I alternativet med svak internasjonal vekst og konstant realpris på olje lik 30,50 dollar pr. fat er nettogjelden beregnet til 19% av bruttonasjonalproduktet.

I alternativet med noe høyere internasjonal vekst blir det tilsvarende tall 16%. Forutsetter vi at oljeprisen i stedet faller til 25 dollar pr. fat fra 1984 og at realprisen senere holder seg konstant, blir gjelden som andel av bruttonasjonalproduktet om lag 10 prosentpoeng høyere.

Til sammenligning kan nevnes at nettogjelden ved utgangen av 1982 utgjorde 27% av bruttonasjonalproduktet. Ved utgangen av 1978 da nettogjelden som andel av bruttonasjonalproduktet nådde sin høyeste verdi etter krigen, var det tilsvarende tall 47%.

Tiltak for å øke sysselsettingen

Begge alternativer for utviklingen fram mot 1987 som vi har skissert, viser en meget kraftig svikt i syssel-

settingen i forhold til Langtidsprogrammet. Det er derfor grunn til å tro at en slik utvikling ikke ville bli realisert, men at tiltak ville bli satt inn fra myndighetenes side for å motvirke sysselsettingsutslagene. Det kan imidlertid være grunn til å se på hvordan ulike tiltak vil virke.

De tiltak som settes inn, må om de skal ha virkning på relativt kort sikt særlig være rettet mot de sektorene som rammes av nedgangen. Utviklingen av utenriksøkonomien fordrer også at en opprettholder en konkurranseutsatt sektor. En sterk investeringssvikt kan redusere kapasiteten i konkurranseutsatte næringer.

Ut fra dette hensyn bør hovedvekten av tiltak innrettes mot å styrke investeringene, spesielt bedriftsinvesteringene. Økt kredittilførsel kan bidra til å øke investeringene. Det synes imidlertid vanskelig å få til en tilstrekkelig sterk stimulans ved å bare satse på kredittpolitikken. Det kan derfor være aktuelt også å vurdere mer direkte tiltak av typen investeringstilskudd o.l.

Mens investeringene i olje og gass i Langtidsprogrammet er forutsatt å øke sterkt, synes det nå mer rimelig å regne med en forholdsvis moderat økning. Dette forholdet sett i sammenheng med svikten av investeringene i sjøfart og olje gir grunn til å vurdere tiltak. Det er vel i første rekke en opptrapping av letevirksomhet etter olje og gass som er aktuelt her. En noe større oljeproduksjon vil også bidra til å sikre større utenriksøkonomisk handlefrihet, på 10–20 års sikt. Er produksjonskapasiteten for olje større, vil en heller ikke være så avhengig av å produsere for full kapasitet til enhver tid.

Om investeringene svikter sterkt er det fare for ledighet i bygg- og anleggsbransjen og i enda større grad i investeringsvareindustrien. Dette kan medføre at kapasiteten nedjusteres til et nivå som ligger under det som er ønskelig på lengre sikt.

Økte offentlige investeringer kan derfor være hensiktsmessig for å erstatte sysselsetting som faller bort, selv om de medfører import og en belastning på offentlige finanser. Økning av offentlige investeringer medfører heller ikke økning i sysselsettingen i offentlig forvaltning så lenge det ikke dreier seg om investeringer som forutsetter ansettelser av mange funksjonærer når investeringene skal tas i bruk. Dette forhold tilsier at investeringer innen samferdsel og energiforsyning er mest velegnet.

Den analyse som er gjennomført, tyder ikke på at skattelette som isolert tiltak er velegnet til å løse sysselsettingsproblemene. En viktig årsak til dette er den store importlekkasjen som fører til at skattelettelsen må doseres sterkt for å oppnå en gitt sysselsettingsendring. Svekkelsen av den offentlige budsjettbalansen og utenriksøkonomien blir derfor forholdsvis sterk. Skal skattelettelse brukes som virkemiddel for å øke sysselsettingen, bør det derfor være i kombinasjon med andre tiltak, i første rekke tiltak som bidrar til å bedre konkurranseevnen. Det synes derfor nærliggende å se eventuelle skattelettelser i lys av utviklingen i lønnskostnadene og i utenriksøkonomien.

Det analyseverktøy som er brukt, er ikke velegnet til å belyse dynamiske effekter av reduksjon i skattene via tilbudssiden av økonomien. Det siktes her særlig til virkningen av reduksjon av de marginale skattesatser. Det er vanskelig å anslå hvor sterke slike virkninger kan være. Mye tyder på at en stor del av de potensielle gevinster kan oppnås ved hjelp av en senkning av skattesatsene kombinert med en utvidelse av skattegrunnlaget.

Det mest effektive tiltak mot arbeidsløshet ifølge virkningstabellene er å ansette flere i kommunene. Dette har i første omgang forholdsvis små virkninger på utenriksøkonomien og virkningen på offentlige budsjetter er også klart mindre enn for andre finanspolitiske tiltak. Tiltaket bidrar også til øke sysselsettingen i privat sektor i det 28% av sysselsettingsøkningen som følge av dette tiltaket finner sted i privat sektor, men bare 6% av sysselsettingsøkningen vil skje i industrien.

De langsiktige virkninger av økt kommunalt konsum kan være mer betenkelige. For det første må en regne med at virkningene på utenriksøkonomien og offentlige finanser vil være relativt mindre gunstige på lang sikt. Dersom en erstat-

Tabell 2. ***Tiltak dosert mot omlag 10 tusen sysselsatte.***

	6% skatte lette	3% økt kommun. konsum	17% økt offent. invest.	6.5% økt invest. bedr.	13% økt invest. boliger	Ny lønnsbane
Nasjonalproduktets hovedkomponenter i faste 1980-priser, milliarder kroner:						
Privat konsum	3.3	5.4	0.6	0.6	0.6	÷ 3.5
Offentlig konsum	0.0	9.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Bruttoinvestering i fast realkapital	0.0	0.0	1.9	2.5	1.8	0.0
Lagerendring	÷ 0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	÷ 0.1
Eksport	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.3
Import	1.2	2.8	0.7	1.3	0.7	÷ 1.9
Bruttonasjonalprodukt	1.9	12.1	1.7	1.7	1.7	0.5
Sysselsatte lønnstakere i 1 000 årsverk:						
Alle næringer	9.9	10.0	10.1	10.1	10.0	10.3
Bedrifter	9.9	2.8	10.1	10.1	10.0	10.3
Stats- og trygdeavdelingen	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Kommuneforvaltningen	0.0	7.1	0.0	0.0	0.0	0.0
Industri	2.1	0.6	2.7	3.2	2.5	11.4
Bygge- og anleggsvirksomhet	0.2	0.2	3.7	2.5	4.1	÷ 0.1
Tjenesteyting	7.6	9.1	3.5	4.3	3.3	÷ 1.4
Øvrige næringer	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.4

Tabell 3. ***Virkninger på sysselsetting, eksportoverskudd og overskudd før lånetransaksjoner av ulike tiltak.***

Tiltak nr.	Sysselsettingsendring i 1987. Lønnstaker årsverk	Eksportoverskudd i 1987. Mill. kr.	Overskudd før lånetransaksjoner i 1987. Mill. kr.[1]
1. 6% lettelse i direkte skatter	9 900	÷ 1 900	÷ 3 800[1]
2. 3% økning i kommunalt konsum	10 000	÷ 400	÷ 700
3. 17% økning i offentlige investeringer	10 100	÷ 1 200	÷ 1 900
4. 6,5% økning i investeringer i bedrifter	10 100	÷ 2 000	+ 1 600
5. 13% økning i boliginvesteringene	10 000	÷ 1 000	+ 1 500
6. Ny lønnsbane (10% lavere lønnsnivå i 1987)	10 300	+ 4 500	÷ 1 800

[1] Ved beregningene av overskudd før lånetransaksjoner er det ikke tatt hensyn til endringer i selskapsskatten.

ter bortfalt privat etterspørsel som i stor grad er rettet mot vareproduserende næringer med økt offentlig konsum, vil en dessuten få sterke strukturendringer i sysselsettingen. De som blir arbeidsløse som følge av sviktende privat etterspørsel og svikt i etterspørselen fra utlandet, vil bare i liten grad kunne skaffes arbeid via økt kommunalt konsum. Det kan videre være vanskelig å få til en reversering av disse endringer senere. På lengre sikt kan det også bli nødvendig med et høyere skattenivå.

Den sterke sysselsettingsvirkning av økt kommunalt (og sivilt statlig konsum) kan imidlertid tilsi at en ikke bør bremse sysselsettingsveksten i disse sektorene for sterkt i en periode som er preget av forholdsvis stor ledighet.

Jeg har også sett på et alternativ med lavere lønnsstigning i perioden fram til 1987 slik at lønnsnivået i 1987 ligger 10% lavere i et referanse-alternativ. Ifølge MODIS-virkningstabeller gir dette en reduksjon i prisnivået på om lag 4%. Det er her forutsatt at skattesatsene ikke økes som følge av den lavere lønns- og prisstigning. Dette innebærer et lavere reelt skattenivå i tilfellet med lavere lønnsvekst enn i referansealternativet. På den annen side er det utenriksøkonomisk rom for dette. De offentlige finanser blir imidlertid noe svekket. En lavere vekst i lønninger synes således å gi rom for et lavere reelt skattenivå (eller høyere offentlige utgifter).

I tabell 2 har vi stilt opp virkninger av ulike tiltak på makroøkonomiske hovedstørrelser og på sysselsettingens fordeling på næringer. I tabell 3 har vi dessuten satt opp en beregning av virkninger på sysselsetting, eksportoverskudd og overskudd før lånetransaksjoner av de tiltakene vi har drøftet foran. Alle tiltakene er dosert slik at de alle gir en sysselsettingseffekt på ca. 10 000 lønnstakerårsverk.

Ser en beregningene av mulige utviklingsbaner fram mot 1987 i sammenheng med virkningene av offentlige tiltak, går det fram at under forutsetning av en svak internasjonal utvikling skal det mye til å hindre arbeidsledighet, spesielt når en tar hensyn til virkningene på utenriksøkonomien. Denne situasjonen stiller store krav til myndighetenes oppfinnsomhet og besluttsomhet. En sterkere internasjonal utvikling enn den som her er lagt til grunn, vil imidlertid kunne redusere sysselsettingsproblemene.

BYRÅSJEF (engasjement)

til Økonomiavdelingen, Realøkonomisk seksjon.

Engasjementet vil vare fra 1. august og ut året. Mulighet for senere fast ansettelse kan påregnes.
Byråsjefen skal arbeide med saker og utredninger innen området internasjonal økonomi.
Søkere til stillingen bør være siviløkonom eller ha sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdannelse. Det vil bli lagt vekt på erfaring fra arbeidsområdet, analytiske evner og evne til arbeidsinnsats.
Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Thorvald Moe i tlf. 11 98 10 eller underdirektør Jan F. Qvigstad i tlf. 11 98 26.
Lønnstrinn 27.

Søknader sendes
FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET,
Administrasjonskontoret,
Postboks 8008 Dep., Oslo 1.

Søknadsfrist 30/6–83.

Boligprisene har allokeringsvirkninger

MICHAEL HOEL

I en kommentar i Aprilnummeret av Sosialøkonomen drøfter Morten Jensen og Kjell Roland boligprisenes allokeringsvirkninger. Deres konklusjon er at «det i boligmarkedet er små gevinster å hente i form av bedret allokering av den eksisterende boligmassen på husholdene ved å bruke prisen som virkemiddel». Dette begrunnes med at «husholdningene i liten grad endrer tilpasning i boligmarkedet som følge av prisendringer, i alle fall på kort og mellomlang sikt». Årsaken til dette er ifølge Jensen og Roland at «de viktigste faktorer bak husholdningenes flytting eller endrede tilpasning i boligmarkedet ser [. . . .] ut til å være demografiske variable som utvikling i samboerhyppigheten og i barnetall».

Jeg er ikke uenig i Jensen og Rolands begrunnelser for at en beslutning om flytting er forholdsvis lite påvirket av boligprisene, og at en omallokering av boligmassen derfor neppe vil fremskyndes vesentlig som følge av den senere tids endringer i boligprisene. Derimot kan jeg ikke være enig i at dette er et argument mot disse prisendringene.

Jensen og Roland sier selv at «virkningen av prisendringen [. . . .] på helt lang sikt nok kan bli betydelig»; og senere i deres kommentar at «en boligpolitikk bør ha et spesielt langsiktig perspektiv». Jeg er enig i disse uttalelsene, og mener altså at mer markedsorienterte boligpriser allerede i dag er viktig for å oppnå en bedre fremtidig allokering av boliger.

Selv om vi bare ser på de kortsiktige virkningene av en prisendring, er det en forhastet slutning å si at disse har liten allokeringseffekt fordi prisendringen i seg selv ikke vil få mange til å flytte. Tross alt er det mange som hvert år flytter eller etablerer seg, og for igjen å sitere Jensen og Roland: «*Før* etableringsbeslutningen tas vil boligpriser og inntektsforhold virke inn og være blant de faktorer som bestemmer boligetterspørselen». En nedre grense for antallet boliger som berøres av dette er antallet av nye boliger. I 1982 var verdien av disse vel 15 milliarder kroner. Dette er et tall av størrelsesorden med f.eks. Norges samlede elektrisitetsproduksjon, og langt større enn f.eks. verdien av reiser med offentlige kommunikasjonsmidler. For begge disse to sistnevnte goder er økonomer med god grunn opptatt av prisenes betydning for ressursallokeringen. Det er vanskelig å se at en ikke burde være interessert også i en best mulig allokering av nye boliger.

I forbindelse med regjeringens boligreformer nevner Jensen og Roland at eierdelen av markedet økes på bekostning av det rene leiemarkedet og på bekostning av mellomformene (borettslag o.l.). De viser også til flyttemotivundersøkelsens resultat om at mobiliteten i eiemarkedet er mye lavere enn i leiemarkedet. Fra disse to observasjonene konkluderes det at regjeringens boligreformer vil svekke mobiliteten i boligmarkedet. Dette *kan* være riktig, men det er slett ikke opplagt. Så lenge det fins et eiemarked og et leiemarked, vil de mest mobile husholdningene (særlig unge, jfr. flyttemotivundersøkelsen) ha en tendens til å velge leiemarkedet. Den høye mobiliteten er altså *årsaken* til at leiemarkedet blir valgt, ikke omvendt. En endring i forholdet mellom eiemarkedet og leiemarkedet behøver derfor ikke å redusere mobiliteten i boligmarkedet.

Jensen og Roland mener at boligmassen ville vært utnyttet bedre dersom boligkonsumet varierte mer i takt med familiestørrelsen. Som eksempel nevner de at eldre mennesker i større grad kunne flyttet til mindre leiligheter og overlatt sine store boliger til husholdninger med barn. En av grunnene til at dette til nå har forekommet forholdsvis sjelden, tror jeg er at små leiligheter i stor grad har vært prisregulerte borettslagsleiligheter, som både har vært vanskelig å skaffe (på lovlig måte), og dessuten lite egnet som formuesplasseringsobjekter, i motsetning til større eierboliger. Den senere tids overgang til mer markedsorienterte priser for slike leiligheter skulle i så fall gjøre det mer attraktivt for eldre mennesker å flytte til slike. For øvrig kan jeg bare slutte meg til Jensen og Rolands påpekning av at økt boligbeskatning også vil bidra til å gjøre slik flytting mer lønnsom.

Jensen og Roland mener at en negativ side ved overgangen til mer markedsorienterte boligpriser er uheldige formuesfordelingseffekter. Sålenge en ikke selger sin bolig er imidlertid formuesgevinsten ved økte boligtakster temmelig uinteressant. Og som tidligere nevnt har Jensen og Roland gitt gode argumenter for hvorfor vi må vente at endret boligtilpasning bare vil skje langsomt uansett boligpriser. Såvidt jeg kan

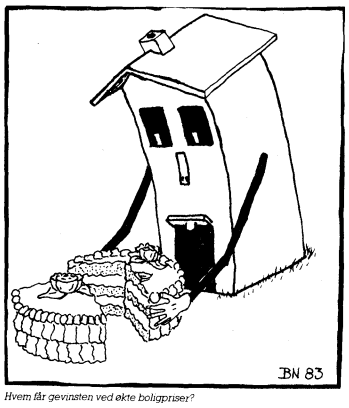

Hvem får gevinsten ved økte boligpriser?

Fortsettelse s. 18.

Historisk portrett:

Anton Martin Schweigaard

AV TORE JØRGEN HANISCH[1])

A. M. Schweigaard er gjerne blitt regnet som grunnleggeren av norsk sosialøkonomi. Han er alment anerkjent som en av de virkelig store begavelser i Norges nyere historie og oppnådde en posisjon i det norske samfunn som det kan være vanskelig å forestille seg i dag. Vi skal her ta for oss noen viktige trekk av denne mannens liv og gjerning.

Schweigaard ble født i Kragerø i 1808, av nord-tysk slekt. Begge foreldrene døde da gutten var ti år gammel, og både han og de fire søsknene fikk derfor en noe trang oppvekst. Etter uten hell å ha prøvd seg til sjøs, ble han 14 år gammel sendt til en viss pastor Koeppen i Øst-Friesland for å lære tysk som forberedelse til en handelskarriere. Denne presten skjønte imidlertid raskt at gutten besatt usedvanlige evner og påtok seg ansvaret for hans intellektuelle oppdragelse.

Dette dannet opptakten til en usedvanlig lysende akademisk løpebane. Etter to år i Tyskland kom Schweigaard tilbake til Norge og ble opptatt som elev ved Latinskolen i Skien. I 1828 reiste han til Christiania for å ta artium og tok den beste eksamen som til da hadde vært avlagt i Norge. I 1832 deltok han i stiftelsen av Det norske Studenterforbund og ble medredaktør av dets tidsskrift Vidar sammen med andre senere berømtheter som J. S. Welhaven, P. A. Munch og Fredrik Stang. Samme år tok han en glimrende juridisk embedseksamen. Tidsskriftet Vidar gikk inn i 1834, men året etter ble det etablert en ny dagsavis, Den Constitutionelle, som i viktige henseender var en videreføring av Vidar, med Schweigaard som medredaktør. Omtrent samtidig ble han universitetslektor og i 1840 professor med fagkretsen lovkyndighet, statsøkonomi og statistikk. I 1842 ble han valgt inn på Stortinget som representant for Christiania. Han fortsatte som professor og stortingsmann helt frem til sin død i 1870 samtidig som han påtok seg en rekke andre offentlige verv.

Vi skal her konsentrere oss om Schweigaards virksomhet som økonom og økonomisk politiker. Han var som nevnt også jurist, mange vil si primært jurist, og i enkelte oppslagsverk er han kort og godt karakterisert som jurist. Det siste er riktig forsåvidt som økonomifaget var en del av juridikum helt frem til 1905, men det gir neppe noen dekkende karakteristikk av hva han faktisk drev med. Det viser snarere at juristene har vært adskillig flinkere til å dyrke sitt fags historie enn økonomene.

Et av Schweigaards viktigste og varigste bidrag til norsk sosialøkonomi og samfunnsforskning var at han omkring 1840 nærmest «erobret» fagene statsøkonomi og statistikk for det juridiske fakultetet. Tidligere hadde Gregers Fougner Lundh vært professor i teknologi, landhusholdningslære og statsøkonomi ved det filosofiske fakultet. Han hadde etter eget utsagn liten suksess med statsøkonomien og har ikke satt varige spor etter seg på dette området. Statistikken hadde nærmest vært et «accessorium» til historiefaget, også dette ved det filosofiske fakultet.

Etter at Lundh døde ble det bestemt at det skulle foretas en faglig omorganisering. Teknologi og landhusholdningslære ble flyttet ut av universitetet, men det filosofiske fakultet ville fortsatt beholde statistikk og statsøkonomi. Man argumenterte for at det var her disse fag egentlig hørte hjemme og fikk støtte i Universitetets kollegium for dette syn. På vegne av det juridiske fakultet skrev imidlertid Schweigaard to betenkninger der han sterkt argumenterte for at begge fag trengte kontakten med jussen. Som læren om «de bedste Befordringsmidler til de materielle Interessers Fremme» forutsatte statsøkonomien «en omfattende og indtrængende Indsigt i de Statsinstitutioner, der betinge de produktive Elementærkræfters Udvikling, og hemmende eller befordrende gribe ind i den offentlige og private Økonomi». [Aubert (1870) s. 1.]

Saken ble avgjort i statsråd. Schweigaard ble fra 1840 utnevnt til professor i statsøkonomi, statistikk og lovkyndighet etter «en av de værste Feider som have fundet Sted ved vor Høiskole». (Aubert s. 41.) Dette skyldtes nok dels at han ble ansett som den dyktigste i begge fag. Han var den eneste som hadde publikasjoner av betydning å vise til. Men det skyldtes også at Schweigaard og den såkalte intelligenskretsen som han var en slags leder for, sto regjeringen vesentlig nærmere politisk sett, enn rivalen og historikeren Ludvig Kristensen Daa som det filologiske fakultet gikk inn for.

Med Schweigaard skjedde det altså en sammenkobling av juss, økonomi og statistikk. Dette skulle få stor betydning for den videre faglige utvikling. Det innebar at økonomien og statistikken fikk en klar institusjonell forankring. Lovgivningen ble i betydelig grad preget av økonomiske begrunnelser, basert på en mål-middel tankegang som er typisk for økonomer.

[1]) T. J. Hanisch er forsker (NAVF) tilknyttet Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo.

Forbindelsen til statsøkonomien ga statistikken en meget klar økonomisk profil, og økonomer kom til å dominere norsk statistikk. Endelig ga statistikken den økonomiske tenkning en sterk empirisk forankring.

Det er sagt at Schweigaard var elev av Adam Smith og for øvrig preget av sin tids klassiske økonomi. Denne oppfatning har mye for seg, men den må avgjort nyanseres. Noe av det som særlig kjennetegner Schweigaard var at han øste fra nokså mange kilder: engelsk liberalisme, fransk fysiokratisme, tysk kameralisme og for øvrig jus, statistikk, historie og filosofi. Han hadde en særlig evne til å ta opp ulike tankestrømninger og integrere dem i et eget helhetssyn.

Det er likevel klart at han mottok særlig viktige impulser fra klassiske økonomer som Smith, Malthus, Ricardo og Say. Det var i hovedtrekk den klassiske lærebygningen han foreleste over, f.eks. befolkningsteori, produksjonsteori, fordelingsteori og verditeori. Han hadde imidlertid en langt mer optimistisk oppfatning enn Ricardo og Malthus med hensyn til forholdet mellom produksjon og befolkning. Han hadde nemlig større tro på «Selvbeherskelsen og de prudentielle Dyder» og mente på denne bakgrunn at det skulle være mulig å unngå den såkalte malthusianske fellen [(Schweigaard (1904) s. 13]. Schweigaard hadde selv skaffet grundig statistisk belegg for at matproduksjonen i senere ti-år var vokst langt raskere enn befolkningen her i landet. [Schweigaard (1840).]

Han hadde adskillig forståelse for Ricardos oppskrift på sosialøkonomisk metode som gikk ut på å gjøre sterkt forenklende forutsetninger for på denne måten å trenge inn til kjernen i et problem, og han anvendte den selv med hell i flere sammenhenger, f.eks. i forbindelse med pengepolitikken og ved beregning av produksjon og formue i jordbruket. Han kunne likevel ikke være med på å utlede hele sosialøkonomien fra noen få grunnleggende prinsipper eller postulater slik f.eks. Nassau Senior, John Stuart Mill og John Cairnes gikk inn for. Senior hadde sagt at «Political Economy depends more upon reasoning than upon facts.» [Senior (1836) s. 8]. Det kunne til tider se ut som om Schweigaard var av motsatt oppfatning. Iallfall tilla han erfaringen en langt større betydning enn de engelske klassikerne.

I handelspolitikken var han nokså langt på vei enig med den engelske skolen og gjorde mer til fremme av frihandel og økonomisk liberalisme enn noen annen nordmann. Hans første større bidrag i denne sammenheng kom i en historisk anlagt artikkel om det merkantilistiske system i den dansk-norske helstaten. Hans dom over dette system var klar nok: «Neppe er Spor tilbage af den Flerhed af unaturlige Industrianlæg som den vilde fremtvinge. Saa afmægtige er vi, naar vi vilde foreskrive Naturen Love istedet for at følge dens Anvisninger.» [Schweigaard (1904) s. 217.] Problemet for Schweigaard var at man ennå ikke var ferdige med den økonomiske politikken som danskekongene hadde skapt: «Nu ligger de i Roskildes Kirkehvælvninger disse hedenfarne Oldenborgere; men deres patriotiske Værker har overlevet dem.» Etter en periode på slutten av 17-hundretallet med adskillig oppmykning av den merkantilistiske politikken, for en vesentlig del inspirert av Adam Smith, hadde det skjedd en ny tilstramning i merkantilistisk og proteksjonistisk retning etter Napoleonskrigene. Det ble vedtatt den ene tollforhøyelsen etter den andre, og dette var bakgrunnen for Schweigaards artikkel som ble skrevet i 1836, like før stortingsmennene skulle til å diskutere tollpolitikken.

Uten å ta standpunkt til de mer grunnleggende årsaker må vi kunne konstatere at utviklingen snudde nettopp da. For første gang på lenge ble det ikke vedtatt flere tollforhøyelser. I de neste 40 årene skjedde det vesentlige tollnedsettelser på praktisk talt hvert eneste Storting (som dengang ble holdt hvert tredje år). Mer generelt skjedde det en meget betydelig liberalisering av den økonomiske politikken, sterkere og raskere enn i praktisk talt alle europeiske land. Hverken de som likte dette, eller de som mislikte det, har vært i tvil om at Schweigaard var den enkeltperson som i størst grad påvirket denne utviklingen.

Om den nye handelsloven av 1842, som av motstandere ble betegnet som revolusjonær og som bl.a. innebar en sterk reduksjon i byenes handelsprivilegier heter det f.eks. i en historisk beretning: «Statsmaktenes dristige afgjørelse maa søkes i en manns altfor overveiende indflydelse. Lovkommisjonens sjæl, Schweigaard, var tidens gud.» [Frølich (1912) I s. 81.]

På denne bakgrunn er det kanskje ikke så rart at Schweigaard er blitt omtalt som «tilhenger av Manchesterliberalismen» og «dens store profet i Norge». [Lund (1958) s. 74.] Denne uttalelsen representerer imidlertid en klar overdrivelse og trenger derfor vesentlige modifikasjoner. Det kan være grunn til å understreke at Schweigaard på dette området som på så mange andre, i prinsippet inntok et mellomstandpunkt mellom to ytterligheter. Han tok klart og utvetydig avstand fra «laissez-faire» og sa f.eks. at «Denne Lære om Non-Intervention, der ikke har været optaget i de civiliserede Folks offentlige Økonomi, vil dog uden Tvivl og-

Anton Martin Schweigaard.

saa i Theorien komme til at opgive Fordringen paa at være Grundprincip, naar Reaktionernes Tid er forbi, og den formentlige Nødvendighed at bekjempe den ene Yderlighed med den anden er bortfalden.» [Schweigaard (1904) s. 7.]

Denne holdning kom i praksis til uttrykk ved at Schweigaard gikk inn for statlige tiltak på en rekke områder som ytterliggående liberalister ville overlate til det private initiativ eller kreftenes frie spill, kanskje spesielt kanaler, jernbaner og telegraf. I sin begrunnelse for disse tiltak benyttet han en slags nyttekostnadsanalyse. Det var karakteristisk for Schweigaards tenkning at han i betydelig grad forsøkte å organisere stat og samfunn etter økonomiske prinsipper.

Han understreket herunder at spørsmålet om privatøkonomisk lønnsomhet ikke kunne være avgjørende ved anlegg av offentlige kommunikasjoner. I forbindelse med byggingen av Eidsvoldsbanen, landets første jernbane, uttalte han i 1851: «Den indvending med hensyn til foretagendets rentabilitet er ikke av betydelig vægt. Naar staten anlægger en chausse (vei) faar den slet ingen fordel i klingende mynt – og nu er de indirekte fordele af en jernbane langt større end af en chausse.» [Sitert efter Hertzberg (1883) s. 104.] Slike indirekte virkninger kom han stadig tilbake til. Han forsøkte f.eks. senere å anslå Eidsvoldbanens betydning for den meget betydelige vekst i tollinntektene i Christiania, men understreket samtidig at slike beregninger nødvendigvis måtte bli meget usikre.

På en rekke områder fikk Schweigaard vist hvilken betydelig økonomisk tenker han var. Dette gjaldt kanskje spesielt teorien om penger og kreditt hvor hans praktiske innflytelse var spesielt stor og hvor han ble påberopt som autoritet så sent som under paripolitikken i 1920-årene, av begge de stridende parter. Det er imidlertid åpenbart at fordi han prioriterte det praktiske, utformingen av et nytt lovverk og en ny økonomisk politikk, rakk han simpelthen mindre som vitenskapsmann enn han kunne ha gjort. Mange har beklaget seg over dette.

Således skrev hans gode venn Welhaven at Schweigaard var araberhesten som lot seg spenne for matkjerra. Aasmund Olavson Vinje derimot, stilte seg tvilende til dette. Hvis Schweigaard virkelig hadde vært en «araber», mente han, ville han aldri ha latt seg spenne for. [Vinje (1916) s. 6 f.] Det er vel mulig at begge disse fremtredende representanter for norsk åndsliv undervurderte betydningen av et godt økonomisk lovverk og en riktig økonomisk politikk.

Litteratur:

L. M. Aubert: *Historiske Oplysninger om det juridiske Fakultet* (Chra. 1870).

Th. Frølich: *F. H. Frølich og hans samtid* I–VI (Kra. 1912).

Ebbe Hertzberg: *Professor Schweigaard i hans offentlige Virksomhed* (Chra. 1883).

Carl Lund: *A. M. Schweigaard som stortingspolitiker* (Oslo 1958).

Nassau Senior: *Outline of the Science of the Political Economy ny* (London 1836).

A. M. Schweigaard: *Ungdomsarbeider* (Kra. 1904), *Norges Statistik* (Chra. 1840).

Aa. O. Vinje: *Skrifter i samling* bind III (Kra. 1916).

Boligprisene har allokeringsvirkninger

Fortsettelse fra s. 15.

forstå må argumentene som taler mot at endrede boligpriser skulle gi bedre allokering av den *eksisterende* boligmassen også tale mot at formuesfordelingseffektene av slike prisendringer er av særlig betydning. Riktignok nevner Jensen og Roland at økt boligpris kan føre til at en boligeier i større grad kan låne til forbruk på formuesverdien av egen bolig. Personlig tviler jeg på at denne effekten er særlig viktig. Mulighetene for å få lån er for de fleste *ikke* begrenset av manglende sikkerhet for lånet, men snarere av tidligere sparing og øvrig kundeforhold med banken, og av hva lånet skal brukes til. Og i den grad endrede boligpriser faktisk fører til endret allokering av kreditten, har dette allokeringsvirkninger i tillegg til fordelingsvirkninger, og det kan gis argumenter for at disse allokeringsvirkningene er gunstige (vurdert ut fra vanlige effektivitetskriterier).

Selv om jeg altså i stor grad kan slutte meg til Jensen og Rolands påpeking av at boligpriser betyr forholdsvis lite for folks vurdering av om de skal endre boligtilpasning eller ikke, er min konklusjon den motsatte av Jensen og Roland: Jeg tror boligprisene er av stor betydning for å få til en fornuftig allokering av boligkonsumet. På kort sikt gjelder dette riktignok nesten «bare» ved flytting som i alle tilfelle ville forekommet, men «bare» representerer altså en verdi av mer enn 15 milliarder kroner i året.

Kurs om økonomi og kommunalt selvstyre

Norske Sosialøkonomers Forening inviterer til kurs om økonomi og kommunalt selvstyre i tiden 27.–28. september 1983. Denne gang legger vi kurset til Trondheim, nærmere bestemt Esso Motor Hotel. Målgruppen er alle som arbeider med kommunaløkonomiske problemer i kommunal- og statlig forvaltning.

Kommunale økonomiske problemer har tradisjonelt vært gjenstand for begrenset interesse blant teoretiske og anvendte/praktiske økonomer. Det er etter hvert en voksende erkjennelse av problemene i og betydningen av den kommunale sektor i samfunnet.

Hensikten med kurset er å drøfte en del grunnleggende økonomiske problemstillinger som spesielt angår forholdet mellom stat og kommuner.

Se annonse med fullstendig program og påmeldingsslipp annet sted i bladet. Av hensyn til hotellreservasjonen og ferietiden, har vi sett oss nødt til å sette en påmeldingsfrist til 27. juni. Deltakerantallet er begrenset til 50, så vær ute med påmelding i god tid.

Månedens sitat

Frisch som tilbudssideøkonom

«Det er av enorm praktisk betydning å legge forholdene til rette på en slik måte at det skapes incitamenter for hardt arbeid. Dette er et avgjørende spørsmål ikke bare i en verden som sliter med gjenreising, men i en progressiv verden under alle omstendigheter.»

Ragnar Frisch i «Price-Wage-Tax-Subsidy Policies as Instruments in Maintaining Optimal Employment», Memorandum to the UN Subcommission on Employment and Economic Stability, 1949.

Studenttallet oppover

Etter innføring av grunnfag og mellomfag har studenttallet ved Sosialøkonomisk institutt gått raskt opp over. Studentstatistikken for dei tre siste haustsemestra ser slik ut:

	1980	1981	1982
Total studenttall	378	453	558
Herav:			
Gr.fag og m.f.	0	92	220
2. avd.	136	137	132
% kvinner	18,5	21,9	28,3
% av totalen ved fakultetet	11,9	13,7	16,3

Statistikken fortel ikkje kor mange av grunnfagsstudentane som vil ta embetseksamen og kor mange som vil avslutta med berre grunnfag eller mellomfag, men det er grunn til å tru at talet på embetsstudentar totalt sett har auka litt. Kvinneandelen er særleg stor på grunnfag og mellomfag, der den hausten 1982 var ca. 41,8%.

Medlemmer kan få orientering om «VEILEDENDE SATSER FOR SOSIALØKONOMISK VIRKSOMHET UTENFOR FASTE ARBEIDSFORHOLD» ved henvendelse til sekretariatet.

ARKIVSTOFF TIL SEKRETARIATET

Har du innkallingen til NSF's generalforsamling i 1968?
En kopi av denne vil hjelpe oss til å få arkivet komplett.
Samtidig er vi svært interessert i å få gammelt bildestoff fra tiden i Frederiksgate.

NSF's-sekretariatet holder stengt i juli måned pga. ferie

Funksjonsfordeling og inntektssystemer

Artikkelen er nær identisk med en forelesning på NSF's etterutdanningskurs om finansiering av offentlige tiltak i november 1982. Tittelen på forelesningen var «Prinsipper for funksjonsfordeling og overføringsordninger». Artikkelen gir i liten grad oversikt over alle de problemstillinger som kunne tas opp under denne overskriften. Isteden legges det vekt på å få frem noen sentrale teoretiske sammenhenger, særlig knyttet til grunnrenten og beskatning av denne.

JAN SERCK-HANSSEN

1. Hva er problemet?

Den type spørsmål som jeg skal ta opp, kan illustreres ved et eksempel.

Anta at det er snakk om å lage en kino i Tromsø. Vi kan tenke oss bl.a. følgende institusjonelle arrangementer for beslutning om hvorvidt vi skal ha en kino og eventuelt hvordan den bør være, og for betaling for kinoen.

For det første kan folk i Tromsø, som er de som eventuelt skal bruke kinoen, både fatte beslutningen om bygging, og betale det det koster. Da vil jeg regne med å få en bra beslutning, en passelig bra kino.

For det andre kan folk i Tromsø, bestemme om og eventuelt hvordan kinoen skal bygges mens folk i Bærum betaler. Da må vi regne med å få en svært fin kino i Tromsø.

For det tredje kan vi tenke oss at folk i Tromsø skal betale, mens folk i Bærum foretar beslutningen om og eventuelt hvordan den skal bli. Hva dette leder til er ikke godt å si.

For det fjerde kan vi tenke oss at folk i Bærum skal bestemme om og eventuelt hvordan kinoen skal bygges og videre betale den. Da blir det sikkert ingen kino i Tromsø.

Disse alternativene skulle illustrere betydningen av at de som tar beslutninger har kjennskap til de behov som skal dekkes, og selv har eller representerer folk som har interesse av prosjektene. Samtidig bør beslutningstagerne selv betale eller representere de som skal betale, slik at en ved beslutningen kan regne med en rimelig og vel gjennomarbeidet avveining av nytte og kostnader ved ulike prosjekter.

Det jeg skal gjøre i det følgende er å ta opp noen momenter i denne sammenhengen, spesielt med tanke på fordeling av beslutninger mellom de tre nivåene i hierarkiet: stat, fylke, kommune. Jeg vil prøve å få frem at ved beslutning om hvem som skal ha beslutningsmyndighet i en type saker må en også tenke på bl.a. skattesystemet. Ved en utforming av skattesystemet kan det være hensiktsmessig å la staten ta beslutningen, ved en annen utforming av skattesystemet bør kommunen ta beslutningen.

2. Arbeid om emnet den senere tid

Vi er for tiden inne i en periode da det blir nedlagt mye arbeid og omtanke i å endre på funksjonsfordelingen og inntektssystemene, inklusive overføringsordningene, mellom de tre tradisjonelle nivåene i norsk administrasjon: kommuner, fylker og stat. Bl.a. er det de siste årene utkommet to NOU-publikasjoner om inntektssystemene for henholdsvis kommuner (1982) og fylker (1979). Anbefalingene i disse to publikasjonene går i samme retning, og kan kanskje sammenfattes slik:

1. En skal gå bort fra ordninger der to instanser, f.eks. en kommune og staten, i fellesskap er ansvarlige for at en oppgave blir skikkelig utført. En skal altså dele oppgavene mellom de ulike instanser, skape en klarere funksjonsfordeling.
2. I sammenheng med dette skal en i stor grad slutte med at en instans, f.eks. staten, subsidierer deler av utgiftene til en aktivitet, samtidig som en annen instans, f.eks. en kommune, bestemmer omfanget av aktiviteten.
3. En skal fortsatt drive overføringer mellom ulike enheter i administrasjonen, men i større grad enn hittil skal en prøve å fordele etter kriterier som er naturgitte. Eksempelvis skal staten fortsette med å fordele skatteutjamningsmidler, men den skal prøve å anvende kriterier som kommunene i liten grad kan innrette seg etter, f.eks. totalbefolkning, indikatorer på bosettingsmønster etc.

Det synes å være to typer av vinster som en håper å oppnå ved det nye systemet.

1. For det første skal administreringen bli mindre byråkratisk, enklere.

Jan Serck-Hansen er cand.oecon fra 1957 og dr.philos fra 1970 på en avhandling om lokaliseringsteori. Han har vært professor ved Sosialøkonomisk institutt siden 1973 og har skrevet flere arbeider om regionaløkonomi.

2. For det andre skal en oppnå mer kostnadsbevissthet: ved avgjørelse av om et prosjekt skal gjennomføres vil man prøve å få til at de som tar beslutningene veier de totale samfunnsøkonomiske vinster ved prosjektet mot de totale samfunnsøkonomiske kostnader. Mange hevder at det eksisterende system fungerer slik at en på ingen måte er sikret at totale vinster veies mot totale kostnader på en rimelig måte. Vi har alle hørt historier som kan få det til å gå kaldt nedover ryggen på en økonom, om kommuner som beslutter å gjennomføre kostbare prosjekter med nyttevirkninger for kommunens innbyggere, og som for kommunekassen gir negative utgifter, fordi staten dekker det meste av de direkte utgiftene, og fordi dessuten prosjektet leder til skatteinntekter for kommunen.

Intensjonene med de foreslåtte endringene synes altså å være helt i samsvar med læreboken: slutt med å subsidiere eller særbeskatte spesielle formål, og driv inntektsfordelingspolitikk ved positive eller negative ikke øremerkete inntektsoverføringer, eller lump sum overføringer.

3. Argumenter om lokalt selvstyre

La meg begynne diskusjonen om funksjonsfordeling etc. med noen momenter som taler til fordel for lokalt selvstyre i den forstand at folk på et sted selv tar beslutninger om forhold som angår dem. Slike momenter er lette å finne.

For det første er det de som bor på et sted som vet hvordan de liker å ha det. En må kunne anta at det innenfor lokalsamfunn finnes et felleseie av ikke nedskrevet informasjon om nyttestrukturen for majoriteter og minoriteter i ulike spørsmål. Slik informasjon er det nødvendig å ha for å få tatt rimelig gode kollektive beslutninger. Og det kan være kostbart å overføre slik informasjon til sentrale myndigheter dersom disse skulle ta beslutningene.

På helt tilsvarende måte finnes det blant folk på et sted kunnskap om hva man kan kalle produktfunksjonen: naturforhold, eksisterende bebyggelse etc. Slik kunnskap er også viktig for beslutninger, og er også kostbart å overføre.

Dette er opplagte og viktige argumenter for å la en bygds innbyggere foreta slike beslutninger som angår bygdens innbyggere og som verken sjenerer eller gagner omverdenen.

Men alle problemer er selvsagt ikke ryddet av veien med denne observasjonen.

For det første er det ikke sikkert at alle vil være enige i at beslutninger som tas innenfor en kommune alltid er så gode, selv om beslutningene bare får virkninger for kommunens innbyggere. Bl.a. kommer en her inn på spørsmål om minoriteters rettigheter. Jeg skal imidlertid ikke komme nærmere inn på dette – vesentlig fordi jeg ikke har stort å si om det.

Det andre argumentet mot å la alle beslutninger tas på et lokalt nivå som i en kommune er at det som settes i verk i en kommune får virkninger utenfor kommunen. Det er intuitivt klart at når det eksisterer slike bånd mellom kommuner blir det større grunn til å samordne kommuners beslutninger, eventuelt til å ta beslutninger på et høyere plan i hierarkiet.

4. Virkninger mellom geografiske enheter

Det forhold at beslutninger som tas i en kommune får betydning for folk utenfor kommunen er imidlertid ikke en tilstrekkelig grunn til at folk utenfor kommunen bør ha et ord med i laget ved beslutninger i kommunen. Vi kan jo bare tenke på en frikonkurranseøkonomi av vanlig type. I en slik økonomi kan en beslutning om produksjon i en kommune tas av en bedriftsleder i kommunen. Denne beslutningen vil få betydning for folk i bl.a. nabokommunen. Men i frikonkurransesituasjonen bruker bedriftslederen kriterier ved sine beslutninger som leder til beslutninger, som i en viss forstand er gode sett i en helhetssammenheng.

Men som kjent passer ikke de vanlige frikonkurranseforutsetningene på all virksomhet. La meg nevne to typer fenomener eller aktiviteter der samarbeid kan være nyttig.

Den første typen skal jeg ikke si mye om, men kalle det aktiviteter der det er nyttig med standardisering. Det mest typiske her er vel språket. Det er likegyldig hvilket språk folk i et land snakker, bare alle snakker det samme språket. Og det er omtrent likegyldig hvilken gjengetype en har på skrue og mutter, bare de passer sammen. På tilsvarende måte kan en argumentere for standardisering av skolepensum etc. for å sikre noe en kan kalle en felles kultur, og som kan ha noe å si for hvor godt folk er i stand til å kommunisere. Men la dette være nok om dette poenget.

Det andre fenomenet som reiser spørsmål om koordinering av beslutninger opptrer under mange navn, som i mange henseende representerer samme realitet: eksistensen av fellesgoder, stordriftsfordeler, fallende gjennomsnittskostnader, udelelighet, indirekte virkninger.

Det er dette fenomenet som det meste av det jeg skal si vil være basert på. Og jeg vil forsvare dette opplegget med at det er vanlig å betrakte eksistensen av stordriftsfordeler, etc. som viktige grunner til at visse aktiviteter bør drives av det offentlige. Jeg vil altså stort sett tenke meg at det offentlige bare tar hånd om slike aktiviteter.

Disposisjonen i det følgende blir så: Først vil jeg si noe om hva fellesgoder er, og innføre begrepet lokale fellesgoder. Deretter vil jeg innføre distinksjon mellom lokale fellesgoder på ulike nivåer, og vise hva som avgjør hvilket nivå et bestemt fellesgode hører hjemme på.

Endelig vil jeg komme inn på hvordan en kan tenke seg at de som tar beslutninger om fellesgoder på de ulike nivåer får inntekter til å dekke sine kostnader, og vise hvordan ulike ordninger her kan påvirke produksjonsbeslutningene.

La meg først nevne et par eksempler på fellesgoder.

Et forsvar nevnes ofte som det kanskje mest rendyrkete eksempel på fellesgode: Et forsvar som har som absolutt forpliktelse å forsvare et lands territorium, gir trygghet til alle – det er i alle fall meningen. Den totale kostnaden ved forsvaret må på en eller annen måte bæres av fellesskapet. Den enkelte kan gjøre lite for å påvirke graden av den beskyttelse han og andre nyter av forsvaret.

La oss så som et neste eksempel se på en bro slik en vanligvis tenker seg en slik i teorien. Når broen en gang er bygget og så lenge det ikke er kø på den, kan alle bruke den uten å sjenere andre. Det er altså ingen kostnader direkte forbundet med at en person bruker broen. I den forstand har forsvaret og broen samme egenskap.

Figur 1

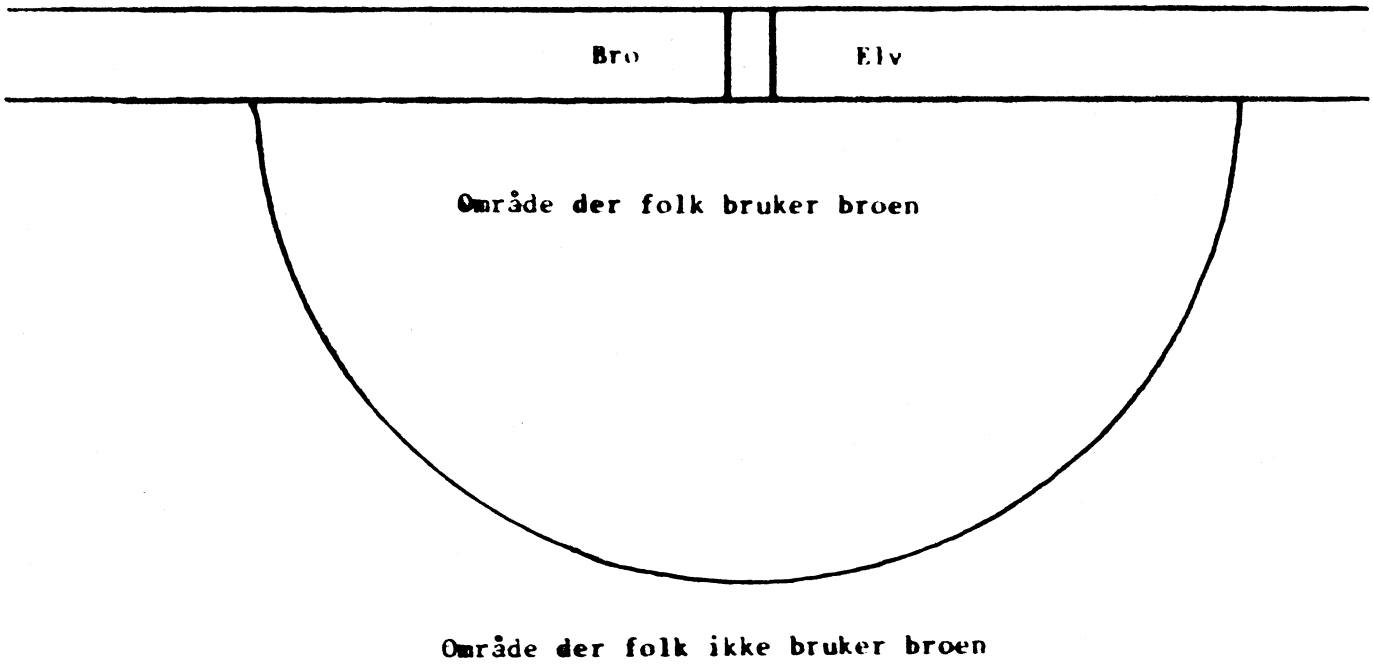

Men på andre måter er det forskjell mellom det stiliserte forsvaret og en stilisert bro, slk det kan være rimelig å tenke seg den. Noen forskjeller har relevans for de spørsmål vi drøfter.

La oss betrakte broen noe nærmere for å få frem noen poenger her. La oss tenke oss at på den ene siden av en elv har vi en jevnt fordelt befolkning over et stort område – et gitt antall pr. mål. De driver f.eks. med jordbruk. Vi antar at folk er helt like. I utgangspunktet er den ene plasseringen like god som den andre. Men så blir det bygget en bro over elven et sted. Folk har glede av å komme over elven f.eks. fordi det er en fin badestrand på den andre siden av denne. Men de som er nærmest broen vil ha lettere adkomst og vil derfor ha mer glede av broen enn de som bor lenger fra. Gleden er her regnet netto: f.eks. gleden ved besøk på den fine badestranden på andre siden av elven, regnet i kroner, minus reisekostnader. Folk som bor utenfor en viss avstand fra broen vil ikke bruke den, og har derfor ingen glede av den, selv om selve bruken av broen er gratis. Disse egenskapene er typiske for det en ofte kaller lokale fellesgoder.

Et annet eksempel på et lokalt fellesgode kan være en brannstasjon. Et hus som ligger nær brannstasjonen vil ha bedre beskyttelse av denne enn et som ligger langt unna.

Det er i samsvar med vanlig velferdsteori at bruken av broen bør være gratis. Som økonomer er vi jo vant til å betrakte priser som uttrykk for knapphet, eller som en rasjoneringsordning. Og hvorfor skulle en bruker av broen avtvinges betaling for å bruke broen dersom han ikke opptar plassen for noen andre ved å bruke den? Hvis folk må betale vil jo noen som kunne hatt glede av å bruke broen la være å bruke den fordi gleden ikke er så stor at den overstiger kostnadene. Og at disse personene lar være å bruke broen p.g.a. prisen er dårlig ressursallokering.

5. Modell for hierarki av regioner

Broen overfor kan vi altså kalle et lokalt fellesgode til nytte for området rundt broen. Forsvaret kan vi kalle for et lokalt fellesgode til nytte for hele landet.

Hva er det som bestemmer hvor store områder som skal betjenes for hver type fellesgode? For å illustrere dette på enkleste måte, vil jeg tenke meg at vi har et endimensjonalt marked som skal forsynes med en vare fra en eller flere bedrifter. Et tilnærmet endimensjonelt marked kan være en lang dal.

La oss innføre følgende symboler:

- a = antall enheter som skal leveres pr. km. Etterspørselen er altså gitt, og den samme overalt, regnet pr. km.
- b_0 = faste kostnader pr. bedrift.
- b_1 = variable enhetskostnader.
- $b(x)$ = $b_0 + b_1x$ = totale produksjonskostnader i en bedrift som produserer x enheter. Vi har derfor fallende gjennomsnittskostnader ved produksjonen, $b(x)/x = b_0/x + b_1$.
- t = kostnad ved å sende ett tonn av produktet en km.
- l = lengden av det markedet som forsynes av en bedrift.

Hvis vi nå tenker oss at det markedet som skal forsynes er uendelig langt, kan vi vise at dersom vi skal forsyne det på billigst mulig måte, vil den optimale lengden av det marked som skal forsynes av en bedrift være

$$\tilde{l} = 2\sqrt{\frac{b_0}{a \cdot t}}$$

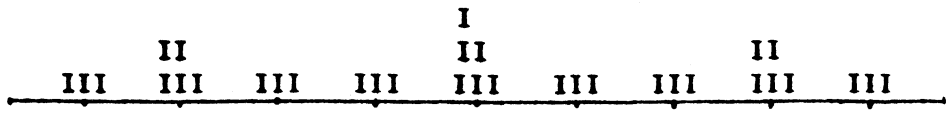

Figur 2

I: produksjonsenhet med landet som marked
II: produksjonsenhet med fylket som marked
III: produksjonsenhet med kommunen som marked

Størrelsen av det geografiske området som skal forsynes av en bedrift er altså

i) større jo større de faste kostnader b_0 er, dvs. jo større stordriftsfordeler
ii) uavhengig av de variable enhetskostnader, b_1
iii) mindre jo høyere transportkostnad t pr. tonn x km
iv) mindre jo større etterspørselsintensitet a.

Vi får samme kvalitative konklusjon i et to-dimensjonalt marked. Hvis vi nå antar at det er visse fordeler ved å klumpe flere aktiviteter sammen i ett senter fremfor å ha to mindre sentra tett ved hverandre, kan vi få et lokaliseringsmønster som på figur 2, (Jeg er svært ufullstendig når det gjelder forutsetninger her). Her tenker vi oss et avgrenset endimensjonalt land og tre typer aktiviteter med ulik størrelse på markedsområdet for bedriftene.

Det kan her synes naturlig å tenke seg at staten tar seg av forsyningen av goder av type I, fylkene tar seg av goder av type II og kommunene tar seg av forsyningen av goder av type III.

De tre typene aktiviteter på figuren kan vi tenke oss alle er av typen lokale fellesgoder. Alle bør altså gå med underskudd.

6. Om grunnrenten som inntektskilde

Men aktivitetene må jo betales. La oss i det følgende igjen tenke på broen som er omgitt av homogent bondeland. Hvordan skal en få betaling for denne hvis en ikke krever betaling av brukerne etter hvert som de bruker broen? I det tilfelle vi ser på her finnes det et godt svar på dette spørsmålet om vi legger til en forutsetning: det er et fritt marked for omsetning eller utleie av tomter. Og svaret er: indirekte betaler brukerne av broen for verdien av broen ved at det blir høyere kostnader forbundet med bruk av tomter nær broen enn lenger fra. Og det blir her full overensstemmelse mellom økt tomteleie og nytte av å bruke broen. For la oss se på en person som bor på et sted som ligger så nær broen at bruken av broen gir en nytte som han verdsetter til 100 kroner. Han vil da være villig til å betale 100 kroner mer for å bo på dette stedet fremfor å bo så langt unna at det ikke blir aktuelt å bruke broen – husk at jeg har forutsatt at befolkningstettheten og dermed at størrelsen på tomten er gitt. Markedet, dvs. konkurransen om tomten, vil også sørge for at denne personen, dersom han leier tomt, faktisk betaler 100 kroner mer for å bo, slik at nyttenivået blir det samme for de som bor nær broen og de som bor langt unna. Disse 100 kronene tilfaller jordeierne i form av grunnrente. Det blir altså i dette enkle tilfellet slik at økningen i grunnrenten som følge av broen perfekt gjenspeiler den verdi broen vil ha for brukerne.

Det som fremkommer i form av grunnrente kan også sees på en annen måte. Ved drøfting av nytte av en bro tenker en seg ofte at en tar alternative hypotetiske priser for bruk av broen, og så måles antall brukere i hvert tilfelle, slik at en får en fallende etterspørselskurve for brotjenester som på figur 3.

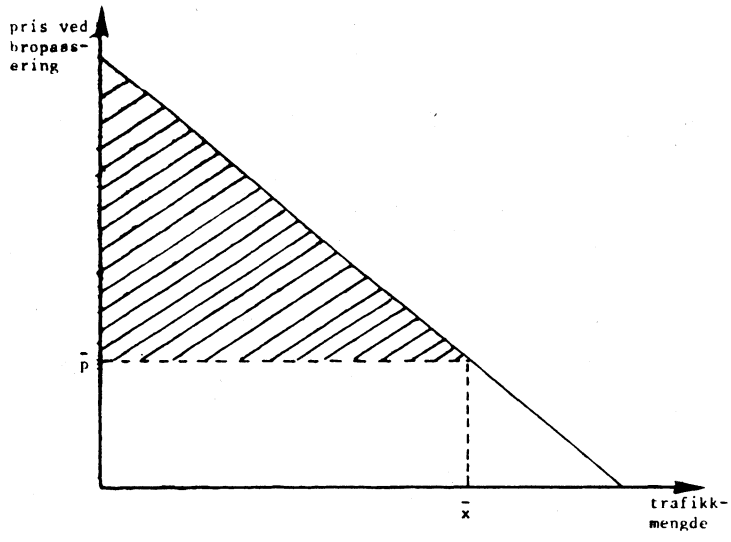

Figur 3

Det skraverte arealet kalles konsumentoverskudd ved prisen p̄ for bropassering. Denne prisen gir trafikkmengden x̄.

Det jeg har påpekt ovenfor er at under de forutsetninger som er gjort der blir et beløk eksakt lik det konsumentoverskuddet som skapes av broen observerbart i markedet i form av forskjeller i leiepriser for tomter med ulik beliggenhet.

Og med dette er vi kommet dit at vi kan si noe om funksjonsfordeling og inntektssystemer. Sett nemlig at det er samme myndighet, f.eks. kommune, stat, et selskap e.l., som overveier å bygge broen og som eier jorden i omegnen. Dette selskapet vil da i vårt perfekte marked betale alle kostnadene og få all vinsten ved broen. Vinsten vil den få i form av tomteleie. Broen vil altså bli bygget hvis og bare hvis den er samfunnsmessig gunstig dersom vi har et profittmaksimerende brosel-

skap som også eier jorden. Og gitt at broen er bygget, vil den bli optimalt utnyttet. Innføring av bompenger ved bruk av broen vil være tapsbringende for dette selskapet.

La oss prøve å spinne litt videre på denne tråden. Ved andre kombinasjoner av eierforhold og beslutningsmyndighet vil det ikke bli så greit å få en effektiv beslutningsmekanisme for bygging av broen, og effektiv utnyttelse av broen når den en gang er bygget. La meg nevne en del eksempler på organisasjonsformer.

Av gammel vane kan vi først tenke oss at et ikke diskriminerende monopol er brobygger og broeier, men ikke jordeier. For å få dekket sine utgifter, må monopolet ta bompenger. Det betyr at broen blir brukt for lite. Den samfunnsmessige vinsten av broen blir for liten. Samtidig får en monopolist som ikke kan drive perfekt prisdiskriminering ikke tak i all vinst ved å bruke broen. Alle brukerne, bortsett fra den marginale, får en vinst ved bruk av broen, dersom alle priser, bortsett fra prisen på bruken av broen, er som før broen ble åpnet.

Men konkurranse om den best beliggende jorden fører til at denne jorden stiger i verdi slik at all vinst tilfaller grunneierne. Den inntekt ved bropenger som danner grunnlaget for monopolistens investeringsbeslutning blir altså mindre enn den realiserte samfunnsmessige vinst av broen, og denne er igjen mindre enn den potensielle vinst ved optimal bruk.

Neste eksempel: Anta at det er en kommune som omfatter alle potensielle brukere som skal ta beslutningen om å bygge eller ikke bygge broen. Jorden er i privat eie. Jordeiere beskattes av beregnet eller faktisk leieinntekt av jorden. Ved 100 prosent marginal beskatning av leieinntekten til kommunen vil alt gå bra; dette tilsvarer at kommunen er jordeier. På helt analog måte har vi at hvis grunnrente beskattes med 100 prosent til staten og staten skal beslutte om broen skal bygges, da vil staten ta en optimal beslutning ut fra rent statsfinansielle kriterier.

Anta så at marginalbeskatningen for inntekt av jord er 100 prosent, at staten tar en del av skatteinntektene fra jord, kommunen resten, og at det er kommunen som skal ta avgjørelsen om brobyggingen. Da vil en del av vinsten ved broen gå til folk utenom kommunen, og vi må vente at insentivene for kommunen til å bygge broen vil bli for små.

En litt annen variant av dette er å forutsette at det er kommunen som skal ta avgjørelsen om brobygging og som får all eiendomsskatt, men at marginalskatten av grunnrente er på under 100 prosent. Da vil jordeierne nærmest broen få beholde en del av fordelene ved broen, kommunen som sådan – eller kommunekassen – får ikke alt. Hvorvidt en potensielt gunstig bro vil bli realisert vil da kunne avhenge av hvor mange i kommunen som vil vinne på broen, hvor mange som indirekte vil tape fordi prosjektet eventuelt gir underskudd for kommunekassen. Videre vil det spille en rolle om det er muligheter for kompensasjon av taperne ved dette prosjektet ved en slags hestehandel m.v.

Mulighetene for en gunstig hestehandel kan en ofte tenke seg foreligger i relativt gjennomsiktige lokale forhold. Ett prosjekt kan være gunstig for en gruppe innbyggere, et annet for en annen gruppe. Om hvert prosjekt sees isolert, kan det bli nedstemt fordi det er færre som vinner enn som taper på det. Men ved å se de to prosjektene under ett, kan det bli flertall for at begge gjennomføres. Slik hestehandel vil selvsagt ikke alltid føre til gunstig resultat. Men det er kanskje rimelig å anta at mulighetene for gunstige beslutninger av denne typen er større hvis alle inntektene som følger av de beslutningene kommunen tar tilfaller kommunens innbyggere enn hvis staten tar en del av inntektene i form av skatt. Dette kan gjelde selv om staten til gjengjeld gir støtte til kommunen i form av ikke øremerkede overføringer.

Av dette skulle vi kunne trekke den konklusjon at hvis staten får endel av vinsten ved et prosjekt i form av økte skatteinntekter, mens kommunen skal beslutte om prosjektet skal gjennomføres, da bør staten subsidiere prosjektet.

Konklusjonen av disse betraktningene er ikke så grei at den er av typen: den eller den instans bør ta beslutningen. Konklusjonen er vel heller at svaret på spørsmålet om hvem som bør ta beslutningen avhenger av eiendomsforhold til jord, skattesystem m.v.

La meg prøve å knytte denne resonneringen til de siste årenes bølge i retning av at funksjonsfordelingen bør endres slik at en i større grad enn hittil bør la en instans bli ansvarlig for beslutninger på et område, altså mer oppsplitting i hva som helt og ikke stykkevis og delt er kommunens business, hva som er statens business. Mine resonnementer gir noen motforestillinger så lenge de økte skatteinntektene fordeles mellom stat og kommune.

Konklusjonen av disse overveielsene bør imidlertid neppe være at de endringer i kommunenes inntektssystem som er foreslått og delvis gjennomført representerer et skritt i gal retning. Konklusjonen er heller at arbeidet bør videreføres og i større grad enn hittil også trekke inn beskatningen. Det bør tenkes gjennom hvem som bør få inntekter av hvilke typer virksomhet eller eiendom.

6. Skatt av grunnrente må ikke alltid gå til kommunen

I eksemplet ovenfor der det gjaldt en beslutning om å bygge en bro som gagnet innbyggerne i en kommune eller en del av disse, syntes en å kunne forvente best beslutning dersom all beskatning av grunnrente i kommunen tilfaller kommunekassen.

For å forhindre at lesere skal tro at det gjelder som generell regel at bare kommunen bør beskatte slik grunnrente som er oppstått som følge av virksomhet i kommunen, skal jeg se på et eksempel som leder mot en helt motsatt konklusjon.

La oss tenke oss at på en uendelig slette med bondeland finner man plutselig en forekomst av kull. Kull får man opp av ett enkelt hull i jorden, i en mengde som gir c kroner pr. arbeidsdag. Vi har altså pari-passu produksjonsfunksjon og faste priser. Transportkostnader for kull er så små at dem kan vi neglisjere. Derimot kan vi ikke neglisjere transportkostnader for arbeidsreiser for de som driver utvinning av kull. Hver ny arbeider som ansettes må reise litt lenger enn de tidligere ansatte. Totale kostnader ved arbeidsreiser vil derfor være en progressivt stigende funksjon av sysselsettingen ved kullutvinning.

En person som ikke arbeider med kullutvinning vil arbeide i jordbruket, og gir der en produksjonsverdi på a kroner pr. arbeidsdag. Vi antar at $c > a$, dvs. at en arbeider ved kullgruven gir større produksjonsverdi enn han gir i jordbruket når vi ikke tar hensyn til transportkostnader ved arbeidsreiser.

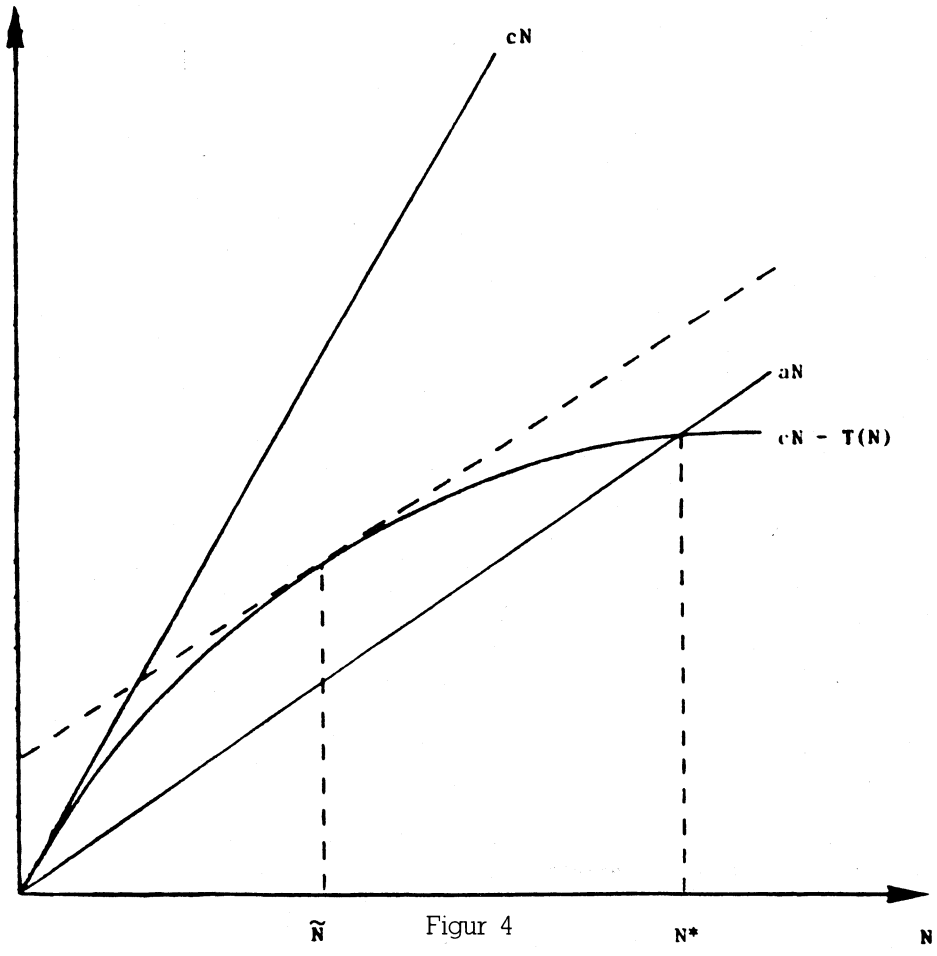

Figur 4

På figur 4 gir strålen cN produksjonsverdi av selve kullgruven når N personer er ansatt der, kurven cN – T(N) gir produksjonsverdien av byen, altså produksjonsverdien av gruven minus kostnadene ved arbeidsreisene.

Anta at vi har som målsetting å maksimere nasjonalproduktet. Optimal bystørrelse Ñ er da gitt ved at den siste kullprodusent skal gi en produksjonsverdi i byen etter fradrag for hans egne transportkostnader som er lik den produksjonsverdi han ville gitt på landet. Dette gir en optimal bybefolkning på Ñ gitt ved

$$c - T'(\tilde{N}) = a$$

Denne optimalløsningen kan oppnås på flere måter. For det første vil vi få den ved frikonkurranse og privat eie av jord under følgende forutsetninger: 1. Lønnen i gruven er lik verdien av grenseproduktiviteten av arbeid c, slik at gruveeieren ikke tjener noe; 2. Hver arbeider betaler sine egne transportkostnader. De som stikker av gårde med hele vinsten av gruven i dette tilfellet er da eierne av jorden rundt gruven.

Vi vil imidlertid også få optimal tilpasning hvis gruveselskapet driver gruven, eier jorden rundt gruven, driver transportnettet i byen, gir gratis transport for arbeiderne, og gir lønn til arbeiderne lik det de kan tjene i jordbruket, altså a. Her vil gruveselskapet høste hele gevinsten.

For det tredje kan vi få optimal tilpasning om staten eier jorden rundt gruven, eventuelt beskatter jordeierne 100 prosent, gruveeierne betaler lønn lik c, og arbeiderne betaler sine egne transportkostnader.

Det som er viktig for å få optimal tilpasning i dette tilfellet er at kommunen ikke får noen del av jordrenten. Med kommunen mener jeg her fellesskapet av de som arbeider ved gruven. Sett nemlig at kommunen konfiskerte all jordrente i byen og brukte denne slik at alle bybeboerne fikk det like godt. Da ville hver innbygger få en realinntekt på (cN-T(N))/N. Hvis det attpåtil var fri adgang til å etablere seg i byen, ville vi få en bybefolkning N* gitt ved skjæringspunktet mellom kurven cN-T(N) og strålen aN på figur 4, altså en altfor stor by.

Det er kombinasjonen av forutsetningene om fri adgang til å etablere seg og om belønning etter gjennomsnittsproduktiviteten som en kan si her er årsaken til at en ikke får god tilpasning. Nykommerne ødelegger for de som er der fra før. Hva om en så skulle tillate byen å stenge grensene, altså kreve oppholdstillatelse av innbyggerne? Om de eksisterende innbyggerne da skal gjøre det best mulig for seg selv, blir det heller ikke i dette tilfellet optimal tilpasning: Uansett hvor liten by vi starter med, vil innbyggerne stemme mot at den blir større.

Det forhold som gjør at en her synes å burde sky kommunalt selvstyre og kommunal beskatningsrett som pesten, har sammenheng med at kommunens beslutning påvirker hvem kommunen kommer til å bestå av.

7. Oppsummering og avslutning

En del av de aktiviteter som det offentlige – stat, fylker og kommuner – har hånd om, kan karakteriseres som lokale fellesgoder eller produksjon med stordriftsfordeler. Tekniske karakteristika som noen slags faste kostnader, transportkostnader i en vid forstand m.v. avgjør hva

en skal legge i ordet lokalt. Det kan være hele landet, et fylke, en kommune osv. Ofte vil eksisterende administrative inndelinger ikke være særlig adekvate.

Ett utgangspunkt ved avgjørelse av funksjonsfordelingen skulle være at det er de som har nytte av et tiltak som skal betale slik at en får en rimelig avveining av nytte mot kostnader. Dette er også et hovedpunkt i de nylig avgitte utredninger om inntektssystem for fylker og kommuner.

Et annet viktig forhold er at produksjon med stordriftsfordeler bør gå med underskudd. Salgsinntekter bør ikke dekke de faste kostnader. I en teoretisk forstand er det slik at i modeller, der den geografiske dimensjon tas med, vil grunnrenten være et slags motstykke til de faste kostnadene. Dette leder i retning av idéene til amerikaneren Henry George (1839–1897) om at den eneste skatt burde være skatt på jord. Hans tanker har fått en renessanse de senere årene i teorien – men neppe i skattepraksis. Når jeg har trukket grunnrenten såpass meget inn ovenfor så er det ut fra en tro på at grunnrente eller eiendomsverdi fortjener mer interesse som skatteobjekt enn det har for tiden her i landet.

Dette betyr ikke at jeg tror det er enkelt å sette slike tanker ut i livet i samsvar med et idealskjema. En oppfølging av idéene etter det teoretiske skjemaet skulle tilsi at grunnrenten på f.eks. et hus i Bærum med tomt skulle deles mellom bl.a. Bærum kommune, Oslo kommune, Akershus fylke og staten etter hvor mye av grunnrenten som skyldes hver av disse instansene. Og denne fordelingen burde justeres dersom en av disse myndighetene satte i gang noe som endret grunnrenten. Praktisk ville dette neppe være lett. Og lettere blir det ikke av at verdien på en boligtomt også avhenger av nærhet til private butikker.

Etter det jeg kjenner til av litteraturen er det ennå mange ubesvarte teoretiske spørsmål omkring beskatning av grunnrente – for ikke å snakke om praktiske.

Men det er tre observasjoner som til sammen gjør at jeg har tro på at det er meget å vinne ved overgang fra overveiende beskatning av arbeidsinnsats som i dag til mer beskatning av jord, eller kanskje heller: offentlig eie av jord. De tre observasjonene er alle basert på meget enkle varianter av teoretiske modeller.

1. Utfra effektivitetsgrunner bør beskatning av offerbetinget arbeidsinntekt være 0.
2. Ut fra effektivitetsgrunner bør grunnrente beskattes 100%.
3. Ved å beskatte grunnrente 100% vil det offentliges budsjett grovt sett balansere dersom det offentlige bare driver aktiviteter med fallende gjennomsnittskostnader – og driver disse slik de bør drives.

LEIF JOHANSEN

OPPTAKT TIL SOSIALØKONOMIEN

Boka er en innledning til sosialøkonomi, og beskriver hvilke emner og problemområder faget tar opp. Den vil være nyttig og klargjørende for alle som ønsker et innblikk i hva sosialøkonomien står for.

Kr 110,00

KRISER OG BESLUTNINGSSYSTEMER I SAMFUNNSØKONOMIEN

Denne artikkelsamlingen gjenspeiler Leif Johansens arbeid med å øke vår forståelse av krisetendensene i dagens økonomi, og deres sammenheng med vårt politiske beslutningssystem. Han er særlig opptatt av konsekvenser av at forhandlingsøkonomi gradvis trer i stedet for tradisjonell markedsøkonomi.

Kr 130,00

UNIVERSITETSFORLAGET

Usikre fangstkvoter og optimal kapasitet i ringnotflåten

Det er flere ganger blitt påpekt at fangstkapasiteten i ringnotflåten er for stor. Noen har hevdet at en viss «overkapasitet» vil være nødvendig for å nyttiggjøre seg de gode fangstmuligheter som fra tid til annen oppstår under særlig gunstige naturbetingelser. Loddefisket er den mest kapasitetskrevende del av ringnotfisket. I denne artikkel blir det undersøkt hvilken effekt loddebestandens variasjoner har for ringnotflåtens optimale kapasitet.

Konklusjonen blir fremdeles den at ringnotflåtens kapasitet bør reduseres. Den optimale kapasitet er noe mindre enn det som svarer til loddekvoten inneværende år, og er lite følsom overfor arbeidskraftskostnader. Kapasitetskostnaden er høy nok til å gjøre store, men mindre vanlige loddekvoter økonomisk uinteressante.

SJUR D. FLÅM
OG
RÖGNVALDUR HANNESSON

1. Innledning

Økonomiske analyser av ringnotflåten har samstemmig konkludert med at fangstkapasiteten er for stor.[1]) Denne konklusjon synes å være alment akseptert i næringen og av myndighetene. Samtidig blir det hevdet at en viss kapasitetsreserve er nødvendig for å kunne høste eksepsjonelt store fangstkvoter. Muligens opphører enigheten om ringnotflåtens kapasitet den dag den er blitt liten nok til å svare til de maksimale fangstkvoter som synes aktuelle.

I denne artikkelen tar vi opp spørsmålet om ringnotflåtens optimale kapasitet, gitt at dens fangstkvote varierer stokastisk fra år til år. Det er tre ting vi vil frem til. For det første ønsker vi å kvantifisere optimal fangstkapasitet, om ikke presist så i alle fall rettledende. For det annet vil vi fremheve at høye, men sjeldne fangstkvoter i liten grad påvirker et optimalt kapasitetsvalg; optimal fangstkapasitet er et spørsmål om avveining mellom gevinsten ved av og til å kunne ta en større kvote og kostnadene ved å binde produksjonsmidler i tilleggskapasitet som stundom er overflødig. For det tredje finner vi det ønskelig å kunne gi en forenklet analyse av forhold som ellers har vært undersøkt ved omfattende simuleringsmodeller (jfr. Flåm og Wallace, 1981; Bjørndal, 1979). Våre resultater bekrefter at dagens flåte er klart overdimensjonert, slik at fartøyer som går ut av flåten ikke bør erstattes og strukturrasjonaliseringen bør fortsette.

Vi konsentrerer vår oppmerksomhet om loddefisket, siden dette (især sommerloddefisket) krever størst fangstkapasitet av alle de fiskerier ringnotflåten deltar i. Vi forutsetter at regulering av fisket har som formål å maksimere forventet nettoutbytte. Til slutt skal vi kort kommentere den inntektsutjevningspolitikk som de regulerende myndigheter har drevet de siste årene.

[1]) Se Hansen m.fl. (1976), Hansen (1979), Bjørndal (1979), Mathiesen (1981), Flåm (1981), samt Flåm og Wallace (1981).

2. Loddefisket i Barentshavet

Fangsten i hver av de to sesongene, sommer- og vinterfisket, blir regulert med totalkvoter. Disse blir fastsatt ved forhandlinger mellom Norge og Sovjetunionen, på grunnlag av anbefalinger fra havforskere. Havforskernes anbefalinger tar utgangspunkt i forskjellen mellom estimert bestandsstørrelse og den gytebestand som anses nødvendig for å sikre rekruttering av ungfisk. Norges andel av totalkvoten har vært 60% de siste årene. De norske sesongkvotene blir så fordelt blant de fartøyer som deltar i fisket, under hensyn til jevn inntektsfordeling blant fiskerne.

Populasjonsdynamiske betraktninger synes å være lite relevante for loddebestandens variasjon over tid. Det er stort sett kun to årsklasser som fiskes, og variasjonene i rekruttering av ungfisk er store.[2]) Det synes derfor tillatelig å betrakte loddebestandens størrelse, og dermed totalkvoten, som en stokastisk variabel. Ifølge kvoteavtalen med Sovjet må den part som ikke benytter sin årskvote fullt ut, overføre resten til den annen part. Det er således ikke anledning til å overføre kvoter mellom kalenderår, selv om de årsklasser som blir beskattet i sommerfisket også danner grunnlaget for etterfølgende års vinterfiske. Vi skal derfor anta at sannsynlighetsfordelingen for kvoter er den samme fra år til år, selv om det er en viss tendens til at fete år følger fete og magre år magre (jfr. tabell 4), om enn ikke til de grader som i Faraos Egypt (jfr. 1. Mosebok, kap. 41).

3. En modell for optimal fangstkapasitet

Vi skal benytte følgende definisjoner:

Q: tillatt fangstmengde (totalkvote),
$F(Q)$: kumulativ frekvensfunksjon for totalkvoten,
$f(Q) = F'(Q)$: sannsynlighetstettheten,
$R(Q)$: dekningsbidrag (inntekt minus driftsavhengige kostnader),

[2]) Hamre og Tjelmeland (1982) har estimert en rekrutteringsfunksjon (sammenheng mellom gytebestand og rekruttering av ungfisk) for loddebestanden i Barentshavet, men de observerte data viser til dels store avvik fra denne.

Q°: optimal fangstkapasitet (beslutningsvariabel),
$G(Q^\circ)$: faste (driftsuavhengige) kostnader, unntatt kapitalkostnader,
δ: depresieringsrate,
a: investeringskostnad pr. kapasitetsenhet,
r: diskonteringsrate,
E: forventningsoperatoren,

Vi antar at f(Q) ikke forandrer seg over tid, samt at det ikke på kort sikt finnes alternativ anvendelse for fangstkapasiteten. Den optimale kapasitet blir dermed stasjonær på lang sikt. Vi skal se bort fra at en eventuelt bør nærme seg stasjonærløsningen gradvis og formulerer problemet slik: Velg den fangstkapasitet i periode null som gir maksimal forventet nuverdi av fremtidige fangster:

(1) Maksimer $\Sigma_{t=1}^{\infty} (1+r)^{-t}[ER(Q^\circ) - \delta aQ^\circ - G(Q^\circ)] - aQ^\circ$

Siden f(Q) er autonom, får vi

(2) $ER(Q^\circ) = \int_0^{Q^\circ} R(Q)f(Q)\,dQ + R(Q^\circ)[1 - F(Q^\circ)]$,

Sjur D. Flåm er cand. real. 1970 fra Universitetet i Bergen, med hovedfag i matematikk. Han har vært seniorforsker ved Chr. Michelsens Institutt siden 1979 og hovedsakelig arbeidet med fiskeriøkonomiske spørsmål.

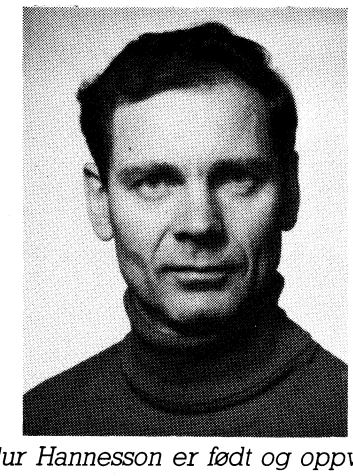

Rögnvaldur Hannesson er født og oppvokst på Island. Han tok doktorseksamen i nationalekonomi ved Lunds Universitet i 1974. Han kom til Norge i 1975 og var universitetslektor i sosialøkonomi i Tromsø ett år, men har siden vært førstelektor ved Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen. Han har hovedsakelig arbeidet med fiskeriøkonomiske spørsmål.

d.v.s., med kapasitet Q° kan man ta alle kvoter $Q \leqq Q^\circ$, men kun Q° når $Q > Q^\circ$. Vi kan således skrive (1) som

(3) maksimer $\int_0^{Q^\circ} R(Q)f(Q)dQ + R(Q^\circ)[1 - F(Q^\circ)] - C(Q^\circ)$,

hvor

(4) $C(Q^\circ) = G(Q^\circ) + (r+\delta)aQ^\circ$.

Vi ser at $C(Q^\circ)$, de årlige faste kostnader, består av tre komponenter, alternativkostnad for binding av kapital (raQ°), depresiering av produksjonsutstyret[3]) (δaQ°), samt andre driftsuavhengige kostnader (G); her vil det først og fremst kunne være tale om alternativkostnad for arbeidskraft som ikke kan benyttes til andre formål i perioder hvor det ikke er behov for hele fangstkapasiteten.

En nødvendig betingelse for maksimum er

(5) $R'(Q^\circ)[1 - F(Q^\circ)] = C'(Q^\circ)$,

dvs. forventet dekningsbidrag av siste kapasitetsenhet skal være lik alternativkostnaden ved å binde de nødvendige produksjonsmidler. Vi ser umiddelbart at store kvoter med F(Q) nesten lik én ikke er av interesse med mindre marginalkostnaden for kapasitet er neglisjerbar. Videre ser vi at underestimering av $C'(Q^\circ)$ eller overestimering av $R'(Q)$ medfører, hver for seg, at Q° blir valgt for stor.

Slik vi har formulert problemet over, tenker vi oss at det er samsvar mellom totalkvote og benyttet fangstkapasitet, og at noen fartøyer går i opplag når $Q < Q^\circ$. Dette er ikke i samsvar med den måte fisket blir regulert på. Når kvoten er mindre enn fangstkapasiteten, slik den har vært alt siden kvotereguleringen begynte i 1978, blir ikke deltagelsen i fisket begrenset. I stedet blir kvoten fordelt blant dem som ønsker å delta i fisket, og det enkelte fartøys kapasitet blir bare delvis benyttet. Dette reduserer dekningsbidraget, fordi leveringsproblemene øker med intensiteten i fisket. Tar vi hensyn til dette, blir dekningsbidragsfunksjonen $R(Q, Q^\circ)$, og (5) blir forandret til

(5') $R_1(Q^\circ,Q^\circ)[1-F(Q^\circ)] + \int_0^{Q^\circ} R_2(Q,Q^\circ)f(Q)dQ = C'(Q^\circ)$,

hvor fotskrift til R betegner partialderivert m.h.t. det indikerte argument. Siden $R_2 < 0$, ville den optimale kapasitet bli noe mindre hvis vi tok hensyn til dette. Imidlertid er den optimale fangstkapasitet tilstrekkelig liten for at R_2 blir ubetydelig, slik at vi skal benytte (5).

4. Optimal fangstkapasitet I: Ingen arbeidskostnader

Hvorledes ser så et regnestykke for den norske ringnotflåten ut? Vi tar utgangspunkt i (5) og gjør anslag på

[3]) Problemet har visse likheter med Kumbels utskiftningsplan for kjøretøyer: «At leve bekvemt/i begrænsede kaar/er alene et spørgsmaal/ om penge:/Hvis man bytter sin Cadillac/aar efter aar/vil den holde/ uendelig længe.»

Tabell 1. *Driftskostnader (ekskl. arbeidskostnader) pr. 1 000 hl. lastekapasitet for ringnotfartøyer (fartøyer over 8 000 hl. = 100).*

Fartøystørrelse	1977	1978	1979	1980	1981
> 8 000 hl. . .	100	100	100	100	100
6 000 – 8 000 hl. . .	103	111	115	116	110
4 000 – 6 000 hl. . .	113	116	118	113	107
< 4 000 hl. . .	132	125	119	134	125

Kilde: Budsjettnemnda for fiskenæringen: Lønnsomhetsundersøkelser.

Tabell 2. *Antall årsverk pr. 1 000 hl. lastekapasitet i ringnotflåten 1980.*

< 4 000 hl.	4 000–6 000 hl.	6 000–8 000 hl.	> 8 000 hl.
2,9	2,3	1,7	1,4

Kilde: Samme som tabell 1.

$C'(Q^{\circ})$ og $R'(Q^{\circ})$. I dette og neste avsnitt beregner vi $F(Q^{\circ})$, med og uten hensyn tatt til arbeidskostnader. I avsnitt 6 estimerer vi tetthetsfunksjonen f(Q) og beregner optimal flåtestørrelse.

Tabell 1 viser kostnad (unntatt arbeidskostnad) og tabell 2 bemanning pr. enhet lastekapasitet. Det fremgår av disse tabellene at kostnaden pr. enhet lastekapasitet faller når fartøystørrelsen øker, særlig hvis en tar med arbeidskostnader (se for øvrig Hansen, 1979). En kostnadsminimerende flåte ville således bestå av kun «store» fartøyer, d.v.s. fartøyer over 8 000 hl lastekapasitet. Tallene er hentet fra de lønnsomhetsundersøkelser av fiskeflåten som årlig utarbeides av Budsjettnemnda for fiskerinæringen, heretter kalt lønnsomhetsundersøkelsene.

Fra lønnsomhetsundersøkelsene for 1980 finner vi at avskrivninger av «store» ringnotfartøyer, beregnet på grunnlag av nyanskaffelsesverdi, utgjorde 1,256 mill. kroner i 1980. Den oppgitte avskrivningsprosent (6,1) impliserer en nyanskaffelsesverdi på 20,7 mill. kr. Alternativkostnaden for å binde denne kapital er 1,035 mill. kroner ved 5% rente.[4]) Den årlige faste kostnad pr. fartøy (fartøykostnad) blir dermed 2,291 mill. kr. For å uttrykke dette pr. tonn lodde, slik det er gjort på høyresiden av (5), må vi anslå hvilken fangstkapasitet fartøyer av nevnte størrelse har. Vi antar at en rundtur tar 4 døgn i vinterloddefisket og 7 døgn i sommerloddefisket, samt at vinterloddefisket varer 13 uker og sommerloddefisket 10 uker. Et fartøy med 8 000 hl lastekapasitet vil da kunne ta maksimalt 33 turer, hvilket gir en fangstkapasitet på ca 25 000 tonn når alle turer går med full last[5]) (1 hl = 97 kg lodde).

Som antydet ovenfor er fangstkapasiteten avhengig av det samlede antall båter, fordi de «siste» båtene må levere til fjerne fabrikker, men for den kapasitet som viser seg å være optimal er denne effekt uten betydning. Dermed blir $C'(Q^{\circ}) = 92$ kroner pr. tonn lodde.

Når det gjelder det marginale dekningsbidrag (R'), antar vi at dette er konstant. Dekningsbidragets andel av prisen på lodde blir da $d = (y-c)/y$, hvor y er inntekt fra fiske og c er variable kostnader, arbeidskostnader ikke medregnet. Noen opplysninger om inntekter og kostnader i loddefisket alene er ikke lett tilgjengelig, men i lønnsomhetsundersøkelsene finner vi slike opplysninger for hele året. Omtrent halvparten av de «store» fartøyenes årsinntekt kommer fra loddefisket.

Tabell 3 viser dekningsbidragets andel av inntekt fra fiske for «store» ringnotfartøyer for årene 1969–81.[6]) Denne har variert en del fra år til år, men har hatt en tendens til å falle over tid; fra å ha vært ca. 60% omkring 1970 var den under 50% i årene 1978–81. Den viktigste årsaken synes å være stigende drivstoffkostnader; som vist i tabell 3 steg drivstoffkostnadenes andel av driftsavhengige kostnader fra godt under 20% før 1974 til over 30% fra 1979. Derimot har prisen på lodde øket omtrent som det almene prisnivå (uttrykt ved konsumprisindeks), om enn med større variasjoner. Med utgangspunkt i dagens drivstoffpriser synes det ikke grunn til å forvente at mer enn halvparten av prisen på lodde vil gå til dekning av driftsuavhengige kostnader. I 1980 var prisen på lodde kr. 520 pr. tonn, som da gir R' = 260 kr. pr. tonn.

Fra (5) finner vi nu $F(Q^{\circ}) = 1\text{-}92/260 = 0{,}65$. Den optimale kapasitet er altså ikke større enn at totalkvoten skal kunne tas i sin helhet i 6 à 7 år av 10. En 10% økning i dekningsbidragets andel (til d = 0,55), som må sies å være optimistisk, ville gi $F(Q^{\circ}) = 0{,}68$, d.v.s. full utnyttelse av kvoten i knapt 7 år av 10. De resterende 3 à 4 årene må en del av kvoten forbli ubenyttet, p.g.a. de store omkostninger det ville medføre å ha en ellers ubenyttet tilleggskapasitet for å ta hele kvoten.

5. Optimal fangstkapasitet II: Arbeidskostnadenes betydning

Hittil har vi ikke regnet med noen alternativkostnad for den arbeidskraft som er nødvendig for å holde flåten i drift. Tas disse med, blir den optimale kapasitet selvsagt mindre. Problemet er imidlertid at vår kjennskap til arbeidskraftens alternativkostnad er meget ufullstendig. Usikkerheten knytter seg til to forhold: (i) Hvor stor er egentlig den alternative verdiskapning? (ii) Er arbeidskraften variabel på kort eller lang sikt? Det sistnevnte er et spørsmål om hvorvidt arbeidskostnaden er å betrakte som driftsavhengig eller en del av fartøykostnaden. Mye taler for at det sistnevnte er tilfellet; selv om utnyttelsen av fartøyene ville variere fra år til år i takt med totalkvo-

[4]) For ordens skyld gjør vi oppmerksom på at vi regner i faste priser.

[5]) Denne fangstkapasitet er i overensstemmelse med resultater oppnådd med en simuleringsmodell for ringnotfisket, utviklet ved Chr. Michelsens Institutt (jfr. Flåm og Wallace, 1981). Det er selvsagt urealistisk å regne med at alle turer vil gå med full last, men til dette er å si at fartøyene i gruppen over 8 000 hl lastekapasitet i gjennomsnitt ligger godt over denne grense, hvilket gir en slingringsmonn for å gjøre vår antagelse mer realistisk.

[6]) Som variable kostnader betrakter vi dem som i Budsjettnemndas undersøkelser blir kalt kostnader, unntatt de tre siste postene (avskrivning på fartøy, betalte gjeldsrenter, og renter på egenkapital). Noen av disse, f.eks. vedlikehold og assuranse, hører neppe i sin helhet til driftsavhengige kostnader. Dersom vi hadde latt disse inngå i fartøykostnaden på høyresiden av (1), ville den optimale kapasitet blitt enda litt mindre; jfr. resultatene i neste avsnitt hvor arbeidskostnader blir betraktet alternativt som driftsavhengige og som en del av fartøykostnaden.

Tabell 3. *Dekningsbidrag som andel av inntekt fra fiske (d), samt drivstoffkostnad som andel av driftsavhengige kostnader (c*), for «store» ringnotfartøyer.*[a]) *De to nederste linjene viser prisindeks for lodde (PL) samt konsumprisindeks (KI).*

	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
d	0,59	0,64	0,60	0,50	0,64	0,52	0,47	0,57	0,54	0,44	0,43	0,49	0,45
c*	0,17	0,15	0,19	0,17	0,16	0,20	0,24	0,25	0,27	0,25	0,31	0,34	0,39
PL	46	63	66	63	91	97	80	100	100	117	123	148	148
KI	55	61	65	70	75	82	92	100	109	118	124	137	156

Kilder: Budsjettnemnda for fiskenæringen: Lønnsomhetsundersøkeler. Statistisk Sentralbyrå: Fiskeristatistikk, Statistisk årbok.

[a]) 1969–76: Fartøyer over 140 fot; 1977–81 fartøyer over 8 000 hl. lastekapasitet. Arbeidskostnader ikke medregnet.

Tabell 4. *Norske fangster og (fra og med 1980) fangskvoter av lodde i Barentshavet (tusen tonn, linje 1), samt gjennomsnittlig lønn pr. årsverk (tusen kroner) på «store» ringnotfartøyer (linje 3) og for alle yrkesgrupper (linje 2).*

1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
1371	1556	1291	987	943	1949	2116	1122	1109	960	1140	1130	1560
33,0	36,3	40,2	45,7	54,0	61,7	67,9	73,3	75,9	83,2	93,5		
77,3	71,5	115,8	101,7	96,2	155,6	161,5	135,8	133,8	146,6	168,5		

Kilder: Budsjettnemnda for fiskenæringen: Lønnsomhetsundersøkelser. Statistisk Sentralbyrå: Lønnstatistikk, fiskeristatistikk, Fiskeridirektoratets Havforskningsinstitutt: Ressursoversikter.

ten, så kan ikke mannskapet omallokeres til annen virksomhet de år det ikke er behov for å benytte fangstkapasiteten i sin helhet. Vi skal kort se på implikasjonene av begge betraktningsmåter.

Som det fremgår av tabell 4, varierer arbeidsgodtgjørelsen i ringnotflåten noe fra år til år, men har gjennomgående vært omtrent dobbelt så stor som gjennomsnittet for alle yrkesgrupper. Selv om det godt kan være et visst renteelement i ringnotfiskernes inntekter, er det vanskelig å unngå den konklusjon at alternativkostnaden for arbeidskraft i ringnotflåten ligger over gjennomsnittet for alle yrkesaktive. Vi våger et anslag på 100 000 kroner i 1980 års priser.

La oss så først se på det tilfelle hvor arbeidskraften i ringnotflåten ikke har alternativ anvendelse på kort sikt. Arbeidskostnaden blir da å betrakte som en del av fartøykostnaden. Bemanningen på «store» ringnotfartøyer var 12,6 årsverk i gjennomsnitt i 1980, som gir en arbeidskostnad på 1,26 mill. kr. pr. fartøy. Legger vi dette til fartøykostnaden og gjennomgår de samme beregninger som oven, finner vi at $F(Q^{\circ}) = 0{,}45$, d.v.s., den optimale kapasitet skal ikke være større enn at den strekker til for å ta hele kvoten i knapt halvparten av alle tilfeller.

Betrakter vi arbeidskraften som en variabel faktor fra år til år, blir den optimale kapasitet noe større. Holder vi fast ved en alternativkostnad på 100 000 kr. pr. årsverk, må vi redusere dekningsbidraget pr. tonn med arbeidskostnadene pr. tonn, hvilket gir 209,60 kr. (260 – 1260/25). For en fartøykostnad på kr. 92 pr. tonn (som før), finner vi $F(Q^{\circ}) = 0{,}56$, eller at den optimale kapasitet skal kunne ta hele kvoten i mindre enn 6 år av 10.

6. Optimal og faktisk kapasitet

Hvor stor kapasitet, regnet i tonn lodde og antall båter, svarer da til de tall vi er kommet frem til? For å kunne besvare det spørsmålet, må vi spesifisere tetthetsfunksjonen f(Q) nærmere. Vi skal anta at f(Q) følger samme mønster som de faktiske fangster og kvoter i tiden 1971–83 (se tabell 4). I figur 1 vises frekvensfordelingen og en dertil tilpasset lognormal tetthetsfunksjon. Overensstemmelsen mellom sannsynlige kvoter og den lognormale fordeling er muligens noe bedre enn figuren gir inntrykk av, idet de største fangstene ble tatt i midten av 1970-årene da Norge fremdeles tok størsteparten av loddefangstene.

Tabell 5 viser hvilken kapasitet, målt i tusen tonn lodde og antall fartøyer à 8 000 hl lastekapasitet, som svarer til de tre verdiene på $F(Q^{\circ})$ vi fant over. Den optimale kapasitet må sies å være forbausende lite følsom overfor hvorvidt og hvorledes vi tar hensyn til arbeidskostnader; den optimale kapasitet ligger i alle tilfeller mellom 50 og 57 «store» ringnotfartøyer. I 1980 fantes det 50 fartøyer over 8 000 hl lastekapasitet med konsesjon for å drive fiske med ringnot, mens det samlede antall fartøyer med ringnotkonsesjon var 215. Den optimale loddekvote er mellom 1 240 og 1 420 tusen tonn og således litt større enn Norges kvote 1979–82, men mindre enn kvoten inneværende år.

7. Reguleringen av ringnotfisket de siste årene

Som antydet, er ringnotflåtens fangstkapasitet atskillig større enn nødvendig for å ta den norske loddekvoten

Tabell 5. *Optimal fangstkapasitet.*

$F(Q^0)$	z	Q^0	Antall «store» fartøyer
0,45	–0,125	1 241	50
0,56	0,150	1 334	54
0,65	0,385	1 418	57

$f(Q) = [(2\pi)^{1/2}\,\sigma\,Q]^{-1}\exp\{-(\ln Q-\mu)^2/2\sigma^2\}$

$z = (\ln Q-\mu)/\sigma;\ \mu = 7{,}1565;\ \sigma = 0{,}2617$

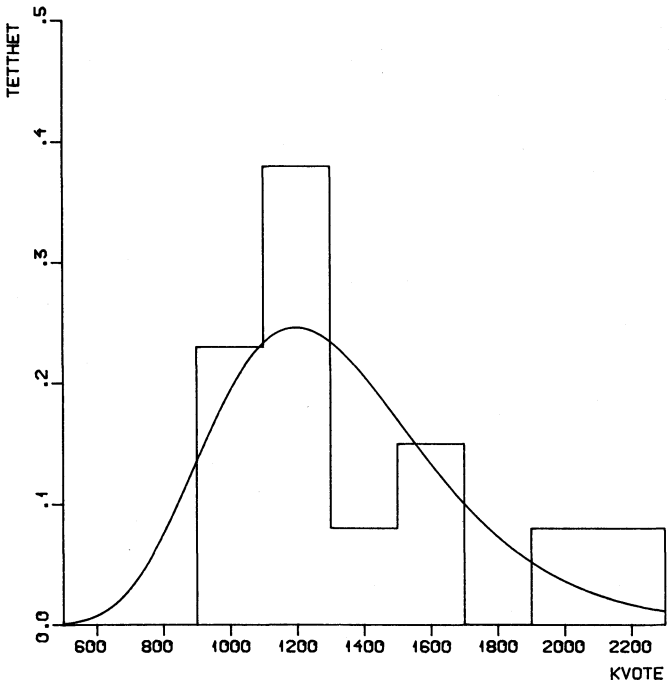

Figur 1. *Frekvensfordeling og sannsynlighetstetthet for norske loddefangster fra Barentshavet. Frekvensfordelingen gjelder fangster 1971–79 og kvoter 1980–83. Sannsynlighetstettheten er skalert for å bli sammenlignbar med kvotefordelingen.*

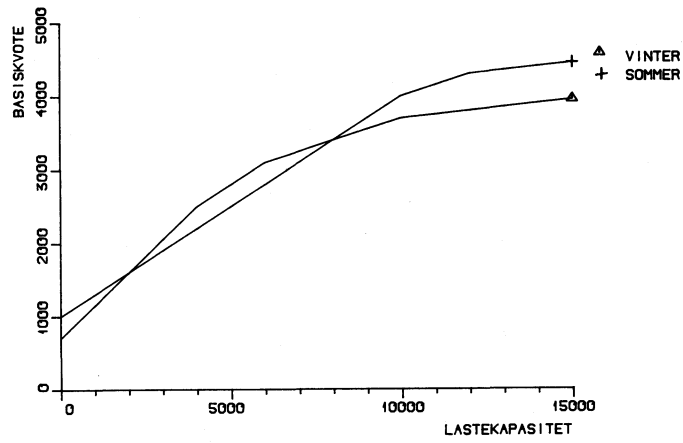

Figur 2. *Fordelingen av basiskvoter i loddefisket i Barentshavet i sommersesongen 1982 og vintersesongen 1983.*

slik den har vært de siste årene. Det har derfor vært nødvendig enten å begrense deltagelsen i loddefisket eller å begrense den fangstmengde det enkelte fartøy får lov til å ta. Hovedsakelig har de regulerende myndigheter valgt den sistnevnte vei.

Fartøykvotene blir bestemt på grunnlag av en sk. basiskvote, som siden blir multiplisert med et tall som angir forholdet mellom totalkvote og summen av basiskvoter. Figur 2 viser de basiskvoter som ble brukt i sommersesongen i fjor og nu i vinter. Hovedprinsippet bak fastsettelsen av basiskvoter er å sikre en jevn inntektsfordeling blant fiskerne. Særlig gjelder dette vintersesongen, hvor de mindre fartøyene blir sterkt begunstiget, mens de store fartøyene kommer noe bedre ut i sommersesongen. Figur 3 viser at dette har vært en fremgangsrik politikk. Forskjellen i gjennomsnittlig inntekt pr. årsverk mellom fartøygrupper er blitt mindre siden fartøykvoter ble et permanent innslag i 1978.

Siden kostnaden pr. enhet lastekapasitet faller når fartøystørrelsen øker, er det grunn til å frykte at denne utjevningspolitikk vil ha uheldige strukturelle virkninger. Ser en på utviklingen i antallet fartøyer med ringnotkonsesjon (tabell 6), synes den å gå i riktig retning. Siden 1978 har antallet fartøyer over 6 000 hl lastekapasitet stabilisert seg, mens antallet mindre fartøyer har sunket, noen i bokstavlig forstand og med myndighetenes medvirkning. Hva som derimot er betenkelig er at det de siste årene er blitt bygget en del mindre fartøyer som faller akkurat under konsesjonsgrensen (90 fot) og som uten videre kan delta i loddefisket bare de melder fra om dette (kun vintersesongen er aktuell for disse fartøyene). Den regressive fordelingen av basiskvoter (jfr. figur 2) favoriserer disse små fartøyene sterkt. Noe av den strukturrasjonalisering som ble oppnådd med kondemneringsordningen er således i ferd med å forsvinne.

Tabell 6. *Antall ringnotbåter pr. 31/12 med konsesjon, etter lastekapasitet (hl.).*

År	< 2 000	2 000–4 000	4 000–6 000	6 000–8 000	8 000–10 000	> 10 000
1977....	19	81	79	49	26	15
1978....	16	75	85	48	28	19
1979....	15	62	78	47	33	18
1980....	13	44	59	49	33	17
1981....	8	37	50	48	35	15

Kilde: Statistisk Sentralbyrå: Fiskeristatistikk.

8. Konklusjon

Vår analyse gir en relativt grov modell for tilpasning under usikkerhet. Vi har ignorert at flåten hver gang kvotene blir «avslørt» kan korrigere sin kapasitet på kort sikt gjennom flere tiltak, f.eks. øket fart (jfr. Flåm og Wallace 1981). Like fullt mener vi at våre resultater er nokså robuste. Det synes tilrådelig å fremskynde kapasitetsnedbyggingen gjennom å

- hindre flere fartøy i å delta i fisket,
- la konsesjoner være fritt omsettelige innenfor de skranker som måtte følge av regionale hensyn,

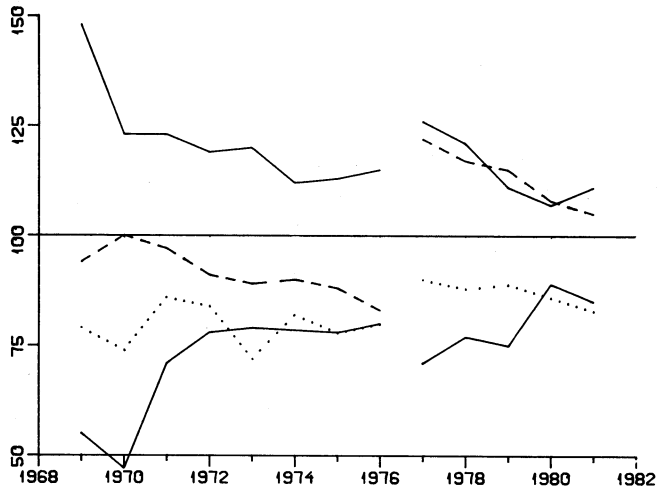

Figur 3. *Arbeidsgodtgjørelse pr. årsverk i ringnotflåten 1969–81 i prosent av gjennomsnittet for hele ringnotflåten.*

	1969–76 Lengde (fot)	1977–81 Lastekapasitet (hl)
Øverste heltrukne linje	140 og over	8 000 og over
Stiplet linje	120–139	6 000–7 999
Prikket linje.....	100–119	4 000–5 999
Nederste heltrukne linje	under 100	under 4 000

Grensene for fartøyinndelingen før og etter 1977 svarer ikke til hverandre.

- gjøre kjøp av konsesjoner mer tiltrekkende ved at kjøper oppnår selgers basiskvote som tillegg til den han har fra før,
- annonsere nedtrapping av subsidiene og innføring av konsesjons- eller fangstavgift etter en bestemt tidsplan.

REFERANSER

Bjørndal, T. (1979): En økonomisk analyse av kapasitetsbehov i sildenæringen. *Norges Handelshøyskole* (spesialoppgave ved høyere avdelings siviløkonomeksamen).

Flåm, S. D. (1981): Kapasitet og overskot i fiskenæringen. *Sosialøkonomen*, årg. 35, nr. 6, s. 8–10.

Flåm, S. D.og S. W. Wallace (1981): Kapasitetstilpasning med usikre kvoter, tilfellet norsk ringnotflåte. *Chr. Michelsens Institutt.*

Hamre, J. og S. Tjelmeland (1982): Sustainable Yield Estimates of the Barents Sea Capelin Stock. *International Council for the Exploration of the Sea*, Copenhagen.

Hansen, T. m.fl. (1976): En strukturanalyse av sildolje- og sildemelindustrien. *Senter for anvendt forskning, NHH*, (vedlegg 3 til Langtidsplan for fiskerinæringen).

Hansen, T. (1979): The Relationship Between Aggregate Costs, Employment, and Cargo Capacity of the Norwegian Purse Seiner Fleet. *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 81, s. 18–29.

Mathiesen, L. (1981): Kapasitetstilpasning i sildenæringen. Senter for anvendt forskning, Norges Handelshøyskole.

BYRÅSJEF (fornyet kunngjøring)

til Økonomiavdelingen, Utredningskontoret.

Utredningkontoret har bl.a. ansvaret for å koordinere bruken av de makroøkonomiske modellene MODIS IV, MODAG, FINMOD m.v., videreutvikling av avdelingens modell- og analyseapparat, og for den interne opplæringen i bruk av modellapparatet i avdelingen. Byråsjefen skal lede arbeidet ved kontoret.

Søkere til stillingen bør ha sosialøkonomisk embetseksamen eller tilsvarende utdannelse. Det vil bli lagt vekt på analytiske evner, erfaring i bruk av modeller og evne til arbeidsinnsats.

Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Thorvald Moe i tlf. 11 98 10 eller underdirektør Tore Eriksen i tlf. 11 98 59.

Lønnstrinn 27.

Søknader sendes
FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET,
Administrasjonskontoret,
Postboks 8008 Dep., Oslo 1.

Søknadsfrist 30/6–83.

Avkastning og risiko ved ulike selskapsformer

En sentral problemstilling i økonomisk politikk må være at det er interessant å satse på prosjekter med høy forventet lønnsomhet selv når disse er risikofylte. Det kan reises berettiget tvil om den vanligste selskapsform ved nyetableringer, aksjeselskapsformen, gir en tilfredsstillende avkastning til investor.

Hovedformålet med denne artikkelen er å belyse avkastning og risiko ved ulike selskapsformer. I artikkelen skisseres også en alternativ selskapsform, spesielt med tanke på å reise risikovillig kapital til nye prosjekter.

TERJE HANSEN
OG
WIDAR SALBUVIK

1. Innledning

Kommandittselskapsordningen har i den senere tid kommet sterkt i fokus i offentlig debatt i Norge, på grunn av de skattefordeler ordningen etter sigende innebærer. Skulle kommandittselskapsordningen bli avskaffet, ville fremtidige bedriftsetableringer med mange eiere i praksis måtte skje som aksjeselskap. Fra en samfunnsøkonomisk synsvinkel ville ikke dette innebære noe problem hvis aksjeselskapsformen ga en tilfredsstillende avkastning for investor. Hensikten med denne artikkelen er å vise, gjennom realistiske eksempler, sammenhengen mellom lønnsomhet for investor og selskapsform. Vi kan allerede her nevne at aksjeselskapsformen er helt uinteressant for investor ved risikofylte prosjekter med store skattemessige avskrivninger, slik tilfellet for eksempel er i shipping.

I del 2 gjennomgås kort de tradisjonelle selskapsformer. Del 3 er en presentasjon av to investeringsprosjekter vi vil se på, samt forutsetninger for analysen. I del 4 sammenlignes avkastning og risiko for ulike selskapsformer for det enkelte prosjekt.

En ny selskapsform, spesielt rettet mot å fremskaffe kapital til risikofylte prosjekter, presenteres i del 5. Det er tatt utgangspunkt i den nåværende kommanditt- og aksjeselskapsform og foreslått enkelte endringer. Disse er ikke spesielt omfattende, men skulle være tilstrekkelig til å forene de positive sider ved aksjeselskapsformen og kommandittselskapsformen.

2. Kort om eksisterende selskapsformer

Vi har i dag tre viktige selskapsformer for bedrifter med flere eiere, aksjeselskap, sameie og kommandittselskap.

Nesten alle større foretak innen industri og handel er organisert som aksjeselskaper. Innen skipsfart derimot har kommandittselskapsformen hatt økende betydning. Sameie er særlig aktuelt når det er tale om et mindre foretak med et fåtall eiere.

Aksjeselskapet

Aksjeselskapet begrenser deltagernes ansvar til den vedtatte aksjekapital. Selskapet er eget skattesubjekt, slik at det regnskapsmessige resultat ikke blir fordelt på de enkelte eiere.

Eventuelle underskudd vil ikke kunne utlignes mot eiernes inntekt for øvrig, om ikke selskapet inngår i et konsern der konsernbidragsadgangen kan anvendes.

Dette er en vesentlig ulempe for nystiftede aksjeselskap, som de første årene typisk vil gå med betydelige skattemessige underskudd når det foretas fulle avskrivninger.

Sameie

Sameiet innebærer at det er flere eiere som er fullt ut ansvarlige med hele sin formue, som i et personlig selskap. Om en sameier som har en mindre andel i en bedrift, kommer i den situasjon at hans partnere ikke kan makte sine kontraktsmessige forpliktelser, må denne sameier med hele sin formue tre inn der hans partnere svikter. Innen skipsfartsnæringen har det vært en rekke slike tilfeller de siste årene.

Ved sameie fordeles beskatningen av virksomheten på de enkelte sameiere i forhold til deres andeler i sameiet. Sameiet er således ikke eget skattesubjekt.

Kommandittselskap

Kommandittselskapet består i prinsippet av to typer eiere. Komplementaren er fullt ansvarlig med hele sin formue. I praksis er derfor gjerne komplementaren et aksjeselskap med en eierandel i kommandittselskapet på 1–2%.

Kommandittistene, som kan delta med parter av ulik størrelse, er hver ansvarlig opp til sin andel av den avtalte ansvarskapital. Innbetalingen ved etablering av selskapet er normalt lavere enn den vedtatte ansvarska-

pital, men kommandittisten kan når som helst kreves for den uinnbetalte delen av ansvarskapitalen.

Kommandittselskapet er ikke eget skattesubjekt. De enkelte eiere beskattes, med visse begrensninger, for sine forholdsmessige andeler av virksomheten. En deltager får sin andel av overskuddet i selskapet tillagt sin øvrige inntekt, og helt tilsvarende fradrag for underskudd.

Kommandittselskapet har sameiets skattemessige- og aksjeselskapets risikomessige fordel, og er altså en kombinasjon av det beste i de to selskapsformene.

Det er imidlertid enkelte negative sider ved kommandittselskapet:

1) Den er lite egnet ved kapitalutvidelser fordi alle kommandittister fortrinnsvis må delta i samme forhold. Dersom nye deltagere skal inn, vil dette kunne medføre problemer.
2) Når avskrivningsmulighetene er utnyttet, vil det kunne komme store overskudd til beskatning på kommandittistenes hånd. Dette vil føre til krav om store utbetalinger for å dekke skattebetalingene, og gjør det vanskelig å holde tilbake kapital i selskapet.

Professor Terje Hansen er siviløkonom fra Norges Handelshøyskole 1963 og Doctor of Philosophy fra Yale University 1968. Han har siden 1972 vært ansatt som professor i bedriftsøkonomi ved Norges Handelshøyskole.

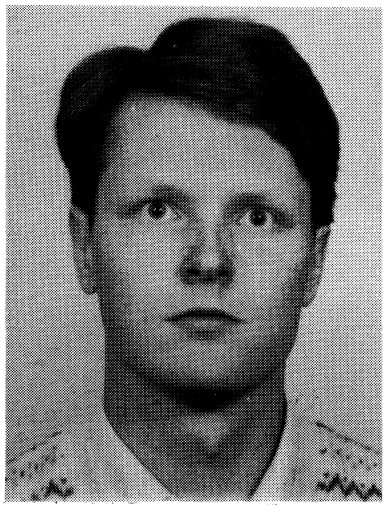

Widar Salbuvik har siviløkonomeksamen fra NHH våren 1982. Ansatt som vitenskapelig assistent ved Foretaksøkonomisk Institutt, NHH, og student ved Høyere avdelings Siviløkonomstudier.

Kommandittselskapsformen ligger best til rette for skipsfart fordi det vanligvis ikke er tale om reinvestering og ekspansjonsinvestering i regi av skipskommandittselskapet.

Selskapsformen kan vise seg mindre egnet når «bedriften» har anleggsaktiver som med visse mellomrom må fornyes, slik tilfellet er i en industribedrift. Likeledes kan finansiering av kapasitetsutvidelser skape problemer. Forutsetningen for at slike reinvesteringer og ekspansjonsinvesteringer skal kunne realiseres er at alle kommandittistene er enige.

3. Økonomiske forutsetninger for analysen

Utgangspunktet for analysen er en investering i et nystiftet selskap i regi av de tradisjonelle selskapsformene A/S eller K/S. Sameieformen er ikke behandlet. Grunnen til dette er at sameie, som tidligere nevnt, gir en høyere risiko enn K/S-formen uten at forventet avkastning er høyere. Den alternative selskapsform er analysert under de samme forutsetninger.

En EDB-basert simuleringsmodell er blitt utviklet for å analysere avkastning og risiko for de enkelte selskapsformer. Modellen som er benyttet bygger i det vesentlige på en modell utviklet av Terje Hansen og Erling Iversen.[1])

En simuleringsmodell er valgt fordi det er usikkerhet ved de fremtidige inntektsstrømmer. Denne usikkerhet er i sin helhet knyttet til driftsresultatet. For det første er det usikkerhet med hensyn til nivået på driftsresultatet. Denne usikkerhet er knyttet til hvorvidt produktet «slår an», hvor godt anlegget er tilpasset markedet etc. Videre er det usikkerhet p.g.a. svingninger fra periode til periode. Disse svingninger er ikke uavhengige av hverandre, slik at f.eks. et unormalt lavt driftsresultat i en periode tenderer til å gi et dårlig driftsresultat i den påfølgende periode.

Modellen er en halvårsmodell. Hvert halvår beregnes likviditetsresultat, finansielle disposisjoner foretas og eventuell innbetaling av kapital i K/S tilfellet gjennomføres. Hvert annet halvår beregnes i tillegg det skattemessige resultat samt eventuelle utbetalinger til investorene. Vi tenker oss at de aktuelle selskaper drives i 10 år hvoretter anleggsmidlene selges. Prisstigningen antas i analyseperioden å være 10% pr. år.

Det er foretatt beregninger for to forskjellige prosjekter. Prosjektene er bevisst valgt slik at aksjekapital og ansvarskapital er den samme, nemlig kr. 40 mill.:

A) Prosjekt med middels risiko

Dette er ment å representere en investering i en typisk norsk bedrift med middels risiko. Produksjonsmidlene består av teknisk utstyr og bygninger. Bedriften har en byggeperiode på 2 år og en driftsperiode på 10 år. Etter 10 års drift selges anleggsmidlene og eventuell salgsgevinst avsettes betinget skattefritt i 4 år.

Kostpris for det tekniske anlegg er kr. 60 mill., som saldoavskrives med 30% pr. år, og for bygningene kr. 40

[1]) Terje Hansen og Erling Iversen: En analyse av avkastning og risiko ved alternative selskapsformer innenfor shipping. Senter for Anvendt Forskning, Norges Handelshøyskole, Rapport nr. 6:1982.

mill., som saldoavskrives med 8% pr. år. I tillegg er det 10 mill. i omløpsmidler.

Det tas opp lån på kr. 80 mill. som nedbetales over 10 år. Renten er 12% pr. år.

I K/S'et innbetaler deltagerne kr. 30 mill. i løpet av byggeperioden. I A/S alternativet innbetales ytterligere kr. 10 mill. til en likviditetsreserve for selskapet. Begrunnelsen for dette er de store praktiske problemer som knytter seg til en hevning av aksjekapitalen hvis likviditetsutviklingen i selskapet skulle tilsi dette. Forventet driftsresultat før renter og avskrivninger utgjør 7,5% av kostpris i første halvår, og forventes å stige noe mindre enn den generelle prisstigning.

B) Prosjekt med høy risiko

Vi tenker oss her et svært risikofylt prosjekt som for eksempel et skipsprosjekt.

Anleggsperioden er 2 år og selskapet drives i 10 år, hvoretter anlegget selges og eventuell salgsgevinst avsettes betinget skattefritt i 4 år. Kostpris for det anlegget er kr. 80 mill., som i sin helhet avskrives etter saldometoden med 30%. I tillegg er det kr. 8 mill. i omløpsmidler.

A/S'et har en aksjekapital på kr. 40 mill., og tar opp et lån på kr. 56 mill. K/S'ets ansvarskapital er også på kr. 40 mill., men kun 24 mill. innbetales i første omgang. K/S'et låner opp kr. 64 mill. Lånebetingelsene er de samme som for prosjekt A.

Forventet driftsresultat før renter og avskrivninger pr. halvår utgjør 8,5% av kostpris i første halvår, og antas å stige noe mindre enn den generelle prisstigning.

En rekke forhold er felles for de to prosjektene:

1. Markedsverdi for anleggsmidlene

Denne er sentral når anleggsmidlene selges, ved eventuell konkurs og ved opptak av ekstraordinære lån når selskapet står i fare for å gå konkurs. Vi har antatt at det er 3 forhold som er avgjørende for markedsverdien, nemlig nybyggingsprisen for tilsvarende anlegg, anleggets alder og utviklingen i driftsresultatet før renter og avskrivninger i de umiddelbart foregående perioder.

2. Driftskreditt

Vi antar selskapet har en begrenset driftskreditt. Renten på denne er 14% pr. år.

3. Finansielle plasseringer

Selskapet plasserer sine likviditetsreserver kortsiktig. Renten på slike plasseringer antas å være 8% pr. år. En begrunnelse for en så lav rente er at deler av disse reserver må holdes i relativt likvid form.

I A/S'et akkumuleres betydelige finansielle reserver, utover den nødvendige likviditetsreserve. På disse langsiktige plasseringer oppnås en rente på 12% pr. år.

4. Utbetaling til (innbetaling fra) investorene

I A/S'et fremkommer årsresultatet etter fulle skattemessige avskrivninger og etter avsetning til konsolideringsfond (16%). A/S'et betaler maksimalt tillatt utbytte etter aksjeloven.

I K/S'et skjer utbetaling til deltagerne i forbindelse med årsoppgjøret. Utbetaling foretas til deltagerne når likviditetsreserven overstiger neste års renter og avdrag samt en ekstra sikkerhetsreserve.

Eventuell innbetaling vurderes ved utgangen av hvert halvår. Innbetaling kreves når driftskreditten overtrekkes. Det kreves da en innbetaling som dekker trekket på driftskreditten samt en reserve svarende til neste 2 halvårs renter og avdrag.

5. Konkurs

Selskapene antas å kunne oppta ekstraordinære lån på opptil 80% av markedsverdi av anleggene ved fare for konkurs. Lånet gis for et halvår om gangen. Renten på slike lån er satt til 20% pr. år.

Konkurs inntreffer i A/S'et og K/S'et når alle kredittmuligheter ikke er tilstrekkelige til å dekke selskapets likviditetsbehov. Selskapene oppløses uten utbetaling til deltagerne.

6. Skatteregler

A/S'et er eget skattesubjekt. Det betaler 27,8% statsskatt og 23% kommuneskatt. Videre betales 0,6% formueskatt.

Vi antar at investorene er personer. Disse betaler 68,4% i inntektsskatt til stat, kommune og i sykedel til folketrygden. Videre betales det 45,4% statsskatt av utbytte.

Formue beskattes med 2,4%.

7. Oppløsning av selskapet

Hvis selskapet ikke er gått konkurs selges anleggsmidlene etter 10 års drift. Dersom selskapet er et K/S, oppløses da selskapet og eventuelle salgsgevinster avsettes betinget skattefritt på deltagernes hånd i 4 år[2]), hvoretter de kommer til beskatning.

Dersom selskapet er et A/S, avsettes eventuelle salgsgevinster på selskapets hånd betinget skattefritt i 4 år. I denne periode drives aksjeselskapet som et rent finansielt selskap. Ved oppløsning av aksjeselskapet inntektsføres konsolideringsfond og salgsgevinst. Utbytte og skatt beregnes og betales. Deretter utbetales restverdien av selskapet til aksjonærene. Disse blir utbyttebeskattet for den delen av restverdien som overstiger den innbetalte aksjekapital.

4. Avkastning og risiko ved eksisterende selskapsformer

Vi har valgt å måle avkastning ved neddiskontert kontantstrøm til investor etter skatt (nåverdi). Dette kan tolkes som verdien på investeringstidspunktet av fremtidige inn- og utbetalinger som prosjektet medfører.

På grunn av variasjoner i risiko er det naturlig at den forventede nåverdi er forskjellig. Den forventede nåver-

[2]) Man kan avsette salgsgevinster på skip betinget skattefritt i 6 år. Vi velger her imidlertid 4 år for sammenligningens skyld av prosjektene.

di før skatt ved 0% og 4% realrente er gjengitt nedenfor. (Aksjeselskapet får i tillegg en viss avkastning på sine finansielle reserver. Det er altså kommandittselskapets totale nåverdi som er gjengitt.) Det er dette beløp som skal fordeles mellom investorene og det offentlige.

	0% realrente	4% realrente
Prosjekt A:	kr. 48 mill.	kr. 24 mill.
Prosjekt B:	kr. 60 mill.	kr. 36 mill.

Som tabellen illustrerer har prosjekt B den høyeste forventede nåverdi før skatt, gitt en realrente på 0–4%.

I tabellene nedenfor er gjengitt den forventede nåverdi til investor etter skatt samt standardavvik for denne for de to prosjektene for alternative realrentesatser. For å illustrere effekten av beskatningen har vi oppgitt forventet nåverdi før skatt og standardavvik omkring denne for kommandittselskapsalternativet. Dette er i tabellene nedenfor betegnet «K/S Skattefri». Vi har også oppgitt forventet nåverdi for det offentlige.

Forventet nåverdi (i mill. kr.) av kontantstrømmen efter skatt til investor for alternative realrentesatser.

Prosjekt	Selskapsform	Realrentersats (per år) 0	2	4
A (normal risiko)	A/S	÷ 7.45	÷ 15.25	÷ 21.26
	K/S	10.44	5.56	1.34
	K/S Skattefri	47.98	34.90	24.03
B (høy risiko)	A/S	÷ 5.12	÷ 12.84	÷ 18.84
	K/S	18.71	14.32	10.44
	K/S Skattefri	59.28	47.04	36.76

Standardavvik for nåverdi (i mill. kr.) for de ulike skapsformer.

Prosjekt	Selskapsform	Realrentesats (per år) 0	2	4
A (normal risiko)	A/S	24.74	20.10	16.47
	K/S	22.43	18.92	15.93
	K/S Skattefri	71.92	61.37	52.60
B (høy risiko)	A/S	44.03	36.20	30.03
	K/S	41.28	35.81	31.06
	K/S Skattefri	123.66	106.81	92.68

Forventet nåverdi til det offentlige (i mill. kr.) for ulike selskapsformer og alternative realrentesatser.

Prosjekt	Selskapsform	Realrentsats (per år) 0	2	4
A (normal risiko)	A/S	61.17	49.32	40.06
	K/S	37.55	29.34	22.69
B (høy risiko)	A/S	67.26	55.05	45.43
	K/S	40.57	32.72	26.32

Konkursrisiko:

A/S – normal: 12.1%	A/S – høy risiko: 22.7%
K/S – normal: 23.7%	K/S – høy risiko: 37.1%

Konkursrisikoen for kommandittselskapet er meget stor. Likevel er det forventede tap for de prioriterte kreditorer forbausende lite, kun 1–2% av det opprinnelige lånebeløp.

Analysen illustrerer blant annet følgende:

- Hvis investor krever en positiv realavkastning, så gir ingen av prosjektene en positiv forventet nåverdi når de drives i regi av et aksjeselskap.
- Hvis investor krever en realavkastning på 0–4%, så gir K/S formen en positiv forventet nåverdi.
  Risikoen er riktignok stor, målt ved standardavviket for nåverdien. Har imidlertid investor en relativt diversifisert investeringsportefølje, med andre ord deltar med mindre andeler i flere prosjekter, er risikoen sannsynligvis akseptabel når kravet til realavkastning er under 4%. Dette gjelder i det minste for prosjekt B.
- Det offentlige kommer meget godt ut av det. Særlig gjelder dette ved aksjeselskapsformen, hvor beskatningen er svært hard. En høyere nåverdi innebærer imidlertid ikke at det offentlige skulle foretrekke A/S formen. Grunnen til dette er selvfølgelig at det offentliges inntekter er betinget av at prosjekter igangsettes, – hvilket ikke vil skje dersom kun aksjeselskapsformen er tilgjengelig.

Vi tror at de to eksemplene vi har beskrevet illustrerer et grunnleggende problem når det gjelder å reise risikovillig kapital, nemlig at aksjeselskapsformen ikke er attraktiv nok. Med andre ord, avskaffes kommandittselskapsformen innenfor shipping, så innebærer dette en gradvis nedbygging av norsk skipsfart fordi aksjeselskapsformen ikke er et reelt alternativ.

Innenfor andre næringssektorer som for eksempel industri, der man tradisjonelt har benyttet aksjeselskapsformen ved etablering av nye prosjekter, kan den manglende attraktivitet ved selskapsformen være en forklaring på det begrensede antall nyetableringer.

Den bakenforliggende forklaring på at aksjeselskapsformen kommer så dårlig ut, er blant annet følgende:

- Dersom selskapet går konkurs, taper investor beskattede penger.
- Et nystiftet aksjeselskap med store skattemessige avskrivninger, vil de første årene gå med betydelige underskudd som ikke kan avregnes mot annen inntekt. Aksjeselskapet må fremføre underskuddene, og man

får således et vesentlig tap på grunn av prisstigningen («negativ skattekreditt») som ikke vil forekomme i kommandittselskapet.
- Aksjeselskapet må holde større likviditetsreserver enn kommandittselskapet siden det ikke har den samme fleksibilitet med mulighet for å innkalle kapital. Aksjeloven setter også strenge begrensninger på det utbytte som kan utbetales deltagerne.

5. En alternativ selskapsform

I det norske skattesystem er samordnet beskatning det normale. Nye prosjekter tas vanligvis opp i det eiende foretak og beskattes som en del av dette. Ved konsernbeskatning betraktes også mor- og datterselskab som et hele. Tilsvarende er det for personlige næringsdrivende, – såvel tap som gevinst ved næringsvirksomheten lignes sammen med øvrige inntekter. Bare dersom et prosjekt organiseres som et nyopprettet aksjeselskap, fravikes den samordnede beskatning. Aksjonærene får således ikke fradrag i annen inntekt for underskudd i aksjeselskapet.

I tilfellet med store avskrivninger vil selskapet normalt gå med betydelig skattemessig underskudd de 3–4 første årene. Dette underskudd må fremføres og avregnes mot eventuelle fremtidige overskudd i selskapet. Aksjonærene lider dermed reelt betydelige tap på grunn av inflasjon, og prosjektets forventede avkastning reduseres.

Vi konkluderte tidligere med at K/S-formen var den eneste som muligens ga en tilfredsstillende avkastning for investor. Dette er svært lite oppløftende fordi kommandittselskapet har en rekke uheldige sider.

En av de største ulempene ved K/S-formen må sies å være den arbeidskrevende ligningsbehandling selskapsformen krever:

- K/S-deltagerne lignes individuelt. Hver deltager foretar avskrivninger på sin andel, med individuelle satser.
- Ved salg av K/S-andeler endres avskrivningsgrunnlaget, og selv med felles satser får vi problemer.
- Ved salg av andeler oppstår en skattepliktig gevinst på kommandittistens hånd som kan avsettes betinget skattefritt. Dette gir ytterligere merarbeid for ligningsmyndighetene.

Den ligningsmessige behandling av K/S'et kan forenkles drastisk ved relativt enkle tiltak, uten at dette behøver å få vesentlige konsekvenser for de økonomiske fordeler selskapsformen innebærer. Vi kan blant annet tenke oss følgende:

- Avskrivninger, klassefondsavsetninger osv. foretas på selskapets hånd. Vi tenker oss en ordning hvor kommandittselskapet fører fullstendig regnskap og fordeler skattemessig overskudd/underskudd til deltagerne, som beskattes på vanlig måte.
- Ved salg av andel oppstår det ikke skattepliktig gevinst, ei heller endres avskrivningsgrunnlaget.
  Deltager i selskapet (pr. 31/12) vil nå kun motta to tall på «lønnsoppgaven» fra selskapet, nemlig andel overskudd/underskudd og andel formue. Dette vil være likt for samtlige deltagere (i forhold til eierandel), og således svært enkelt å kontrollere for ligningsmyndighetene.
- Selv om dette ligger utenfor de problemstillinger vi reiser i artikkelen, kunne vi også tenke oss en forenkling av gevinstbeskatningen. Ved salg av selskapets aktiver er en mulighet at det, som et alternativ til dagens ordning med betinget skattefri avsetning, betales skatt på en eventuell salgsgevinst med 40%.

Videre har K/S-formen følgende negative sider:

- KS-formen er lite egnet til å reise ny kapital i et selskap som har drevet noen år. Alle kommandittister må i så fall øke sine innskudd i samme forhold. Dersom i tillegg nye deltagere skal inn, vil dette kunne medføre større problemer.
- Når avskrivningsmulighetene er utnyttet, vil det kunne komme større overskudd til beskatning hos eierne. Dette vil føre til krav om utbetalinger for å møte skattebetalingene, noe som gjør det vanskelig å holde tilbake kapital i selskapet til finansiering av fornyelse av produksjonsmidlene.

K/S-formen kan være lite hensiktsmessig når den skal anvendes innenfor næringssektorer som industri, handel, hotell o.l. Dette er bakgrunnen for at vi foreslår en alternativ selskapsform som i størst mulig grad forener de positive sider ved A/S- og K/S-formen.

Kort forklart tenker vi oss en ordning hvor selskapet starter som K/S, og utnytter fordelen med symmetrisk beskatning de første årene. Etter noen år, dersom prosjektet går godt, kan kommandittselskapet omdannes til et aksjeselskap. Ved omdannelsen innbetales den uinnbetalte delen av ansvarskapitalen. Denne overgangen til aksjeselskap forutsettes å skje på en skattemessig fornuftig måte.

Overgangen fra K/S til A/S kan gjennomføres på følgende måte:

- A/S'et overtar K/S'ets aktiva og passiva til markedsverdi.
- Den uinnbetalte del av ansvarskapitalen innbetales.
- Det utstedes aksjer som svarer til den resulterende ansvarskapital i A/S'et.
- Salgsgevinst for anleggsmidlene ved overføring av disse til aksjeselskapet, fritas for skatt dersom aksjene beholdes i 5 år.

Aksjeselskapet vil nå få en ny, høyere verdi for anleggsmidlene, og altså høyere avskrivninger. Prosjektet kan muligens igjen vise regnskapsmessig underskudd, men nå vil ikke deltagerne få fradrag i sine personlige inntekter. Aksjeselskapet må fremføre underskuddet og avregne det mot fremtidige overskudd. Overdragelse av anleggsmidlene til markedsverdi gir altså selskapet muligheter til å holde tilbake ubeskattede midler.

Vi har nedenfor illustrert overgang fra K/S til A/S. Ved overgang oppskrives anlegg til markedsverdi og den uinnbetalte delen av ansvarskapitalen innbetales.

«Balanse» K/S Norse før overgang. (i mill. kr.)

Anlegg	100	Gjeld	250
Andre aktiva	100	Differanse mellom bokført verdi av aktiva og passiva	÷ 30
Uinnbet. del av ansvarskapital	20		
Sum	220	Sum	220

Balanse A/S Norse efter overgang. (mill. kr.)

Anlegg bokført verdi	100		Gjeld	250
			Aksjekapital	70
Oppskr. til markedsverdi	100	200		
Andre aktiva		120		
Sum		320	Sum	320

Vi mener med disse beskjedne endringer av dagens ordning, å ha en selskapsform med følgende egenskaper:

- Det er mer attraktivt å satse på prosjekter med høy forventet lønnsomhet og med høy risiko innenfor sektorer som i dag i praksis ikke kan gjøre bruk av K/S-formen.
- Ligning av selskap/selskapsdeltager forenkles, noe som i betydelig grad reduserer belastningen for ligningsmyndighetene.

6. Avkastning og risiko ved den alternative selskapsform

Den alternative selskapsform er i første rekke tenkt som en «fødselshjelp» for risikofylte prosjekter. Det er således av størst interesse hvordan den fungerer i hva vi benevnte prosjekt B ovenfor. Vi vil begrense analysen til dette.

Tidspunktet for overgang fra K/S til A/S vil variere sterkt med hvordan bl.a. resultatet utvikler seg. I praksis vil en avgjørelse om overgang måtte baseres på forventninger om fremtidig utvikling såvel som allerede konstaterte hendelser. For å få et håndterlig problem går vi over til A/S dersom følgende betingelser er oppfylt:

1) Driften har vart i minst 3 år.
2) Det gjenstår minst en driftsperiode.
3) Skattepliktig inntekt i siste periode er over et visst minimum.

Dette medfører at overgangstidspunktet ikke alltid er det beste, og gir muligens en undervurdering av den alternative selskapsforms avkastning.

I tabellene nedenfor blir denne selskapsformens forventede nåverdi og standardavvik sammenlignet med A/S og K/S for det mest risikable prosjektet.

Forventet nåverdi (i mill. kr.) av kontantstrøm efter skatt til investor for alternative selskapsformer. (Prosjekt B)

Selskapsform	Realrentesats (per år)		
	0	2	4
A/S	÷ 5.12	÷ 12.84	÷ 18.84
K/S	18.71	14.32	10.44
Alternativ	20.70	13.35	7.20

Standardavvik for nåverdi (i mill. kr.) av kontantstrøm efter skatt for de ulike selskapsformer. (Prosjekt B).

Selskapsform	Realrentesats (per år)		
	0	2	4
A/S	44.03	36.20	30.03
K/S	41.28	35.81	31.06
Alternativ	41.83	33.39	26.92

Den alternative selskapsformen kommer ut med tilnærmet samme resultat som dagens kommandittselskapsform. Konkursrisikoen for den alternative selskapsformen blir den samme som for kommandittselskapet, nemlig 37%.

NSF 1908

Redaksjon:
Tore Jørgen Hanisch
Steinar Juel
Morten Reymert
Asbjørn Rødseth

Redaksjonsutvalg:
Tormod Andreassen
Jarle Bergo
Helge Brunborg
Tore Holm
Jøm Rattsø
Knut Regbo
Alice Rostoft
Aimée Staude
Steinar Strøm
Arild Sæther
Sigurd Tveitereid
Stein Østre

●

Produksjonssekretær:
Turid Holt-Jacobsen

●

Utgitt av
Norske Sosialøkonomers Forening
Formann: Ingvar Strøm

●

Bladets adresse:
Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon (02) 41 81 01
Postgiro: 5 16 35 48
Bankgiro: 6001.05.13084

●

Medlem av Den Norske Fagpresses Forening
Utkommer med 11 nummer pr. år, den 15. hver måned unntatt juli.
Abonnement kr. 150,–
Enkeltnr. kr. 20,–

ANNONSEPRISER (ekskl. m.v.a.)
1/1 side ..... kr. 1 800,–
3/4 side ..... kr. 1 400,–
1/2 side ..... kr. 1 000,–
1/3 side ..... kr. 800,–
1/4 side ..... kr. 600,–

Trykt i offsett.
Reklametrykk A.s, Bergen

Nye forskningsrapporter

INDUSTRIØKONOMISK INSTITUTT

Utvinningstempo og norsk industri
av Egil Johansen og Erik Vea (red.)

Rapporten er en videre bearbeiding av en utredning for det såkalte Tempoutvalget. Den drøfter hvordan tempoutvalg og andre viktige faktorer påvirker leverandørindustriens situasjon. Disse andre faktorene er operatørvalg, norske bedrifters konkurranseevne og myndighetenes vare- og tjenestepolitikk. Omfanget av og innholdet i de norske leveransene kan påvirkes gjennom alle disse faktorene.
ISBN 82-7296-012-5. 120 sider. Kr. 45,–. Rapport nr. 33.

Evaluering av INKO-tjenesten. En empirisk studie av brukerne av bedriftsveiledning, deres forhold til veiledningsorganer og deres behov for veiledning
av Svein Ulset

I rapporten evalueres INKO-tjenesten ut fra data om klientene. Det konkluderes med at INKO-tjenesten har vist seg relativt vellykket med hensyn til praktisk nytte og prioritering av små klientbedrifter. Ved framtidig organisering av det offentlige veiledningsapparatet anbefales det å legge mer vekt på fleksible ordninger og spesialiserte veiledningsformer og mindre vekt på de tradisjonelle krav til formalisering og standardisering av offentlig tjenesteyting.
ISBN 82-7296-013-3. 95 sider. Kr. 45,–. Rapport nr. 34.

OPPLAND DISTRIKTSHØGSKOLE

Bedriftsnedlegging, arbeidsmarknad og samfunnsøkonomiske konsekvensar. Rapport nr. 1: Røros kobberverk-undersøkinga

Denne rapporten er første rapport i eit større undersøkingsprogram. Rapporten er delt i to. Del I er eit samandrag av dei empiriske funna i Kobberverksundersøkinga. Samtidig er Del I ei vidareføring av det teoretiske grunnlaget for undersøkingsprogrammet og ein presentasjon av dei perspektiv som blir lagt til grunn i det vidare datainnsamlingsarbeidet. Del II er ein detaljert gjennomgang av Kobberverksundersøkinga.
ISBN 82-7184-048-7. 197 sider. Kr. 50,–. Skrifter nr. 38

SINTEF, Avdeling for økonomi

Metodeopplegg for kommunal langtidsbudsjettering og den økonomiske delen av generalplanen
av Stein Erik Jonasson.

Fylkeskommunen og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag nedsatte en arbeidsgruppe for å klarlegge de praktiske problemer med langtidsbudsjettering i kommunene og utarbeide en veileder som kunne supplere KAD's retningslinjer. Rapporten er utarbeidet på grunnlag av denne arbeidsgruppens arbeid og omhandler bl.a.:

- Praktiske problemer med langtidsbudsjettering
- Kommunaløkonomisk styring og planlegging
- Metodeopplegg for kommunal langtidsbudsjettering
- Blanketter til bruk i langtidsbudsjettarbeidet

39 sider. Kr. 50,–. Serie STF 83 nr. A 83006.

BEDRIFTSØKONOMISK INSTITUTT

Samfunnsinformasjon – problemer og muligheter belyst ved en evaluering av Ernæringskampanjen 1982
av Hans Math. Tjømøe.

Rapporten foretar en evaluering av Ernæringskampanjen 1982 – analyse av prinsipper for evaluering, arbeidssystematikk og forskningsdesign.

Rapporten er utarbeidet med tanke på å kunne benyttes som «mal» når lignende «sosiale» kampanjer planlegges.

Den kvantitative evaluering baserer seg på to lands-representative intervju-undersøkelser (1 500 personer), én før kampanjestart og én etter avslutning av kampanjens første del.

88 sider. Kr. 41,–. Forskningsrapport nr. 1/83.

Et effektivt aksjemarked? En analyse av hvordan positive/negative endringer i publisert resultat reflekteres i aksjekursene for et utvalg norske selskap.
av Bjørn Henrik Brynildsen og Gunnar Frode Nilsen.

Vi har i denne studie foretatt en effektivitets-test på «semi-strong» form for et utvalg norske børsselskaper. Testen analyserer den tidsmessige tilpasning av kursene til publisert resultatinformasjon. Kurseffekten av slik informasjon er analysert ved anvendelse av markedsmodellen. Undersøkelsen innebærer derfor en test ikke bare av resultatinformasjonens verdi som kurspåvirkende faktor, men også av markedsmodellens gyldighet på det norske aksjemarked.

60 sider. Kr. 36,–. Forskningsrapport nr. 2/83.

NORGES BANK

Norges Bank arbeidsnotater.

Hagelund, Kåre. Om konstruksjon av et konjunkturindikatorsystem for norsk økonomi. Utrednings- og informasjonsavdelingen, 15. april 1982. 43 s.

Christiansen, Per. Bidrag til norsk pengerett. Juridisk kontor, januar 1982. 528 s. + vedlegg.

Bleivik, Kjell Gunnar og Kåre Hagelund. Konjunkturbegrepet, teorier og empirisk analyse av konjunkturbevegelser i Norge 1960–1980. Utrednings- og informasjonsavdelingen, 7. juni 1982. 41 s.

Isachsen, Arne Jon, Knut N. Kjær og Oddbjørn Raaum. Notat I: Dokumentasjon av lønns- og prismodell. Utrednings- og informasjonsavdelingen, 21. juni 1982. 56 s.

Isachsen, Arne Jon. Notat 2: En lønns- og prismodell for Norge. Nærmere om prisrelasjonen. Utrednings- og informasjonsavdelingen. 16. august 1982. 38 s.

Isachsen, Arne Jon og Knut N. Kjær. Prisstopp mot inflasjon. Utrednings- og informasjonsavdelingen. 18. oktober 1982. 69 s.

Kjær, Knut N. Pris- og lønnsstoppen 1978–79. Empirisk analyse av virkningen på priser og lønninger, – og generelt om prisstopp som virkemiddel mot inflasjon i Norge. Utrednings- og informasjonsavdelingen. 20. oktober 1982. Flere pag.

Isachsen, Arne Jon og Oddbjørn Raaum. Solidarisk lønnspolitikk – hvor effektiv er den egentlig? Utrednings- og informasjonsavdelingen. 21. oktober 1982. 42 s.

Bøhn, Harald, Asbjørn Fidjestøl, Gunnvald Grønvik og Vetle Hvidsten. Endringer i KRØSUS i 1982. Utrednings- og informasjonsavdelingen. 19. november 1982. 59. s.

Bowitz, Einar. Husholdningenes sparing. Utrednings- og informasjonsavdelingen. 7. september 1982. 30 s.

Raaum, Oddbjørn. Solidarisk lønnspolitikk og lønnsutviklingen i industrien. Utrednings- og informasjonsavdelingen. 4. februar 1983. 45 s.

Isachsen, Arne Jon. Innteksfordeling og inflasjon. Utrednings- og informasjonsavdelingen. 24. februar 1983. 44 s.

Prioriterte blad

A/S Custos Finans er et av landets ledende finansieringsselskaper med virksomhet innenfor leasing, factoring, avbetalingsdiskontering og direkte lån til næringslivet og lønnsmottakere. A/S Custos Finans er et heleiet datterselskap av A/S Storebrand-Norden-gruppen.

Selskapets forvaltningskapital økte i 1982 fra 850 mill. kroner til vel 1,2 milliarder kroner — en vekst på 40%. En vesentlig del av veksten er forårsaket av en betydelig økning av selskapets leasingportefølje. Det ble i 1982 inngått nye leasingkontrakter for tilsammen 417 mill. kroner (1981 160 mill. kroner).

I løpet av 1982 etablerte Custos Finans avdelingskontor i Stavanger, Bergen og Trondheim, i tillegg til kontoret i Arendal. A/S Custos Finans har idag 70 medarbeidere, og datterselskapene 30 medarbeidere.

Med virkning fra 1. januar 1983 er datterselskapet A/S Custos Brokers fusjonert med Nordengruppen's Finansformidling A/S. Det nye selskapets navn blir Finansformidling A/S og vil være eiet av Custos Finans. Finansformidling A/S arbeider hovedsaklig med kapitalmegling (megling av overskuddslikviditet til banker og andre finansinstitusjoner) og låneformidlingsvirksomhet (lån til bedrifter og privatpersoner). Det nye selskapet har fra starten en formidlingsportefølje på 980 mill. kroner.

A/S Custos Finans eier 56% av aksjene i Industri og Handelsfinans A/S. Dette selskapet har sitt hovedkontor i Moss samt avdelingskontorer i Fredrikstad og Askim. Hovedvirksomheten er konsentrert om bokreditt- og kjøpekortvirksomhet.

I løpet av 1982 ervervet Custos Finans vel 20% av aksjekapitalen i Bokreditt A/S, Bergen. Dette selskapet dekker bokreditt-/kjøpekorttjenestene i Hordaland og Sogn og Fjordane.

Driftsresultatet før tap og avsetning til tap for A/S Custos Finans med datterselskaper ble 23,5 mill. kroner. Avskrivning på leasinggjenstander for 1982 er foretatt etter annuitetsprinsippet, mens det for 1981 ble avskrevet lineært. Dersom man hadde anvendt de samme avskrivningsprinsipper for 1981 som for 1982 ville 1981 gitt et driftsresultat på 22,2 mill. kroner.

Det regnskapsmessige resultat for Custos Finans Gruppen etter en bloc avsetning på 7,6 mill. kroner, viser et overskudd på kr.14,8 mill. Av det disponible overskuddet er kr.4,9 mill. avsatt til skatter. Utbytte utbetales med kr.5,8 mill., og det resterende tillegges fonds.

Custos Finans Gruppen i tall

	1982 (mill.kr)	1981 (mill.kr)
Forvaltning		
Leasinggjenstander	503,9	163,1
Avbetalingsfinansiering	121,4	102,5
Factoring	22,9	13,6
Kredittkort	58,2	64,6
Øvrige utlån	502,9	457,0
Andre aktiva	61,8	84,6
En bloc fond	39,4	31,8
Forvaltningskapital	1.231,7	853,6
Ansvarlig kapital		
Aksjekapital og fonds	59,9	58,1
Ansvarlig lånekapital	65,0	65,0
Betinget skattefrie avsetninger	2,0	—
Total ansvarlig kapital	126,9	123,1
Resultat		
Driftsresultat før tap og en bloc avsetninger	23,5	18,9 *)
Årsoppgjørsdisposisjoner (inkl. skatter)	6,9	4,5
Overskudd til disposisjon	7,4	6,3
Utbytte	5,8	5,2
Nøkkeltall		
Rentemargin i forhold til gjennomsnittlig forvaltningskapital	4,2	4,5
Driftsresultat før en bloc avsetninger i forhold til gjennomsnittlig forvaltningskapital	2,2	2,3

*) Annuitetsavskrivninger for 1981 ville gitt kr.3,3 mill. høyere resultat for dette året.

CUSTOS FINANS

Årsberetning og regnskap for 1982 kan fåes ved henvendelse til vårt hovedkontor:
Dronning Mauds gate 1, Oslo 1. Tlf. (02) 11 30 60.

Utgiverpoststed — Bergen — Reklametrykk A.s